

УКРР
57 ✓

II $\frac{2}{33}$

2 n 02

ԱՌԶԵՌՆ

ՀԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՍԵՐԲ
57

ԱԿ.

Ս. Ռ. ՋԵՌՆ

ՃԱՐՏԱՍՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՄԱՌՕՏԵԱԼ

Ի Հ. ԵԴՈՒԱՐԴ Վ. ՀԻՒՐՄԻԻԶ

Ի ՄԻԹԱՐԵԱՆ ՈՒԽՏԷՆ

663

ՁՈՐՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՄԻԹԱՐԵԱՆ

1879

37662 Զուհ

Յ Ա Ռ Ա Զ Ա Ր Ա Ն

Որ մինչև ցայժմ հռետորականին կանոնաց
կացին աւանդիչք յազդիս, քանզի կէտ առաջի
եզեալ էր նոցա 'ի ծայր տրուեստին ածել
զհամբակս, ոչ էր մարթ նոցա 'ի սուղ մատենի
վարժապետել:

Այլ քանզի ստուարութիւն գրոց խրտու
ցանէ զբազումս՝ որք ոչ 'ի դադարին արուես
տին վերանալ ցանկան, ոչ անօգուտ թուի
զկարեորադոյնս 'ի կանոնացնորա համառօտել,
որով կիսոց գիւրեսցին վերելք բարձու տաճա
րին, նախ 'ի դիրս յայս կրթեալ, և աստի ապա
'ի վարժս բարձրագոյն դասուն անցեալ. իսկ
այլոց, որք առ սոորհրտովն եւեթ դեգերել
կամին, մարթ իցէ գէթ աղօտաբար զդեղեցկու
թիւնս նորա նկատել: Նմին իրի որպէս զբերա
կանութեանն, նոյն փոյթ եղև մեզ և զգուռն
ճարտասանութեան՝ կազմել յիւրամտանելի ա
մենեցուն Առձեռն մատենիւս, առ հեշտի համ
բակաց և վարժապետաց:

Վասն որոյ մի ոք մեղադրեսցէ զմեզ իբր օտա
րին վաստակոյ յափշտակող, տեսանելով 'ի սմա

(4184
41)
(21003-60)

1856

57-2001

բազում ինչ յերկուց առաջնոց մերոց հռետուրաց ժողովեալ. քանզի մեզէն իսկ խօստովանիմք, զի գրեթէ զնոյն նոցին բանս հոգացաք համառօտել. և զքերթողականին իսկ կանոնս 'ի գաղղիական քերականէն 'ի կիր առեալ, որ նախ առաջին զայնցանէ գրեաց: Զի ոչ ինչ ամօթ համարիմք զհոգեկցորդ և զուսումնակից եղբարցն մերոց և զվարժապետաց ճոխութիւնս 'ի կիր առնուլ, զմատենագրի անուան ոչ թեկն ամեկով:

Աղաչեմք եւեթ զուսուցիչս մանկուոյ, ընուլ զթերին համառօտութեանս, և վերլուծանել համբակաց զօրինակս ձեռց ամեալս այսր առ 'ի նախնեաց, և տալ նոցա 'ի միտ առնուլ թէ որպէս մարթէր զնոյն բանս սլարզաբար առանց ճարտասանական ձեռց ասել, և թէ յորում օրինակացն իւրաքանչիւր իցեն գեղեցկութիւնք, զոր ոչ էր մարթ առնել մեզ առանց ստուարացուցանելոյ զմատեան:

1859

Ա. Ռ. Զ. Ե. Ռ. Ն. ԺԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԴԱՍ Ա.

Ընդհանուր գիտելիք զճարտասանութենէ:

Հ. Զինչ է ճարտասանութիւն.

— Արուեստ բարւոք խօսելոյ:

Հ. Քանի ինչ կարեւոր են առ բարւոք խօսել.

— Երեք. սլարղութիւն, վայելչութիւն, զօրութիւն:

Հ. Զիարդ յօրինի սլարղութիւն 'ի խօսս.

— Պարտ է զսեփական զսղգային ըզնախնի ընտիր մատենագրաց զբառս ըստ բնիկ նշանակութեան, և զնոցին եղանակս բանից 'ի կիր արկանել, և մի զեկամուտս, զնորաշնորս և զանսովորս:

Նմին իրի սլարտ է ճարտարախօսի յաճախել 'ի վերձանութիւն քաջաց մատենագրաց, և ներկուռ 'ի բնիկ բարբառն գոր:

Հ. Սպա ուրեմն ոչ է մարթ ճարտարել

բառս արտաքոյ այնոցիկ՝ որ առ մատենա-
գիրս գտանին.

— Մարթիսի է ըստ պատշաճի յօրինել
ածանցականս և բարդել, այլ խնայելով
և բազում զգուշութեամբ ըստ քերական-
ական խիստ կանոնաց:

Հ. Եւ իցէ՞ բառական առ ՚ի պարզու-
թիւն երկիւղած նմանութիւն նախնեաց ՚ի
բառս և յեղանակս բանից.

— Սմենին ոչ. զի այդ նիւթական և եթ
է պարզութիւն. այլ կարեւորադոյն ևս
խնդրի պարզութիւն իմաստից. վասն ո-
րոյ պարտ է ճարտարախօսին քաջ երկնել
՚ի մտի զիմաստս, և ապա ծնանել: Զի ե-
թէ որ խօսին՝ ոչ քաջ ըմբռնիցէ զիմաստս,
անհնարին է թէ պարզ իմացուացէ զայն
որում խօսին:

Ս.ռ այս կարեւոր է զգուշանալ և ՚ի կա-
րի համառօտութենէ ՚ի բացատրելն զի-
մաստս, և ՚ի հակառակէն այնորիկ յաւե-
լորդ շատախօսութենէ:

Հ. Կարիցն օրինակաւ պարզաբանել
ինձ զվարդապետութիւնդ.

— Բուզանդայ կամելով ասել և եթ վասն
եպիսկոպոսին Գանիէի, թէ յաւուրս ձմե-
րայնոյ խորհէր զնալ ուրեք ընդ ձիւնա-
խաղաղ լերինս, այսպէս բաղմաբանու-
թեամբ անիմանալի առնէ զբանն. «Յա-
ւուրս ձմերայնոյն՝ յորժամ կուտեալ զի-
ղեալ մեծութիւն բազմութեան թանձ-
րութեան ձեանց, կուտակեալ հիւսեալ

ձեանց ՚ի վերայ ձմերային լերանց, յայն-
պիսի լերանց վերայ, ընդ այնպիսի ժա-
մանակի կամէր ուրեք երթալ ՚ի պէտս
ճանապարհի»:

Հ. Զինչ թերութիւն գտանես ՚ի բանիս.
«Եւ հանգեան ընդ վարսաղեղ ծառովն, որ
շուք մեծ ՚ի պարտիդի անդ գործէր»:

— Մարթի բառիցն ընտիրս գոլ և զընիկ
նշանակութիւն իւրեանց պահել, և իմաս-
տիցն յերկաբանչիւրոց ևս ծայրայեղ խո-
տորմանց հեռի կալ՝ յաւելորդաբանութե-
նէ և ՚ի կարի համառօտութենէ, այլ երկ-
դիմութեամբ միոյ ՚ի բառիցն կորուսանել
զպարզութիւն. որպէս բառդ շոք աստա-
նօր՝ զվայելչութիւն և զհովանի անխտիր
նշանակելով:

Մարթ է յաճախագոյն ևս ՚ի յոռի շարա-
զրութենէ բառից կորուսանել բանին ըզ-
պարզութիւն. վասն որոյ պարտ է ճարտա-
րախօսի յիշել միշտ զառ ՚ի նախնեացն ա-
ւանդեալ սահման քերականութեան, զի
«Քերթողաց և ՚ի շարագրաց իրրու բա-
զում՝ անգամ ասացիլոց». այսինքն է զի
ոչ զամենայն եղանակս բանից նախնեաց
օրէն է ՚ի կիր արկանել, այլ զյաճախա-
գոյն առ ՚ի նոցանէ ՚ի կիր արկեալս:

Հ. Զիւրդ վայելուչ և զօրաւոր յօրինին
ճառք.

— Ոչ է մարթ համառօտիւ զպատասխա-
նի առնել հարցումոցդ. զի դա հարկ առ-

նէ ինձ դամենայն ազգս ազգս հանդիսից
ճարտասանութեան առաջի առնել, և զիւ-
րաբանչիւր նոցա պատշաճեալ ձևս առ 'ի
զարդ և զօրութիւն, և զքերթողականին
իսկ փոքր 'ի շատէ տալ զկանոնս:

ԴԱՅ Բ

Երեք ազգք ճարտասանութեան. — Յառաջաբա-
նութիւն. — Առաջարկութիւն. — Բաժանումն:

Հ. Բանի ազգ են ճարտասանութեան.

— Երրեակ. կացրդական, բաղխոհա-
կան, ատենական:

Հ. Զինչ է կացրդական.

— Պարսաւ կամ դովեստ զիրաց ինչ.
վասն որոյ կացրդականք են ներբողեան և
գամբանական ճառք, և որ 'ի ծնունդս, 'ի
հարսանիս, կամ որ 'ի շնորհակալութիւն
և յուրախակցութիւն յօրինին:

Հ. Զինչ է բաղխոհական.

— Համադել զոր յօգտակարն և խորշե-
ցուցանել 'ի վնասակարէն. վասն որոյ
բաղխոհականք են ամենայն իրատական
և յորդորական ճառք, և որովք ճարտա-
բախօսք երբեմն վարէին յատեանս տես-
չութեան իրաց աշխարհին:

Հ. Զինչ է ատենական.

— Ամբաստանութեան կամ ջատագո-
փութեան ճառ, որպէս որ յատենի 'ի լուր
դատաւորաց ճառին:

Հ. Առ ինչ զանադանութիւնս այս է
պիտանի.

— Առ 'ի սահմանել զկէտ նպատակի
ճարտարախօսին. զի 'ի կացրդականն և
'ի բաղխոհականն առաւել ջանալի է նմա
զկաման և զսիրտ շարժել, իսկ յատենա-
կանն հաւանեցուցանել զմիտս. և ըստ
այնմ պատշաճի զձեւ ճարտասանականս 'ի
կիրարկանել, և համեմատ առաջարկու-
թեան զոճ ճառին յերկրել:

Հ. Իցեն ինչ որ այս ամենայն ազգի
ազգի ճառից անխտիր պատշաճիցին.

— Այո ամենայն իրօք. և այսոքիկ են
վեցեակ մասունք ճառին, որ են՝ յառա-
ջաբանութիւն, առաջարկութիւն, պատ-
մութիւն, ցուցումն, յորդոր, և վերջաբա-
նութիւն:

Իբր ոչ եթէ այս ամենայն մասունք յա-
մենայն ճառս անհրաժեշտ կարեւորք իցեն,
այլ 'ի կարգաւոր ճառս այսոքիկ առաւե-
լագոյն մասամբ մտանեն:

Հ. Զինչ է յառաջաբանութիւն.

— Պատրաստել զմիտս ունկնդրաց 'ի
լուր բովանդակ ճառին:

Հ. Զինչ կարեւոր է յառաջաբանին.

— Նախ զի անդստին 'ի բնէ ճառին ա-
ռեալ իցէ, և քով ընդ նմա կցորդեալ.
վասն որոյ խրատէ կիկերոն՝ խորհել նախ
զբովանդակութիւն ճառին, և ասկա յօրի-
նել զյառաջաբանն:

Երկրորդ՝ առաւելագոյն զգուշութեան

սէտք են 'ի յառաջաբանին առ 'ի քաջ բացատրութիւն իմաստից և 'ի բարեք չարադրութիւն. զի 'ի սկզբան անդ ունինդրացն միտք և լսելիք դեռ անխոնջը՝ դիւրաւ ստգտանիցեն զթերութիւն: Դարձեալ և 'ի հակառակէն առաւել քան ամենայն ուրեք 'ի յառաջաբանն խոսակի է 'ի սլաճութեանաց. զի ինքնազարգ պարզութիւն կարեւոր հանգամանք են յառաջաբանութեան:

Երրորդ՝ պարտ է յառաջաբանութեան լինել հանդարտ և մեղմ, եթէ ոչ գէտք ինչ անակնկալ պատճառս տացեն յանկարծական յառաջաբանութեան. այլ յայնժամ պարտ է զընթացս բովանդակ ճառին պատշաճել նմին, ապա թէ ոչ նուազեալ անկանի բանն:

Չորրորդ՝ մի ինչ 'ի զօրաւոր փաստից յիշատակեսցի 'ի յառաջաբանին. զի այն ապա 'ի բնիկ տեղւոյն ոչ ինչ աղգեսցէ:

Հինգերորդ՝ պարտ է յառաջաբանին համեմատել չափոյ երկայնութեան ճառին և գեղեցկութեան. որպէս զի մի դուռն քաղաքին գեղեցկացոյն քան զքաղաքն իցէ, կամ քաղաքին վտանգ առաջի կայցէ փախչելոյ 'ի բաց, ըստ ծաղրական Դիոգլինեայ առակին:

Հ. Չինչ է առաջարկութիւն.

— Պարտ է ճարտասանին յաւարտ յառաջաբանութեանն առաջի առնել զպատճառս ճառին. և այն կոչի առաջարկութիւն:

Եւ պարտ է առաջարկութեան գոլ բացայայտ և ճիշդ, որովհետեւ իմացուած բովանդակ ճառին յայն հաստատեալ է:

Եթէ պատճառք ճառին քաջամանօթք իցեն, մարթ է նորաձե իմն զառաջարկութիւնն առնել առ 'ի զարթուցանել զսեւիս. զոր օրինակ Սէնիէրի 'ի ճառել զաստուածութենէ Քրիստոսի, այսպիսի յօրինէ առաջարկութիւն.

«Եթէ Քրիստոս չէր աստուած, ամսալըջտազոյն քան զամենայն մարդիկ գտանէր»:

Օգնէ բազում ուրեք և բաժանումն 'ի պարզութիւն առաջարկութեանն և ճառին:

Հ. Ո՛ր իցեն կանոնք բաժանման.

— Նախ՝ զի մի մին 'ի մասանց բովանդակեսցի 'ի միւսն, այլ իսկապէս զանազանեսցին 'ի միմեանց:

Երկրորդ՝ զի մասունքն 'ի միասին բովանդակեսցեն զառաջարկութիւնն:

Երրորդ՝ զի մի բազմամասն իցէ բաժանումն, այլ դուռ ուրեք աւելի քան զերիս մասունս:

Չորրորդ՝ զի մի արուեստակեալ իցէ բաժանումն, այլ 'ի բնէ առաջարկութեանն յառաջ ամեալ:

Այս ամենայն պայմանք քաջ պահին 'ի բաժանմանն՝ զոր Մատիլիոն առնէ 'ի ճառն չարչարանաց Փրկչին. զի զբնաբանն՝ «Ամենայն ինչ կատարեալ է», բաժանէ:

յերիս այսպէս. Քանզի կատարեցաւ ար-
դարութիւն առ 'ի չՍտուծոյ, չարութիւն
առ 'ի մարդկանէ, և սէր առ 'ի Քրիստոսէ:

ԴԱՍ Գ.

Պատմութիւն. — Յուշումն 'ի ներքին տեղեաց.

— Սահման. — Թուումն մասանց և Ստուգա-
բանութիւն:

Հ. Ձինչ է պատմութիւն, զոր երրորդ
մասն ճառի ասացեր.

— Պատմութիւն 'ի դատասացութիւնս
առաւելապէս ունի դտեղի, և է մի 'ի կա-
րեւորագոյն և 'ի դժուարին մասանց ճա-
ռին. զի պարտ է անդ ճարտասանին դա-
մենայն ինչ ասել ճշմարտութեամբ, և մի
ինչ յեղծումն իւրոյ պատին:

Պարտ է նաւ անդստին արկանել զհի-
մունս ցուցակութեանց ճառին, պարզելով
զհանգամանս նպատամատոյցս իւր, և
տկարացուցանելով զհակառակորդին:

Ի բացայայտութիւն պատմութեան ընդ
նախասացեալ պայմանս խնդրին և առա-
ւելագոյն խնամբ 'ի ճշգրտապատում՝ առ-
նել զանձինս, զժամանակ, զտեղի և զայլ
կարեւոր հանգամանս:

Պարտ է դարձեալ հաւանական յօրինել
դպատմութիւնն, և համառօտ՝ առանց ա-
ւելորդ հանգամանաց:

Ի վարդապետական ճառս զտեղի պատ-

մութեանն ունի բացատրութիւն իրացն,
զորմէ ճառքն են:

Հ. Ձինչ է ցուցումն, զոր չորրորդ մասն
ճառի ասացեր.

— Հերքել ինչ կամ հաստատել փաս-
տիւք: Քանզի պարտ է ճարտասանին յետ
'ի ներքս ամէլոյ զառաջարկութիւնն՝ ցու-
ցանել զայն, գտանելով փաստս զօրաւորս,
և բարւոք կարգաւորելով զգտեալսն:

Հ. Ուստի՝ խնդրելի են փաստք.

— Տեղեաց, ուր փաստիցն գիւտք են,
կէսք կոչին ներքինք և կէսք արտաքինք,
ումանք հասարակք և այլք յատուկք:

Հ. Ո՛ր իցեն ներքինք.

— Ներքին տեղիք են, որ 'ի բնէ առա-
ջարկեալ իրացն տան ապացոյցս. որպի-
սիք են՝ սահման, թուումն մասանց, ստու-
գաբանութիւն, լծորդք, սեռ և տեսակ,
պատճառ և գործք, նմանութիւն և անմա-
նութիւն, բաղդատութիւն, հակադրու-
թիւն, նախընթաց և հետևորդ և յարա-
կից հանգամանք:

Հ. Ձինչ է սահման.

— Սահմանն է բան բացայայտիչ բնու-
թեան իրին. որ ըստ իմաստատիրաց հա-
մառօտ կազմի՝ բաղկացեալ 'ի սեռէ և 'ի
տեսակէ. որպէս սահման մարդոյ՝ կենդա-
նի բանական:

Բայց ըստ ճարտասանից ոչ 'ի սեռէ և 'ի
տեսակէ՝ այլ 'ի գործոց և 'ի պատճառաց և
յայլոց հանգամանաց կազմի ընդարձակա-
ցոյն, և կոչի ստորագրական սահման:

Այսպէս Ոսկերերան ստորագրէ զար-
ձաթասէրն .

« Զիք և չիք ինչ անիմաստադոյն քան
ղընչիցն ծառայ . թուի թէ իշխեսցէ, և իշ-
խան 'ի գլուխ ունի . թուի թէ տէր իցէ,
և ծառայութիւն հարկանէ . կապանս վա-
րակէ զանձամբ, և ուրախ է . գրգէ զգա-
զանն, և բերկրի . 'ի գերութեան վա-
րեալ, ցնծայ և խայտայ . շուն կատաղի
տեսանէ 'ի վերայ դիմեալ ողւոյն, և յան-
հոգս է . զոր պարտ էր խառնեն և սո-
վամահ առնել, առատացեալ յանխնայ
շանի առ կործան կուտէ, զի ևս քան
զեւ 'ի վերայ խաղայցէ և ահագինս լի-
նիցի » :

Հ. Զինչ է թուումն մասանց .

— Զե բանի որով ճարտասանն զիւրա-
քանչիւր մասանց իրիք ասէ որ ինչ զրո-
լորէն է իմանալ . Որպէս Նարեկացւոյն գե-
ղեցիկ հատուածն, յորում զհոգւոյն նա-
ւակոծութիւն՝ այլաբանաբար նկարագրէ .
« Ուստի նաւն 'ի բաղխմանէ վայրենի ա-
լեացն խորտակեցաւ . թեոցն ձեռնար-
կութիւն քայքայեցաւ . կայմն ամբարձ-
ման 'ի կայից իւրոց խլեցաւ . առագաս-
տին թռչարան յանկարկատելի ծուէնս
պատառեցաւ . շինուածոյն չուք անգար-
դեցաւ, առասանք ձգողականաց խղե-
ցաւ, տեսարան գլխոյն դիտակի խոնար-
հեցաւ, ապականդակին պարան կտրե-
ցաւ, ապաւինութիւն խարսխին լուծաւ,

լուծք ստուարք ամալիցն կցորդութեան
բաժանեցան, տամիք ուղղչացն հետոյ
գալարեցան, լաստ հիմանն հաստարա-
նի ընկղմեցաւ, զեկացն կառուցմունք
անդրէն սուզան, չուոցն յարմարութիւն
պակասեցան, ողնախայտին պատասպարան
խոկոյն բեկաւ, կապարանք զստին հոս-
տուածոյ յօշոտեցաւ, գողք ամիրութեան
ծոցոյն կաղմածոյ անարգեցան, խելք չըր-
թանցն եղերաց խախտեալ ոտտեաւ, պաղ-
պաջունք բաղմականացն անկեալ բար-
ձաւ, վանդակապատին վայելչութիւն յա-
տակեցաւ, դահաւորակին հանգստարան
չիոթեցաւ, մածմունք տախտակաւարք 'ի
միաբանութեանց միմեանց անջատեցան,
հեղոյսք պնդման բեւեռացն քարչեցան,
արգասիք իրին յիշատակարան ողբոց ինձ
նմանեցաւ : Նաւուղիդն հանդէսը նաւին
դեգերեալ ողբոյ, ձեռն 'ի ծնօտի եղեալ
արտասուած զեռս իջուցանէ » :

Հ. Զինչ է ստուգարանութիւն .

— Ստուգարանութիւն է, ըստ ճարտա-
սանից, 'ի նշանակութենէ անուան ածել
ղհաստատութիւն . զոր օրինակ՝ Պարտ է
իմաստասիրի սիրող զոյ իմաստութեան :
Ըստ սցում է և Արիգեայ ստուգարա-
նութեամբ անուան առն իւրոյ պարսաւելն
զնա . « Մի գիցէ տէր իմ զսիրտ իւր 'ի վե-
րայ առն ժանտի Նաբաղայ, զի ըստ ա-
նուան նորա և ինքն է . Նաբաղ անուոն նա-
րա, և անդղամութիւն բնոյ նմա » :

Եւ Ոսկերերան այսպէս սրարսաւէ ըզ-
խեղկատակութիւն.

«Եւ զի ուսանիցիս, միտ զիր. և անուն
իսկ խեղկատակութեանն յանդիմանիչ է
կատականացն. յայտ է թէ չէ առողջ և
կատակն. նախ ինքն իսկ 'ի յանձնէ կա-
տակի, զի հարկ լինի և զերեսն ծռել, և
զբերանն և զաչսն այլայլել: Զի հարկ է
նմա այնուհետև և զկերպարանս և զծաղր
և զգնացս փոփոխել, և հատուել, և ամե-
նեցուն նմանել, և ազգի ազգի պարսա-
ւանս հնարել իմանալ. և հեռի են 'ի քրիս-
տոնէից գոսանական բանք»:

ԴԱՍ Դ

Լծորդք. — Սեռ և տեսակ. — Պատճառք և
գործք. — Նմանութիւն և աննմանութիւն. —
Բաղդատուութիւն:

Հ. Զինչ են լծորդք.

— Լծորդք են՝ որք անգատին 'ի նմին բա-
ռէ ամանցեալ իրր թէ լծորդին ընդ ար-
մատոյն: Արդ որպէս 'ի ստուգարանու-
թենէ անուան, այսպէս և 'ի լծորդ բառից
կամ յածանցականաց առնուն ճարտա-
սանք զհաստատութիւն. զոր օրինակ
«Մարդ եմ, և զմարդկայինս յինէն ոչ օ-
տար համարիմ»:

Ըստ այսմ և Ոսկերերան ասէ.

«Եւ քանզի սրբութիւն արար զնա մեղաց

մերոց, կացցուք մնասցուք սուրբք, և մի
ինչ կալցուք աղտ յանձինս. այլ զգեղն
և զվայելչութիւնն զոր զգեցոյց մեզ՝ պա-
հեսցուք անարատ, զի ոչ ինչ գտանիցի
աղտ և խորչ կամ թէ այլ ինչ այնպիսի»:
Հ. Զինչ է սեռն և տեսակ.

— Սեռ կոչի բոլոր ինչ, որ պարունակէ
ընդ իւր և բազում մասունս այլատեսակս.
և տեսակ, որ պարունակէ ընդ իւրև բա-
զում անհատս: Արդ է ուրեք զի ճարտա-
սանն գհանգամանս պատշաճեալս սեռին
կամ տեսակի հասարակաբար նկատեալ,
ապա զառաջարկութիւնն որ ընդ նորօք բո-
վանդակի 'ի վերայ ամէ: Ըստ այսմ Եղի-
շէ վարդապետ առ 'ի ներքողել զհրաշալի
արգասիս աստուածսիրութեան 'ի սուրբ
Վարդանանս, նախ զսիրոյն Աստուծոյ
հասարակաբար յօրինէ ներքող, և ապա
յառաջարկութիւն մատչի.

«Մեծ է սէրն Աստուծոյ քան զամենայն
մեծութիւն երկրաւոր, և այնպէս աներ-
կիւղս առնէ զմարդիկ՝ իրրև զանմարմին
գօրս հրեշտակաց. որպէս անգատին 'ի
սկզբանէ է տեսանել զբազումս բազում
անգամ 'ի բազում տեղիս: Մարդիկ, որ
սիրոյն Աստուծոյ իրրև զինու վառեալք
էին, ոչ ինչ խնայեցին զանդիտելով իւ-
րև զանարի, գօրով վատասիրտք, կամ
'ի մահ անձանց, կամ յախշտակութիւն
ընչից, կամ 'ի խողխողումն սիրելեաց,
կամ 'ի գերութիւն ընտանեաց, եղանել

ի հայրենի երկրէն և անկանել ՚ի ստոր-
կութիւն յօտարութեան: Որպէս յայսմ
ժամանակի տեսաք աջօր մերովք. զի ըզ-
նոյն նահատակութիւն նահատակեցաւ և
աշխարհս Հայոց: Քանզի իբրեւ ետես մեծն
Վարդան» և այլն:

Հ. Որպէս ՚ի պատճառաց կամ ՚ի գոր-
ծոց մարթ իցէ առնուլ ապացոյց.

— Բազում ուրեք ճարտասանն ՚ի հան-
դամանաց պատճառին զլաւութիւն կամ
դյուրութիւն գործոյն առնուլ ցուցանել, և
կամ զհակառակն: Այսպէս Սարգիս վար-
դապետ կուտակութեամբ եղեռնական
գործոց ազահութեան պարսաւէ զախտն.
«Սակայն արմատ ամենայն չարեաց ար-
ծաթսիրութիւնն է ըստ առաքելոյն, և
ազահութիւն. վասն զի չիք և չիք ինչ չա-
րիք, որ ոչ ՚ի սոցանէ ծնանին. ատելու-
թիւն մարդկան, խռովութիւն, և պատե-
րազմ՝ առ ազգակիցս, պոռնկութիւն և գո-
ղութիւն և սպանութիւնք, և այլ ևս ան-
թիւ վնասք՝ զորս ո՛վ որ կարէ թուել: Զի
եթէ դտէրն տիեզերաց և զարարիչն արա-
րածոց ՚ի վաճառ էած այս ախտ և ետ ըս-
պանանել, զի՛նչ այլ ինչ մնայ ՚ի չարեաց՝
զոր ոչ կարիցէ գործել: Եւ եթէ զառա-
քեալն՝ զՔրիստոսի ընտրութեանն արժա-
նաւոր՝ այնպէս վազմաղակի գերի առեալ
տարաւ, և զթիւն պակասեցոյց, և յահա-
ւորսն զնա յանդգնեցոյց, ապա ո՛վ որ կա-
րէ կալ առաջի բուռն զօրութեան նորա »:

Դարձեալ և ՚ի զիրս իմաստութեան.
«Ընդ որոց թէ ընդ գեղն զուարճացեալք
զնոսա աստուածս կարծիցեն, գիտաս-
ցեն թէ որչափ ևս նոցա տէրն առաւել
լաւ է. զի որ գեղեցկութեան արարչա-
պետն է՝ նա հաստատեաց զնոսա: Այլա
թէ ընդ զօրութիւնս և ընդ ազգեցու-
թիւնս զարմանայցեն, իմասցին ՚ի նոցա-
նէ՝ որչափ ևս որ կազմեացն զնոսա ա-
ռաւել զօրաւոր է »:

Հ. Մարթ իցէ և ՚ի նմանութենէ կամ
յաննմանութենէ ցուցանել ինչ.

— Այո ամենեւին. բայց ՚ի յոյս կրից
գոն ուրեք վարի ձեւս այս. և ոչ երբէք
օրէն է յանձանօթ իրաց առնուլ նմանու-
թիւն կամ աննմանութիւն: Օրինակ իմն
յոսկեբերանէ վասն նմանութեան.

«Չտեսանն և զմարմնոց իսկ զաչս. յոր-
ժամ հանապաղ ընդ ծուխ գայցեն, ար-
տօսր բերին. եւ յորժամ ՚ի խաղաղ օդս
և ՚ի մարդս յաղբիւրս և ՚ի գրախտս
զբռնուցուն, առողջագոյնք և քաջա-
տեսք: Նոյնպէս և մտացն ակն եթէ յեղ-
տիւրս հոգեւոր բանիցն ճարակիցի, սուրբ
յստակ և քաջատես լինի. իսկ եթէ ընդ
ծուխ ինչ աշխարհի իրացս գայցէ, բժա-
բեր արտօսրալից լինիցի, և զաղբի աղ-
զի լալիւնս լայցէ և աստ և անդ »:

Այլ օրինակ ՚ի լամբրոնացւոյն.
«Ոչ է այս արութիւն զինուորի՝ յիւր ա-
պարանս թուր չղացուցանել, և զօդ

հարկանել. այլ որ 'ի հանդիսի տեղին ի-
ջանէ, և ընդդէմ ակոյեանին կայ: Նոյն-
պէս իմա, զի չէ ուղիղ մարտ հոգեւոր՝
որ 'ի Զորոյ գետ նստի, և զիս 'ի կիլի-
կիա յաչաղէ »:

« Եւ արդ աղէ ասա. ճարտարախօսն ոչ
զվերջին բանն փութայ առաւել յօրի-
նել, զի գովեալ դրուատեալ մեկնիցի:
Եւ սպասաւորն վերջին նուագաց կարի
պատկառ կայ զի մի պարսաւ լիցի: Եւ
նաճատակն եթէ ոչ զվերջին մարտն ա-
ռաքինագոյն ցուցանիցէ, ոչ ապաքէն
ամենայն աշխատութիւնն անօգուտ է:
Եւ նաւավարն եթէ յամենայն ծովուն ըզ-
գուշանայցէ, և մօտ 'ի նաւահանգիսան
խրիցէ զնաւն կամ բախիցէ, ոչ ապա-
քէն զառաջին վաստակն կորոյս: Եւ
բժիշկն եթէ թեթեացուցանիցէ զցաւ հի-
ւանդին, և յորժամ մօտ 'ի կատարեալ
առողջութիւն ածիցէ, յայնժամ զեղծցի,
ոչ ապաքէն զամենայն ջանն կորոյս:
Սոյնպէս և որ զառաքինութեան կատա-
րումն ընդ սկզբանն ոչ միաբանեն, եղ-
ժանին և կորուսանեն զամենայն: Նոյն
և 'ի կառամարտիկան, որք 'ի գլխոյ աս-
պարիզացն պնդակաղմ զերիվարսն ար-
ձակեն, և յետոյ մեղկիցին ինչ և ծու-
լանայցեն, ոչ պարզեացն հասանեն, և
ոչ 'ի տերանցն ճանաչին »: Ոսկեր:

Իսկ յաննմանեաց այսպէս ածէ հաս-
տատութիւն Սարգիս վարդապետ.

« Զոր օրինակ առանց Քրիստոսի չկարէ որ
արդարագործութիւնս առնել, զոր և ինքն
խակ ասաց՝ առանց իմ ոչ ինչ կարէք առ-
նել, նոյնպէս և ոչ առանց սատանայի
մեղս գործէ որ »:

Հ. Զինչ է 'ի բաղդատութենէ ցու-
ցումն.

— Յորժամ ճարտասանն 'ի մեծէ ըզ-
փորրն, կամ 'ի փոքուէ զմեծ և կամ 'ի
հաւասարէ զհաւասար յառաջ ածէ. զոր
օրինակ.

« Եթէ առ Աստուածն իւր սուտ գտաւ,
առ ո՞րք 'ի մարդկանէ դա արդար գտա-
նիցի ». Եղիշ. պատմ:

Երկրորդին օրինակ.

« Եթէ մեք հեռագոյնս 'ի ձէնջ՝ միայն 'ի
լսելն այսպիսի ընկալաք յանձինս մեր
սուգ դառնութեան. ապա ո՞րչափ ևս ա-
ռաւել դուք հաղորդեալքդ 'ի չարչարանս
ընդ հօտից ձերոց ». Յովն. կար:

Օրինակ երրորդին.

« Համարիք, եթէ այն գալիլիացիք եղեն
մեղաւորք քան զամենայն գալիլիացիս, զի
ղայնպիսի անցս կրեցին. ոչ, ասեմ ձեզ.
այլ եթէ ոչ ապաշխարիցէք, ամենեքին
նոյնպէս կ'որնչիվիք ». Ղուկ. ժգ. 2, 3:

ԴԱՍ Ե

Հակադրութիւն. — Նախընթաց և հետևորդ և յարակից հանգամանք. — Արտաքին տեղիք:

Հ. Չինչ է 'ի հակադրութենէ ցուցումն.

— Ճարտասանին բաղում դուրեք զնեք հականք առ միմեանս կացուցանելով, յաւելլու զօրութիւն մեծ 'ի բանս. զոր օրինակ. «Որ ինքն իւր չար է, այլում բարի ոչ կարէ լինել, և որ ինքն ընդ խաւար զնայ, այլում ոչ առաջնորդէ ճմարտութեան լուսով: Որպէս զի չիք յանիրաւութենէ արդարութիւն, այսպէս 'ի ստութենէ ճմարտութիւն» . Եղիշ. պատմ:

«Չեկաց դահիճ առնթեր' զկողս քերել առ 'ի զոհս մատուցանելոյ 'ի հարկէ. այլ հասեալ կայ 'ի վերայ սաստիկ ցանկութիւն ընչից և ազահութիւն, և փորէ զաչս: Ոչ որ 'ի զօրականաց արկ զմեզ 'ի խարոյկ և կացոյց 'ի վերայ կասկարայից. այլ մարմնոյ բոցն բորբոքեալ առաւել քան զայս այրէ զողիս: Չկայ մօտ թաղաւոր' բաղում պարզ և խոստացեալ առ 'ի զերծուցանել, 'ի մօտ կան մոլեկան փառք, որ չար քան զայն խտրելն» . Ոսկեր:

Եւ եղիլէ 'ի խրատն միանձանց.

«Եւ արդ ես տեսանեմ 'ի մերում աշխարհիս և ոչ զոր ազատեալ յայտալիսի ազեւից: Յետո ընդդէմ ընթերցաք զհեղձիկ գրեալսն. 'ի պատճառս ուխտաւորութեան հեռացաք 'ի սուրբ ծնողացն, և արարաք բաղում հարս օտարոտիս. զորս պատուելոյ արժանի էր' անարգեցաք, և յորս ոչն ունէաք իշխանութիւն զնել մեծարանս, զախտ ազեւից մերոց յոյժ ծախեցաք: Ազատեցաք 'ի հարկաց արքունի' զորս առանց մեղաց էր հարկիլն, և մօտք ընդ հարկաւ ստացուածոց' որ լի են անատակ ազահութեամբ: Չեղաք յանկողինս սուրբ հարսանեաց, և արարաք մեզ բարձրագահոյս առաւել քան զաշխարհի . . . : Կօշիկք ոտից մերոց յանդիմանեն զմեզ եթէ ոչ են սուրբ ճանապարհք մեր: Հանդերձք մեր աղաղակեն զգործոց ձեռաց մերոց, եթէ մերկ եմք յերկնաւոր զգեստուց: Երկվաք մեր ցուցանեն մեզ, եթէ ոչ եմք յափշտակելոց ընդ առաջ տեսան 'ի վերայ օդոց: Շինուածք ապարանից մերոց յայտ առնեն, եթէ ոչ ունիմք մեք տաճար առանց ձեռագործի յերկինս, յոր մօտանելոց են ամենայն դասք սոսկացելոցն յերկրաւոր ախտից: Կալուածք անդաստանաց մերոց կշտամբեն զմեզ, եթէ չիք մեր բաժին 'ի վիճակսն երկնաւորս: Մրգուղք անյաղք եղաք 'ի կերակուրս, և առանց չափոյ արբաք զինի պղտորիչ խորհրդոց և մտաց: Խոր 'ի քուն ննջմք ամենեքեան,

և երազ թուի մեզ ճշմարտութիւնն: Կա-
փուցեալ են աչք մտաց մերոց 'ի տեսա-
կան խորհրդոց, և անյազ պաղշտեալ
հայել 'ի կեանս աշխարհիս: Արգելեալք
զլսելիս 'ի սուրբ ընթերցուածոց, և ուն-
կընդիր եմք բառաչման խաշանց մերոց:
Ոչ եկն մեզ հոտ անոյշ 'ի Հոգւոյն սրբոյ,
վասն զի սիրեցաք մեք զիւղ ախտա-
լից աշխարհիս: Ոչ ճաշակեցին քիմք ու-
գւոց մերոց զկերակուր երկնային, վասն
զի պարարեցաք զանձինս մեր 'ի զանա-
զան խորտիկս: Մութ է գոյն զիմաց
մերոց, վասն զի ոչ զուարթացան երեսք
մեր 'ի խորհուրդս սրբութեան: Յաւալից
են անդամք մարմնոց մերոց, վասն զի յա-
ռաջ քան զմարմինս՝ զոգիս ախտացու-
ցաք: Գերեզմանաց բռելոց նմանեցաք
յանձինս մեր, վասն զի ունայն եմք 'ի
շնորհաց սուրբ Հոգւոյն: Վասն այսորիկ և
ամենայն չարիք հասին յաւուրս մեր:»

Հ. Զինչ է 'ի նախընթաց և հետևորդ
և 'ի յարակից հանգամանաց ցուցումն:

— Բազում ուրեք 'ի հանգամանաց աս-
տի յայտնի կամ հաւանական սաղացոյցս
առնու ճարտասանն. զոր օրինակ 'ի ծա-
ղել արեգական՝ հարկ է զի իցէ տիւ, և
եթէ տիւ է՝ հարկ է թէ ծաղեալ իցէ ա-
րեգակն:

Այսպէս քաջն Վարդան զյոյս օգնա-
կանութեան առ 'ի յԱստուծոյ հաստատէ
'ի նախընթաց հանգամանաց:

«Յերկուս ե յերիս կուս տէր ինքնին մեծաւ
զօրութեամբ օգնեաց մեզ. որպէս զի զա-
նուն քաջութեան ժառանգեցաք, և զզօրսն
արբունի չարաչար հարաք, և զմոգնն ան-
ողորմ՝ սատակեցաք, և զպղծութիւն կռա-
պաշտութեանն 'ի տեղեաց տեղեաց սրբե-
ցաք, զանօրէն հրաման թագաւորին եղ-
ծաք ասպականեցաք, զխռովութիւն ծովուն
ցածուցաք. ըռնացեալ ալիքն դաշտա-
ցան, բարձրագէզ փրփուրն սպառեցաւ,
զաղանացեալ սրտմտութիւնն դադարեաց:
Որ 'ի վերայ ամպոյ որոտայր, նկուն ե-
ղեալ քան զսովորական բնութիւնն 'ի վայր
գտաւ ընդ մեզ խօսելով:»

Իսկ յարակից հանգամանք թէպէտք և
ոչ համօրէն 'ի միասին, այլ ստէպ 'ի ճահ
պատահին ճարտասանին. և են ութ այսո-
րիկ՝ Ո՛վ, Զինչ, Ո՛ւր, Ի՛ւ, Քանիցս, Ըն-
դէր, Ո՛րպէս, Ե՛րբ:

Զբազումս յայսցանէ վայելուչ 'ի կիր
արկանէ իմաստունն 'ի բանս յայս.

«Մինչդեռ խաղաղութեանն պատեալ էր
զամենայն, և այն ինչ գիշերն իւրով ա-
րաղութեամբն ընդմիջէր, ամենազօր բան
քո յերկնից յաթոռոց արքունեաց սաս-
տիկ պատերազմոյ 'ի մէջ սատակման եր-
կրին հասանէր: Սուսեր պողովատիկ զա-
նաչառ հրամանդ քո բերեալ և 'ի մէջ ան-
ցեալ, զամենեւին ընդր մահուամբ. անդ
առ երկնիւք քերէր, և այսր յերկիր հա-
սանէր: Յայնժամ վաղվաղակի ցնորք ան-

հնարին երազոց խռովեցուցանէին զնոսա, և արհաւիրք անկարծք 'ի վերայ հասանէին: Էւ այլ որ այլուր անկեալ կիսամահ, վասն որոյ պատճառսնաց մեռանէր՝ յայտ առնէր: Զի երազոցն խռովեցուցեալ զնոսա, զնոյն յառաջագոյն գուշակէին. զի մի յանգէտս; վասն որոյ չարաչարն տանջէին, կորնչիցին»:

Հ. Ո՞ր են արտաքին տեղիք.

— Իսկ արտաքին կոչին տեղիք՝ Օրէնք, Համբաւ, Արձանագիրք, Երդումն, և Վճկայք, յորոց մարթ է ճարտասանին քաջ հաստատութիւն ածել բանիցն:

Հ. Զիարդ պարտ իցէ զիսստս կարգաւորել.

— Պարտ է հզօրագոյն փաստիւ իւր գրաւել նախ զմիտս, և ասլա տակաւ 'ի տկարագոռնից 'ի հզօրագոյնս անցանել, յաւելեալ զիրաքանչիւր պատշաճ օրինակս և վկայութիւնս: Մի խառնակել զտարասեռ փաստս ընդ միմեանս, այլ ուրոյն զպատշաճն և զօգտակարն և զիրաւացին կարգել, հերքելով զհակառակսն:

ԴԱՍ Զ

Յորդոր. — Վերջաբան:

Հ. Զի՞նչ է յորդորն, զոր հինգերորդ մասն ճառի ասացեր.

— Ճարտասանին ոչ միայն պարտք են խելամտեցուցանել զունկնդիրս, այլ և զկաման յորդորել կրիցն յուզմամբ:

Հ. Ո՞ր են զլիաւորք 'ի կիրս, զոր պարտ է ճարտասանին յուզել ըստ պատշաճի.

— Սէր և ատելութիւն, բարկութիւն և հեղութիւն, խնդութիւն և տխրութիւն, երկիւղ և քաջաւերութիւն, կարեկցութիւն և մխիթարութիւն:

Հ. Ո՞րպէս զմի մի 'ի կրից այտի մարթ իցէ զարթուցանել.

— Զսէր՝ նկարագրութեամբ գեղեցիկ հանգամանաց անձին կամ իրաց, զոր պարտն իցէ սիրելի ընծայեցուցանել. և դարձեալ յուսով առ 'ի նմանէ բարեացն և օգտից: Իսկ զատելութիւն 'ի հակառակէն՝ նկարագրութեամբ յուսութեանց նորա, և երկիւղիւ առ 'ի նմանէ չարեացն:

Զբարկութիւն՝ յիշատակաւ թշնամանացն կրելոց. իսկ զհեղութիւն՝ անկեղծ խոստովանութեամբ յանցանաց, անչարութեամբ զխաւորութեան յանցաւորին, և յիշատակաւ վաստակոց և բաւութեան նորա:

Զխնդութիւն՝ մեծութեամբ բարեոյն և բազմաժամանակեայ ակնկալութեամբն կամ անկարծելի յաջողութեամբ. իսկ ըդտխրութիւն հակառակօք սոցին:

Զերկիւղ՝ մեծաւորութեամբ վտանգին և անխուսափելի հետեւութեամբ չարեացն. իսկ զքաջաւերութիւն՝ յուսով յաջողութեան, զիրին և հաւանական յաջողութիւն իրացն ցուցանելով:

Զկարեկցութիւն մանրապատում առնելով զաղէտս վշտացելոյն, ցուցանելով զի չէր արժանի չարեացն, և զգթութիւն՝ ցուցանելով զվսեմութիւն և զբարութիւն: Իսկ զմխիթարութիւն՝ թեթեացուցանելով ըստ կարի զմանրութիւն չարեացն, յուսացուցանելով ՚ի փոխարէնսն աստ և ՚ի հանդերձեալս, և զարիւթեանն յուշառնելով զվսեմութիւն և զօգուտ:

Հ. Իցեն ինչ կանոնք առ ՚ի յոյզս հասարակաց ամենայն կրից ճահաւորք:

— Են իսկ. և նախ զի ճարտասանն ըզգածեալ իցէ կրիւքն, զոր յայլս կամի զարթուցանել:

Երկրորդ՝ զի նախ համոզեսցէ զմիտս փաստիւք և ապա ջանասցի շարժել ըզսիրտ:

Երրորդ՝ զի ՚ի պատշաճ տեղեւոյ յորդորակսն արասցէ առ ՚ի շարժել զկիրս, որ ըստ յաճախ սովորութեան ՚ի վերջաբանին ՚ի զեւ գոյ:

Չորրորդ՝ զի մի զգացուցէ ունկնդրացն՝ թէ ահա մատչի ՚ի յորդորակս, այլ յանըզգաստից ՚ի վերայ ածել զյոյզս կրից՝ տալաւ պատրաստելով առ այն զսիրտս:

Հինգերորդ՝ զիտեղ զլեզու և զբարբառ կրից, որ է ամենեւին առանց արուեստաւ կութեան, և եռանդուն լի ձեռք՝ առանց զարդուց և նրբաբանութեանց:

Վեցերորդ՝ մի ընդհատումն առնել յուղման կրից, այլ ինչ ի ներքս ածեալ. և մի

չիջուցանել զեռանդն կրից եկամուտ զարդուք կամ նմանութեամբք:

Եօթներորդ՝ մի կարի յամել ՚ի յորդորակս, զի եռանդն կրից չէ յերկարատե:

Յաճախ են ՚ի ճառս Ոսկեբերանի չքնաղ օրինակք զարթուցիչք կրից. որպէս և ուրանօր յաղազս սուրբ խորհրդոյն ճառէ.

«Վասն որոյ ամենեւին արթուն պարտիս լինել. քանզի և ոչ սակաւ տանջանք սահիցին այնոցիկ՝ որք անարժանութեամբն հաղորդիցին: Զմտաւ ած որպիսի ցասումն մատնչին և խաչահանուացն եղև. զգոյշ լեր այժմ, գուցէ և դու պարտական մարմնոյ և արեան գտանիցիս: Նորա զմարմինն սպանին, և դու յաղտեղեալ հոգիւք ընդունիս յետ այնչափ երախտեացն. Քանզի չչատացաւ մարդ լինել և ապտալիլ և մեռանել, այլ և տակաւին զանձն իւր խառնէ ընդ մեզ. ոչ միայն հաւատովք, այլ և արդեամբք իսկ մարմին իւր յօրինէ զմեզ: Քան զինչ չէ պարտ սրբագոյն լինել այնմ, որ յայնմ զենման վայելիցէ. քան զորպիսի ճառագայթս պայծառագոյն՝ ձեռնին, որ զայն մարմին հատանիցէ. և բերանոյն, որ հոգեւոր հրովն ընուցու. և լեզուին, որ համակ ՚ի կարմիրս յահագին յարինէն ներկանիցի: Զմտաւ ած որպիսի պատուով պատուեցար. կամ յորմէ սեղանոյ վայելես. զոր հրեշտակք տեսանեն և զարհուրին, և չիլխեն համարձակ ընդդէմ հայել ՚ի փայլա-

տականցն որ անտի հատանիցին, և մեր նովաւ կերակրիմք, և նովաւ դանգանիմք, և լինիմք մի մարմին և մի հոգի: Ո՞ր պատմեսցէ զգորութիւնս տեսան, լսելի տրասցէ զամենայն օրհնութիւնս նորա: Ո՞ր հովիւ յիւր անդամոցն կերակրէ զիւր ոչ խարսն. և զինչ ևս ասացից հովիւ, այլ և մարք ևս իցեն բազում անգամ որ յետ երկանց և ծննդոց՝ զայեկոց տան զորդիս: Իսկ սա ոչ ժուժեսց զայս առնել, այլ ինքնին կերակրէ զմեզ իւրով արեամբն, և ամենայնիւ ընդ իւր զրկախառն առնէ զմեզ. . . Եւ արդ մի ծուլանայցեմք, որ այսչափ արժանի եղեաք սիրոյ և պատուոյ. Հոսեանիցեմք զմանկունս մատաղս՝ որպիսի յօժարութեամբ բուռն զստեանց մարցն հարկանիցեն, որպիսի յօժարութեամբ մածուցանեն զըրթունան ընդ մարցն շրթունս: Այսպիսի յօժարութեամբ մատիցուք յայն սեղան և ՚ի մայրենի հոգեւոր բաժակն. մանաւանդ թէ ևս յորովագոյն քան զմանկանցն ճգեսցուք մեք զընտրէս հոգւոյն, և զմին միայն տրտմութիւն համարեսցուք, չվայելեն յայնպիսի կերակուր: Քանզի չէ մարդկեղէն զօրութեան գործն, որ առաջի կայ, զոր յայնժամ յընթերեսցն ժամ արար, և այժմ՝ զնոյն գործէ. մեք զսպասաւորաց աստիճան ունիմք, և սրբէ և վերստին կազմէ նա »:

Հ. Զինչ է վերջարանն.

— Վերջին մասն ճառին, յորում ճարտասանն ՚ի դիտաւորութիւն բովանդակ ճառին, ազգողագոյնս ջանայ հասանել:

Վասն որոյ պարտ է ՚ի վերջարանին համառօտել զամենայն զխառսս, կնիք զհղօրագոյնն գնելով:

Բայց դործ է գիտել ըստ ժամանակին աւարտել զճառն. զի մինչև ցուցեալ զառաջարկութիւնն՝ զհետեանսն ՚ի վերայ ածել ծագրելի է: Գարձեալ և զպերճաբանութիւն ընդ զօրութեան բանից վայելչապէս խառնելի է ՚ի վերջարանին, զի և ճարտասանն ընդ ճառին հաճոյ լիցի լսելուց:

ԴԱՍ Է

Տեղիք սեպական երկց ճարտասանական հանգիսից:

Հ. Իցէ՞ և այլ ինչ զանազանութիւն ճարտասանական տեղեաց քան զներքինսն և զարտաքինս.

— Այո՞ ամենեին. զի զորոց ցայտկայր ասացաքն՝ հասարակ կոչին տեղիք, բայց են և սեպականք երկց ճարտասանական հանգիսիցն:

Հ. Ո՞ր իցեն կացրդական հանգիսին սեպական տեղիք.

— Նախ ազգն կամ հայրենիք, եթէ ազնուազգի իցէ ներբողեալն. իսկ եթէ յօն-

տողմութենէ աղնուացեալ, պարտ է զառարինութիւն նորա և զվաստակս պանծացուցանել որովք անձամբ զանձն աղնուականացոյց:

Երկրորդ՝ բաժակիրթ դաստիարակութիւն ներբողելոյն:

Երրորդ՝ մեծութիւնք, եթէ բարւոք վարեալ իցէ նորիմբք, և ՚ի զրկիլն յայնցանէ անխռով կացեալ:

Չորրորդ՝ համառօտիւ խն և ՚ի վայելուչ կերպարանաց առնելի է զներբող, և մանաւանդ ՚ի տգեղութենէ զպարսառ:

Հինգերորդ՝ բարեմասնութիւնք բնականք և ստացականք. առաջնովքն զովելի է՝ եթէ բարւոք ուրուք վարեալ իցէ նորօք, և վերջնովքն՝ եթէ ձգամբք ստացեալ իցէ զայնս:

Վեցերորդ՝ գործք ներբողելոյն, որ ստումնականք և որ այլ ինչ կենցաղօգուտ արդատիբ՝ որ յաճախեն պարծանս մարդոյ:

Եօթներորդ՝ փառք և մրցանակք, զորս տարեալ ուրուք իցէ:

Ութերորդ՝ հանգամանք մահուն, եթէ վասն հաւատոց կամ յօգուտ աշխարհի կամ ՚ի վերայ հայրենեացն զմահ յանձն առեալ իցէ:

Ըստ սմին օրինակի և զբաղար մարթ է ներբողել ՚ի հիմնադրէն, ՚ի վաղեմի հնութենէն, ՚ի տեղւոյն, ՚ի ձեռն, ՚ի մեծութենէ, ՚ի գեղեցկութենէ փողոցացն և

հրապարակաց, յաշխարհամուտ շինուածոց, ՚ի կամրջաց, ՚ի նաւահանգստից, ՚ի հին աւանդից, յանառիկ ամբութենէն, յանխռով խաղաղութենէ, ՚ի բարւոք տեսչութենէն, ՚ի ճոխութենէ, ՚ի բարգաւաճ շահավաճառութենէ, ՚ի բաղմամարդութենէ, ՚ի հանձարոյ բնակչացն, յականաւոր մարդկանէ՝ որ անդ կացեալ, ՚ի ստածիչ օղոց, ՚ի բերոց երկրին, այլովքն հանդերձ:

Որ ինչ զներբողինէն ասացաք՝ նոյնք օգնեն և առ ՚ի պարսառ, անմասն ՚ի գովելաց անտի ցուցանելով զպարսառեալն:

Հ. Ո՞ր իցն բաղխոհական հանդիսին սեփական տեղիք:

— Նախ ցուցանել զարդարութիւն առաջարկութեանն. զի ոչ բնական օրինաց, ոչ քաղաքականին և ոչ աստուածայնոցն և մարդկայնոց դրական օրինաց հակառակի, և ոչ վաղեմի սովորութեանց կամ կարծեաց՝ որ զօրինաց ունին զօրութիւն:

Երկրորդ՝ ցուցանել զօգտակարութիւն, որ առաւել յորդորիչն է. և զտոյժս՝ որ յապախտն առնելոյ զայն ծնանիցին: Իսկ եթէ կարեւոր ևս առ ՚ի կիանս և ՚ի բարեկենդանութիւն իրքն իցն, հզօրագոյն ևս ցուցանելի է զայն:

Երրորդ՝ ցուցանել զփառս և զպարծանս որ անտի յառաջ գայցեն, քանզի բազումք այնորիկ են՝ որ ցանկութեամբ փառաց և երկիրդիւ վատանունութեան ա-

ռաւել յորդորին քան թէ օգտակարութեամբ:

Չորրորդ՝ ոչ միայն զհնարաւորութիւն իրացն, այլ և զդիւրութիւնն ցուցանելի է: Իսկ եթէ դժուարին իցէ, յաւելու պարտ է և զպարծանս յաղթելոյ դժուարութեանցն:

Այսորիկ 'ի համոզելն. իսկ 'ի հերքելն ինչ՝ հակառակօք սոցին հնարիւք վարելի է՝ անիրաւ, վնասակար, անօգուտ, անպատշաճ, դժուարին և անհնարին իսկ ցուցանելով:

Ընդ բաղխոհական հանդիսիւ բովանդակին և բարոյական խրատք և քարոզք. այլ 'ի սոսա պարտ է ճարտասանին ցուցանել զպարտս ունկնդրաց 'ի կատարումն աստուածային և մարդկային օրինաց, և սպառնալեօք սլատուհասից երկեցուցանել զնոսա: Եւ ապա վայելչականաւն ևս և օգտակարաւն և խոստացեալ վարձուքն հոգեորականօք և ապա մարմնաւորօք քաջայերել զնոսա, և զդիւրութիւնն ևս և զդուարճութիւն կատարման իրացն 'ի վերայ յաւելու, և յորդորակօք կատարել զճառն:

ԴԱՍ Ը

Տեղիք ատենական հանդիսին:

Հ. Ո՞ր իցեն ատենական հանդիսին սեփական տեղիք.

— Ատենախօսին երկեակ պարտք են, դատախազի և ջատագովի:

Արդ դատախազին նախ քան դամենայն պարտ է ցուցանել զհաւատարմ յանցանաց ամբաստանելոյն 'ի հանգամանաց անտի գործոյն. զոր օրինակ դյանցանս սպանութեան յարինաչաղախ հանդերձիցն, 'ի ղէնս կրելոյ 'ի ծածուկ, 'ի յառաջագոյն սպառնալեացն, յայլազուներոյ զիմացն, 'ի փախստենէ, և այլն:

Երկրորդ՝ յակնատես վկայից:

Երրորդ՝ 'ի խոստովանութենէ պարտաւորին:

Բայց բազում այն է՝ զի ոչ յայտնի զբտանին հաւաստիք, և յայնժամ գուշակութեամբք և եթ հարկ է վարել դատախազին, յորմէ դուշակական դատն այն կոչի: Եւ տեղիք գուշակութեանցն են նախընթաց և զուգընթաց և հետեորդ հանգամանք, զոր օրինակ 'ի դատ սպանութեան նախընթաց հանգամանք են՝ եթէ ամբաստանեալն թշնամութեամբ էր ընդ սպանելոյն, եթէ մահ սպառնացեալ էր նմա, եթէ զրկեալ 'ի նմանէ, եթէ սովորեալ 'ի հա-

բուածս կարելէրս կամ յայլ ոճիրս: Զուգընթացք են՝ եթէ պատեհ էր նմա անպատուհաս զերծանել, եթէ լսելի եղև ազադակ և հեծութիւն, և այլ այսպիսի նըշանք: Իսկ հետևորդք են՝ խուճապել նորա զվայրօքն, փախչել, այլազունել զիմացն, զէն 'ի ծածուկ ունել, պատ 'ի պատ պատասխանիք, այլովքն հանդերձ:

Իսկ ջատագովին պարտ է նախ ժխտել զյանցանս ամբաստանելոյն՝ անգստին 'ի նոցին հանգամանաց անհնարին ցուցանելով զայն և 'ի վեր քան զկար նորա: Բայց եթէ արդարև պարտաւոր իցէ յանցանացն, պարտ է ջատագովին թեթևացուցանել ըստ կարի զյանցանսն, ցուցանելով եթէ էին ինչ ամբաստանելոյն իրաւունք կամ պատճառք 'ի գործ անդր ձեռնարկելոյ. վասն որոյ պարտ է առաւել ևս ջատագովին հմուտ լինել օրինաց և իրաւանց և սովորութեանց: Իսկ եթէ բնաւ ամենեւին չիցէ մարթ արդարացուցանել զգործն, հարկ է զկամս յանցաւորին ցուցանել անպարտ, զիպաց ընծայելով ըզգործն, կամ ապշութեան, կամ արբեցութեան, կամ բուռն թափոյ կրից, կամ զրգուրթեան թշնամոյն, այլովքն հանդերձ:

Համառօտիւ ասել, յոյժ այլազգ են 'ի միմեանց գործ դատախազի և ջատագովի, և դժուարագոյն յոյժ երկրորդիս գործ քան զառաջնոյն: Ամա պարտ է ցուցանել 'ի յա-

ռաջաբանի իւրում, զի ոչ չարժի յատելութենէ կամ յայլոց կրից, այլ 'ի սիրոյ և եթ արդարութեան և հշմարտութեան. իսկ ջատագովին պարտ է ջանալ յինքն յանկուցանել զլսելիս ցածութեան բանիւք, և կասկածանս իմն և երկմտութիւն զհակառակորդէն արկանել 'ի միտս ունկընդացն: Դատախազին պարտ է զօրաւոր և բացայայտ առնել զպատմութիւնն, իսկ ջատագովին մեղմ և ուրեք ուրեք սքօղեալ: Դատախազին պարտ է սակաւ սաստկացուցանել զփաստս, և կնիք զհզօրագոյնն 'ի փաստից 'ի վերայ ածել. իսկ ջատագովին զհզօրագոյնս 'ի փաստիցն նախ ցրել, և մի երբէք խուսնել 'ի պատասխանատրութենէ, այլ մանրախուզիւ հետազօտել զփաստս հակառակորդին և հերքել: Իսկ 'ի վերջաբանին պարտ է երկաքանչիւրոցն ևս եռանդուն յօրինել ըզբանսն, միոյն 'ի վրէժխնդրութիւն և միւսոյն 'ի գթութիւն շարժելով զլսելիս, յորում զօրավիզն մեծ իցեն ջատագովին վաստակք և առաքինութիւնք ամբաստանելոյն:

ԴԱՍ Թ.

Զէք բառից:

Հ. Յայտ վայր զմասանց իւրաքանչիւր զաղգի աղգի ճառիցն և զտեղեաց նոցա

պարզարանեցիր զկանոնս. արդ ասա ինձ, իցեն ինչ որ ամենայն մասանցս այսօրիկ առ հասարակ պատշաճիցին, և ո՞ր այնուքիկ իցեն:

— Քերականին պարտք են անսխալ ըզբանս յօրինել՝ նիւթականին ևեթ վայելչութեան ուշ ունելով. իսկ ճարտասանին պարտ է խմանալի իմն վայելչութիւն յաւելլուլ ՚ի նոսա: Եւ առ այս ՚ի կիր արկանէ նա զձեւս, որոց յամենայն մասունս ճառին են մուտք:

Հ. Զինչ են ձեք.

— Զեք են նորօրինակ բացատրութիւնք՝ առ ՚ի տալ ազդուութիւն խօսից:

Եւ յայսցանէ են որ բառից ևեթ կոչին ձեք, որպէս փոխանակ ասելոյ՝ Զեք որ ուրեք, ասելն՝ « Զեք որ չիք ուրեք »: Եւ են որ խմանալից կոչին ձեք. որպէս փոխանակ ասելոյ՝ Բազում վիշտս կամ փորձութիւնս կրեալ, ասելն՝ « Բազում ևս ձիւնաբերս յանձին կուտեալ »: Կամ փոխանակ ասելոյ՝ Զումանս սրով կոտորէին, ասելն՝ « Զումանս բազմախոզ լսող երկաթոյն տային կերակուր »:

Հ. Քանի են ձեք բառից.

— Տիրապէս չորք. աւելադրութիւն, զեղջումն, յոգնահոլովք և նմանաձայնութիւն:

Հ. Զինչ է աւելադրութիւն.

— Կրկնումն նոյն կամ համանշանակ բառի, պէսպէս ձեռովք. զոր օրինակ կրկնութեամբ ՚ի սկիզբն.

« Ո՛ր են զպիւրքն, ո՛ր են խրատաւորքն, ո՛ր է որ ունի զհամար պտհակերաց զմեծի և զփոքու »: Եւայի:

Դարձեալ կրկնութեամբ ՚ի վերջն.

« Իսկ արգ բնութիւնս իմ ո՞չ կշտամբեալ յանդիմանէ զիս՝ եթէ ստեղծայ մերկ, և եթէ եղայ ՚ի գրախտին մերկ, և եթէ ելի անտի մերկ, եթէ ծնայ մերկ, և եթէ անդրէն յերկիր մերկանդամ երթամ »: Եղիշ:

Դարձեալ խառն կրկնութեամբ.

« Ողորմիմ ողորմիմ սիրելեաց ձերոց, և բազում անգամ ողորմիմ անձանց ձերոց »: Եղիշ:

Դարձեալ համանշանակ բառից կրկնութեամբ.

« Եթէ ցանկ այսպիսի միտս ունիցիս, իբրեւ զսգաւոր չըջիս հանապաղ, լաս, հե՛մես, յոգւոց հանես, աշխարես զցայգ և զցերեկ: Մի մեղաւոր միայն կոչեսցուք զանձինս մեր, այլ զմեղս զամենայն մի բոս միօջէ զմեծն և զփոքրն այց արասցուք, խնդրեսցուք, զի մի մնասցէ անյիշատակ »: Սարգիս:

Հ. Զինչ է զեղջումն.

— Լռութիւն մասանց ինչ բանի պէսպէս ձեռովք. զոր օրինակ.

« Քննեցաւ (շխատապարտն), գտաւ, պատժեցաւ, ՚ի սուր սպառեցաւ »: Մակար:

Աստանօր լռեն չաղկանք:

« Բարկութիւն ամենահօրն զիջաւ ՚ի հաշտութիւն, զի ՚ի մէջ խաղաղութեան պա-

տարազն» . Լամբ : Ուր լուի բառս Մատուցաւ :

« Յետ տեսանելոյ զնա յարուցեալ, և չօշախելոյ ձեռամբ Թումայի, զինչ » . Լամբ : Այսինքն տակաւին յետ այնորիկ զինչ առնէին տաքեալքն :

Հ . Զինչ են յոգնահոլովք .

— Կրկնումն նոյն բառի յայլ և այլ հոլովս, կամ բայի յայլ և այլ ժամանակս և յեղանակս . զոր օրինակ .

« Փառաւորեմք զԱստուած յորժամ զմիմեանց բեռն բառնալ, յորժամ միմեանց զիրկս արկանեմք, յորժամ զմիմեամք փարիցիմք, յորժամ առ միմեանս ջորիցիմք, յորժամ միմեանց կարեկից և վշտահից գտանիցիմք, յորժամ 'ի վերայ իրեբաց արտասուեմք » . Սարգ :

Եւ դարձեալ . « Երկթացեալ և բըրդգղեալ առ ամենայն որ զիմէ, զամենայն որ աղաչէ, ամենեցուն աղերսէ » . Սարգ :

Եւ դարձեալ . « Այլ իմաստունք լացին և լան միշտ կենդանի բանիւքն իւրեանց » . Լամբ :

Եւ դարձեալ . « Ի խաւարային ժամու գիտաւարային կերակուրս խաւարային մարմնոյս տացուք » . Խորի :

Հ . Զինչ է նմանաձայնութիւն .

— Բառք կամ յանգք նմանաւորք միմեանց . զոր օրինակ .

« Փըթթեալ վարդից նման թերթից ,

« Կամ գերունակ ճըղաց խընձոր » :

Այլ օրինակ .

« Ծովն 'ի միջի իմ ծածանէր ,

« Քաղցրիկ օդովն ծիծաղէր » . Շնորհ :

Այլ օրինակ .

« Գոհար վարդն վառ առեալ .

« Ի վեհից վարսիցն արփենից .

« Ի վեր 'ի վերայ վարսից

« Ծաւալէր ծաղիկ ծովային » :

Այլ օրինակ .

« Տատանին տաղնապաւ տերեք տնկոյ եղեին ծառոց շարժեալք 'ի հոգմոց ուժգին բաղխելոց » . Նարեկ :

Յետինս այս ձև 'ի բերթուածս առաւելապէս ունի տեղի, և այն բազում զգուշութեամբ . զի խաղքս այսորիկ բառից մանկական առնեն զչարագրածն :

ԴԱՍ Ժ

Զեք իմաստից :

Հ . Ո՞ր իցեն ձևք իմաստից .

— Ամենայն բան՝ արտաքոյ սովորական ասացուածոյ բացատրեալ, եթէ փոխարեւորեալ, եթէ այլբանօրէն, և եթէ այլովոր և է օրինակաւ :

Հ . Մեկնեալինձ զգոտս մի ըստ միջէ . և նախ թէ զինչ է փոխարեւորութիւն .

— Փոփոխումն նշանակութեան բառից յայլ ըստ նմանութեան կամ ըստ համեմատութեան : Զոր օրինակ Լիճ լռայ կու

չել զաչս, որումնացան զբաժնաստղն և զքսու, կապրտակ դաշտ զծով. Աստուղս քառցիկս զճանճիկն փոստուայ և այլն:

«Արգարե ճամբրիտ սարգի ոստայն կամեցան անկանել՝ որ զայս այսպէսն գրողմեցին 'ի ստաղիր գիրսն իւրեանց»։ Բարսեղ:

«Ես ձայն զառիւծուն ասեմ, որ գոչեր 'ի քառաթեւին»։ Նարեկ: Աստանօր առիւծ գլխիստոս, և քառաթեւ զսուրբ խաչն փոխաբերաբար նշանակէ:

Բայց զգուշալի է նախ մի յանարգ իրաց առնուլ փոխաբերութիւնս ազնուագունից: Վասն որոյ ստգտանէ Որատ ըգտողսն Մարկոսի,

«Ի լեռն Ալպեայ բարձրագիտակ

«Եթուք Հերմէս ձին ըսպիտակ»:

Երկրորդ՝ պարտ է փոխաբերութեան գոյ բացայայտ և մերձաւոր, և մի մթին և բռնադրօնալ. որպէս եթէ Աշտարակ ևրկհաքերձ հոչիցէ որ զայր բարձրահասակ:

Երրորդ՝ մի գրեթէ զաւանս 'ի կիր առնուլ 'ի ճարտասանին. զոր օրինակ մարթ է քերթողի ասել զումբէ անստգիւտ թէ 'ի դաւարագեղ գարնայնի տիոցն վախճանեցաւ, բայց ճարտարախօսի դուն ուրեք:

Չորրորդ՝ մի զիրն ընդ փոխաբերութեան խառնակել, ուրեք 'ի փոխաբերեալ միտս և ուրեք ըստ նկարագրին իմացեալ. զոր օրինակ փոխանակ ասելոյ թէ Արտասուք կարճեցին գլեանս նորա, ոչ է օրէն ա-

սել՝ Գետք արտասուաց կարճեցին զթիւ կենաց նորա:

Հինգերորդ՝ մի 'ի միում վայրի խռիւլ բազում փոխաբերութիւնս, մանաւանդ զանկցորդելիս ընդ միմեանս: Ստգտանելի է յայսմ մասին մերս Յովհաննէս կաթողիկոս յասելն.

«Յայնմհետէ ապա նիւթ հրաբորդը դառնութեան մտաց գտեալ ոստիկանին զայն ալիս յաղթութիւն, հրկիզութիւնս բազումս սփռեալ տարածանէ ընդ ոլորտս երկրի մերոյ. և 'ի միջոցէի իրեա գիշերի մութ և մեղ և մառախուղ և խաւար աղջամջին պատեալ պաշարէր զասքանաղեանս ազն. և 'ի լծակս կշռոց եղեալ զերկունս տագնապ տարակուսանաց, հակամիտեալ կուտեալ գտանէին 'ի վերայ մեր ծանրատաղտուկ անուր Հադարու, առաւել քան զքարիս ձորոյն Նաքովրայ: Վասն զի նետք հինից և տեղ տեառն տեղացին 'ի մեղ. բանգի արմատ դառնութեան, զոր երբեմն խլեաց տէր 'ի տանէս թորգումայ, կրկին շառախղեալ անկեցաւ յիմանալի սյգեստանս մեր 'ի փշահեղձ մացառս վերընծիւղեալ յեղծումն և յապականութիւն»:

Հ. Չինչ է փոխանունութիւն.

— Փոխանունութիւն է յորժամ պատճառք դնին փոխանակ գործոյ. կամ գործ փոխանակ պատճառի, կամ պարունակեալ փոխանակ պարունակելոյն, և կամ

Հակառակն նորին, կամ ժամանակն փոխանակ անցից, և կամ սոցին սակի փոխադրութիւնք: Զոր օրինակ.

«Լսէր զի ընթեռնոյր զԵսայի մարգարէ» . այսինքն զգիրս Եսայեսայ մարգարէի : «Յառնել առաջի սղեսաց» . այսինքն ծերոց :

«Հնազանդեցուցանէր զամբարտաւան և զբիրտ ապստամբութիւն նոցա» . այսինքն զմարդիկն ապստամբ :

«Յափշտակեցաւ, զի մի նենգութիւն պատրիցէ զանձն նորա» . այսինքն նենգողք :

«Մանկութիւն վաղվաղակի վախճանեալ» . այսինքն մանուկ վաղամեռիկ :

«Ողբամ զքեզ Հայոց աշխարհ» . այսինքն բնակիչք հայաստանի :

«Ըմպել զբաժակ» . այսինք զըմպելին՝ որ 'ի բաժակի :

«Եւ փախեան 'ի Հայս» . այսինքն յաշխարհն Հայոց :

«Կորոյս զգարն Նոյի» . այսինք զմարդիկ Նոյեան դարուն :

«Զամենայն արբունս մանկութեան կոտորեալ» . այսինքն զմանկաին ամենայն :

«Բարձի ակն ունել» . այսինքն իշխանութեան :

«Արհամարհել զթագ» . այսինքն զթագաւորութիւն :

Հ. Զինչ է խելամոռութիւն.

— Ոչ ինչ ընդհատ 'ի փոխանունութենէ

վարել զմասն փոխանակ բոլորի, զնիւթ փոխանակ իրին, զսեռ ընդ տեսակի, զեղական ընդ յոգնականի, և որ սոցին սակի ձեք. Զոր օրինակ.

«Սհա ոտքն, որք թաղեցին զայրն քո 'ի դրան, հանցեն և զքեզ» :

«Վասն այնորիկ և չնչին փայտին հաւատան մարդիկ զանձնս իւրեանց» . այսինքն նաւուն :

«Եւ տեսցէ ամենայն մարմին զիրիւթիւն Սրտուծոյ, զի տէր խօսեցաւ» . այսինքն ամենայն մարդ, որ է տեսակ սեռական անուանս մարմին :

«Մի լինիք որպէս զծիս և զջորիս, զի ոչ գոյ 'ի նոսա իմաստութիւն» . այսինքն իբրև զանբանս :

«Տկարն խրախուսեսցէ թէ հզօր եմ ես, հանգարանս սլատերազմող եղիցի» . այսինքն տկարք խրախուսեսցեն, հանգարտք պատերազմողք եղիցին :

«Սատակել զքեստացին և զամուլըհայցին» . այսինքն զքեստացիս և զամուլըհայցիս :

ԴԱՅԻՄ

Հեղնութիւն. — Երգիծանութիւն. — Փոխառութիւն. — Սնունանաստեղծութիւն :

Հ. Զինչ է հեղնութիւն.

— Հեղնութիւն է ուր հակառակ բառիցն են իմաստք նոցա . զոր օրինակ.

«Ո՛վ քո զօրութեանդ, ՚ի ծայրն հասեր ի մաստից. փրկեցեր զոգի քո՝ զայդ ասե-
լով»։ Լամբ։ Զոր պարզաբար ասելի էր. Պակասամիտ ես, ՚ի խորս տգիտութեան
կաս, և զոգիդ քո գառապարտես բանիւդ։

«Հարցանեն ոմանք ցիմաստունս մեր,
կենդանոյ լինի պատարագ թէ ոչ. իսկ որ
բուն կատարեալքն են՝ պատասխանեն, ոչ
բնաւ»։ Լամբ։ Ուր ահա խնատունն և
բռն կատարեալ նշանակեն զհակառակն,
այսինքն զտխմար և զանգէտ։

«Մեծաձայն կարդացէր, զի աստուած է.
թերեւս զօտանք ինչ իցեն նմա, և միան-
գամայն թերեւս՝ տունիցէ հրաման, կամ
թէ ՚ի բուն իցէ և յառնիցէ»։ այսինքն ՚ի
զուր է կարդարդ ձեր, զի չէ նա աստուած։

Սովին ձեռով Գրիգոր կաթողիկոս պա-
պանձեցուցանէ վճռաւորդին, որ զՀռո-
մայ եկեղեցին ասէր կործանեալ։

«Ապա յայտ իսկ է, եթէ ՚ի զուր աշխա-
տեցաւ Պաւղոս, ՚ի զուր աշխատեցաւ և
Պետրոս, և ոչ ուղղեցան ոտք նորա ՚ի
գնացս՝ ընդ որ խորհեցաւ և արար։ Ընդ-
ունայն են և քարոզութիւնք նոցա, և
սուտ էին խոստմունք տեառն առ Պետրոս՝
թէ ՚ի վերայ այդր վիմի շինեցից զեկեղե-
ցի իմ, և զրունք զԺոխոց գնա մի յաղ-
թահարեցեն։ Արդ յաղթահարեցաւ և
կորեաւ, զի ոչ է եկեղեցի, այլ այր աւա-
ղակաց. ոչ մկրտութիւն ՚ի թողութիւն մե-
ղաց, այլ միայն լուսցումն չրոյ։ Արդ ու-

րախ ընր Պիղատոս, ցնծացէր և զուր
դասք քահանայապետաց. վասն զի ոչ ըս-
պանիք տէր, այլ մոլորեցուցիչ. ոչ խա-
չեցիք աստուած, այլ զող և աւաղակ և
խռովարար. ոչ հովիւ քաջ, այլ վարա-
տող ոչխարաց. սուտ է որդին որոտման,
և իրաւ է որդին հուտեայ»։

Հ. Զինչ է երգիծանութիւն.

— Գծնդակ հեգնութիւն. զոր օրինակ.
«Վա՛հ որ քակէիր զտաճարն, և զերիս ա-
ւուրս շինէիր զնա. ասրեցո զբեզ, եթէ
որդի ես Աստուծոյ՝ եջ ՚ի խաչէդ»։

Այսպէս Սմբատ սպարապետ զլամ-
փուր հրաշէկ անեալ զգլխով Մեհրուժա-
նայ, ասէր. «Պսակեմ գբեզ, Մեհրու-
ժան, քանզի ՚ի խնդիր էիր թագաւորել
Հայոց, և ինձ ասպետիս պարտ է գբեզ
պսակել ըստ սովորական իշխանութեան
իմոյ հայրենեաց»։ Խորեհ։

Ընդ ձեռիս ընդ այսուիկ բուխնդակին
և գարովանք, որով ճարտարախօսն կըշ-
տամբէ զարժանին գարովանաց. զոր օրի-
նակ Լամբրոնացի զբանասարկուն.

«Ո՛ւր դու, զրպարտիչ զատախաղ, եկ
այժմ կաց մեզ աւրնթեր, ոչ իբր սիրելի,
այլ իբրեւ զթնամի. տես և ողբա յանձն
քո, տես և յամօթ ընր ՚ի գործս քո. տես,
սա այն է՝ որում զխաչն մեքեանայեցեր, ո-
րում զլեզին արբուցեր, զոր գողացեալ
համբաւեցեր»։

Են և պատրուակեալ կշտամբանք, որ

լռեկեայն տան խմանալ զգարովանա. զոր օրինակ Պաւլոսի ասելն ցկորնթացիս.
« Յայգամ ոչ գովեմ զձեզ »:

Եւ Ոսկերեւոյնի ստէպ զանձն 'ի մէջ բերել, և խառն ընդ այլս յանդիմանել. զոր օրինակ.

« Ո՛րչափ չարեօք լի եմք, և ոչ զգամք. զմիմեանս խածանեմք, զմիմեանս ուտեմք, մեղանչեմք, ամբաստանեմք, բամբասեմք, ընդ ընկերաց փառս խանդամք »:

Հ. Զինչ է փոխառութիւն.

— Զմիայ իրիք հանգամանս այլում տալ ըստ համամատութեան կամ ըստ նմանութեան. զոր օրինակ.

« Գիշերադէմ գողով ես, 'ի բնաւից պարտաւիմ ». այսինքն սեռադէմ. Գօշ:

« Որքան 'ի սե և 'ի մուր կեանքս պանդըխտիմք ». այսինքն 'ի խաւարային և 'ի տխուր կեանս յայս. Լաւր:

« Ընդ աչացաւացն նեղելոյ մշտագիշերն խարխափանօք ». այսինքն որպէս միշտ 'ի խաւարի խարխափելով. Նարեկ:

« Ի կողմանս ասորեստանի դադարէ առ դեռովն երկրումնեայ աւուրս ». այսինքն երկամանայ ժամանակ. խորեն:

Ըստ այսմ ասեմք. Անցին հուճք երեք, փոխանակ ասելոյ ամբ:

Ըստ այսմ և եղիշէի վարդապետի ասելն.

« Բազում ձմերաց հայեցան սառնամանիք, եհաս դարուն և եկին նորեկ ծիծ-

ռունք, տեսին և խնդացին կենցաղասէր մարդիկ. և նորա (երանելի տիկնայքն) ոչ երբէք կարացին տեսանել զանձկալիսն իւրեանց »:

Հ. Զինչ է այլաբանութիւն.

— Բան 'ի բազում փոխաբերութեանց հիւսեալ. որպէս Շնորհաւոյ այլաբանելն զվախճան եղբօր իւրոյ Գրիգորի կաթողիկոսի օրինակաւ նաւարկութեան.

« Ինքն նաւու հաւատոյ ընդ ծով աշխարհիս՝ հողմով Հոգւոյն ուղղակի նաւապետեալ ճշմարտութեամբ և առաքինութեամբ, եհաս անվնաս յանդրոյթ և առանց ալեաց նաւահանգիստն »:

Այլ օրինակ.

« Ծընան կուսանք աղգըս բաղումս,

Եւ մարըբ մանկունք ըզհրապարակըս ծերոց.

Ի գիրկըս սրբութեան աղօթից և պահոց.

Աճեցին հաւատովք զարգացեալք 'ի Քրիստոս ». Շար:

Գեղեցիկ է յոյժ այլաբանութիւն այլաբան 'ի սաղմոսս.

« Այլի յեղիպտոսէ փոխեցեր, հաներ զհեթանոսս և զնոսա տնկեցեր, և առաջնորդեցեր նմա. Հաստատեցեր զարմատս նորա և ելից զերկիր. ծածկեաց զերինս հովանի նոցա, և բարունակ նորա զմայրս Աստուծոյ: Զգեաց զորթ իւր մինչև 'ի ծով, մինչև 'ի գետս են չառաւիղք նորա:

Ընդէ՛ր քակեցեր զյանկ նորա. կթեն զնա անցաւորք ճանապարհի: Ապականեաց զնա խող անտառի, և երէ վայրի արածեցաւ ՚ի նմա: Աստուած զօրութեանց, դարձ հայեաց յերկնից, և տես. այց արա այգւոյս այսմիկ, և դարման տար սմա՛ զոր տնկեաց աջ քո»:

Այլարանութեան նոյն կանոնք են որ ինչ փոխարեւութեան. այլ ՚ի սմա զդուշալի է և ևս՝ չփոխել զայլարանութիւնն այլ յայլմէ, այլ յորոց իրաց առեալ իցէ նմանութիւնն նովին և աւարտել:

Հ. Զինչ է անուանատեղծութիւն.

— Ներգաշնակութիւն բառից բոտ ի մաստիցն. զոր օրինակ ճնուել կամ՝ ճոռուղել ճնճղկանց, բզզել մեղուաց, գարգափել տախտակաց, ճղփումն ջուրց, ճռնչել ծղխնեաց, ճարճատիւն փշոց ՚ի հուր, շըրչիւն տերեւոց, և այլն:

Վայելուէ և զօրաւոր յոյժ առնէ զբանն ձեւս այս, որպէս տեսանի օրինակօքս.

« Սնդ էր լսել թնդիւն վահանաց, չկահիւն աղեղանց, չղղիւն սուսերաց, չաչիւն նշանաց, չառաչիւն նետից » . Խակար:

« Կոփիւնք վահանաւորացն, և ճայթմունք լարից աղեղանց զլսելիս ամենեցուն առ հասարակ խլացուցանէին » . Եղիշէ:

« Եւ ՚ի արօժական գոփմանէ ոտիցն թընդեալ տանիքն, և ՚ի վայր փլուղեալ » . Յովն. կար:

« Ի գիւ գայր ՚ի գիւ սայլիկն ՚ի գիւ Ի Մասեաց յաջ կողմանէն » . Նարեկ:

ԴԱՍ ԺԲ

Կերանունութիւն և Շրջաբանութիւն. — Զափաղանցութիւն. — Բացագանչութիւն:

Հ. Զինչ է կերանունութիւն կամ շըրջաբանութիւն:

— Փոխանակ անուան ուրուք այլ ինչ հասարակ անուն սեփականել: Զոր օրինակ՝ Փողն տարսոնեան, այսինքն Պաւղոս. Սմբրղին, այսինքն Յովհաննէս մկրտիչն. Որդին կորստեան, այսինքն Յուդա, և այլն: « Յաղագս արմատոյն հանուրց մարդկութեանս, կամ թէ հաճոյ ումեք թուեսցի ասել՝ ծայրին » . այսինքն Աղամայ. Խոյրեն:

Ըստ այսմ է և շրջաբանութիւն. զի զոր համառօտիւ սակաւ բառիւք մարթ է առաջի առնել, ճարտասանն բազում բառիւք առաջի առնէ:

Զոր օրինակ փոխանակ ասելոյ՝ թէ Իրրե եղև գիշեր, ասէ.

« Մինչ գեռ խաղաղութեանն սլատեալ էր զամենայն, և այն ինչ գիշերն իւրով արագութեամբ ընդմիջէր » . Խմաստ:

Փոխանակ ասելոյ՝ Իրրե գարուն եղև, ասէ.

« Իրրե ՚ի բաց եղաւ ձմեռնային ձիւնախաղաղ սառնամանեաց ցրտութիւն: — Իբրև գարնանային հարաւահողմն զձմերայնոյն

ժամանակ ցրտութեանն 'ի բաց մերկանայր: — Իբրեւ դուռնք զարնայնոյն բացան և աւուրքն ջրոտք զանդի փոխարեւրեցին: — Իբրեւ ձմեռնային սգաւորութիւնն 'ի զարնանային բարեխառնութիւն օդոց յեղանակէր զփոփոխումն » . Յովն. կար:

Փոխանակ ասելոյ՝ իբրեւ այդ լինէր, ասէ. « Իբրեւ լոյսն զգիշերն մերկանայր: — Այն ինչ կամէր առաւօտն 'ի գիշերոյն մերկանալ: — Այն ինչ վարդազոյն ծայրակարմիր ազեղակն ընդ երկիր ծաւալել կամէր » . Մակար:

Փոխանակ ասելոյ՝ Մինչև էր մեռեալ, ասէ.

« Մինչ դեռ ջերմ ողիքն 'ի ծոցոյն չե էին թափեալ, և շունչ վախճանին չե էր հասեալ: — Մինչ դեռ յոգւոցն սլարգել աւանստան կայր » . Մակար:

Լամբրոնացի զմիակ բառս խօսել տես ինձ քանի օրինակաւ բացատրէ.

« Պետրոս՝ որ 'ի Կափառնաւում սնեալ լըսեմք զի ընդ հռոմայեցւոց լեզուն խրոխտալով արչաւէ. և Փիլիպպոս՝ որ 'ի Բեթսայիդա գալիլիացւոց՝ արարացւոց բարբառովն զխօսս իւր յօդէ. Յովհաննէս՝ որ 'ի Նազարէթ սնեալ՝ զիարդ կիլիկեցւոց ծայրին զմեզ հարցանէ. Թադէոսն այն տխմար տեսէր որքան վայելուչ մեծաց Հայոց բառիւքն զբանս իւր յօդէ »:

Հ. Զինչ է չափազանցութիւն.

— Առաւելու կամ նուազել տարապայման զգորութիւն բանին: Զոր օրինակ.

« Իբրեւ զմրրիկ կառք նորա, արագագոյն քան զարծուիս երկվարք նորա »:

« Գոյ հնար թուել զխիճս հեղեղատի, և զսւաղ ծովու, և զշէթս անձրեւի, և ոչ զստեղծեալն առ 'ի բէն նորագլուտ բանս և իրս » . Յովն. խնատու:

« Արդարեւ իսկ բազում աշխարանաց արժանի եմք, բազում ողորոց, եթէ ամենայն աշխարհս ծայն առնուցու, զողբս հարկանիցէ, և քարինք և փայտք և ծառք և երէք և թռչունք և ձկունք, և ամենեւին ամենայն տիեզերք համօրէն 'ի ծայն աղի և ողորմ՝ աշխարանաց աշխարիցեն, ոչ ինչ արժանի աշխարեւոյն աշխարիցեն » . Ոսկեր:

« Այն ինչ եթող չարիս՝ զոր ոչ գործեաց 'ի կեանս իւր, և ոչ մնաց 'ի մեծամեծ չարեացն, որ ոչ անցին ընդ նա 'ի մահուան իւրում » . Էջիշէ:

« Բազում անգամ է տեսանել զգաղանս վայրենիս, զարջ զինձ զգայլ զստիւծ հանդարտացեալս գարմանելով և մարդասէրս, իսկ զբարկասիրտն և ոչ երբէք: Բազում անգամ և զծով տեսանեմք հանդարտացեալ յայեաց և զստուցեալ 'ի վայրենութենէ. իսկ զբարկացողն և ոչ բռնաւ: Հանապաղ 'ի գաղանութեան կայ, միշտ 'ի վայրենութեան, յար 'ի տմարդութեան, համակ յալէկոծութեան » . Սարգ:

« Զի եթէ զիճ մի ծովուց 'ի յորակութիւն գեղոյ յեղեղեցից, և զդաշտս ասպարիզօք բազմօք սահմանալ 'ի տարածումն լայնութեան քարանի չափեցից, և զպտակս յոգունց անտառաց շամբից եղեգանց 'ի հաստուածս գոյութեան զբնաց կաղմեցից, և ոչ զթիւ մի 'ի բարդելոցն անօրէնութեանց զօրեցից ընդ զրով սահմանի գրաւել » . Նարեկ :

Հ. Զինչ է բացազանչութիւն .

— Բարբառ յայտարար սաստկագոյն յուզման կրից հոգւոյ . զոր օրինակ .

« Ո՛վ մեծը տուրեառութեան շնորհի երկնայնոցն և երկրայնոցս . սոքա ետուն մարմին, և 'ի նոցանէ առին զՀոգին » . Լաւր :

« Ո՛հ ես մեղայ նրման նրմին ,

Եւ յանցանաց մօրն Եւային .

Եւս առաւել քան ըղնոսին

Գլտայ յանցող սուրբ օրինին » . Շնորհ :

« Ո՛վ անբերելի տգիտութեանս և ապառու՛ բարուցս . եկ Նրեմիա ցաւակից մարգարէ, և վշտակցելով ողբա՛ զբեկումն իմ և ժողովրդեան իմոյ » . Լաւր :

« Ո՛հ, կարի է առասպելս՝ և առասպելաց առասպել » . Խորեն :

« Ո՛վ համբոյր՝ նենգութեան նշան, և առիթ մահու » . Շար :

Ի սոյն ձև պատկանի և մակագանչութիւնն, որ 'ի վախճան բանին 'ի կիրարկանի, զնոյն ունեւով զօրութիւն հանգոյն բացազանչութեան :

Որպէս Լամբրոնացի յետ ճառելոյ զանհաս խորհրդոց տնօրէնութեանցն Քրիստոսի և դաւստեան Հոգւոյն, 'ի վերայ ածէ .

« Խորհուրդ լայն և ընդարձակ . առաւելութիւն գիտութեանն Աստուծոյ տեսանի, եղբարք » :

Եւ յաճախ ուրեք 'ի վարս հարանց զհետ պատմութեան առաքինութեանց նոցա յարէ պատմիչն .

« Այս է խոնարհութիւն . — Այսպիսի է հնազանդութիւն » . և այլն :

ԳԱՍ ԺԳ

Տարակուսութիւն . — Աղերսանք . — Անէծք :

Հ. Զինչ է տարակուսութիւն .

— Կեղծիք երկուանաց մտաց ճարտասանին, առ 'ի բերել զհետ զեւս տարակուսանացն . զոր օրինակ .

« Հիացեալ զարմանամ մտօք, և ոչ գիտեմ ուստի՛ պարտ և պատշաճ իցէ առնել սկիզբն ճառիս » . Բարս :

« Եւ արդ ո՛ւր արդեօք զգարչապարս ուսին կառուցից, և կամ՝ յոր վստահութիւն զաջս իմ յառեցից : Զի եթէ 'ի ձեզուն բարձրութեան երկնի, անտի անձրեւաց հուրն Սողոմայ . իսկ եթէ 'ի յատակս խորութեան երկրի, սա երաց զկոկորդն ըմբռնողական և եկուլ զՌադան բանա-

կան Սբիրոնի: Եթէ 'ի համատարած օգոյն պարզութիւն, այն եղև եզրապայտոցն խաւար չօչափելի: Այլ դու ամենադժուարիչ բնաւից, և ինձ ողորմեա կրկին զըթութեամբ»: Նարեկ:

«Զի թէ պահանջէ յինէն հայրս հոգւոյ և դուք ընդ նմին գործունեայք բարեաց՝ յանձն առից, զարհուրիմ երկիւղիւ՝ նայեցեալ յինս տկարութիւն, և 'ի մեծի այսր աստիճանի բարձրութիւն, մանաւանդ 'ի շար և յանմասն բարեաց ժամանակիս: Իսկ եթէ յայսցանէ և որ նման սոցին դանձրեալ ընդդիմանամ կոչողիդ հրամանի, երկնչիմ դարձեալ յանհաղանդութեան գատաստանէ: Եւ այսոցիկ տարակուսանաց ելք ոչ այլ ուստեք, բայց եթէ յաստուածահաճոյ աղօթից ձերոց»: Շնորհ:

«Ոչ գիտեմ ուստի զայս օրէնս գտեալ մեր. 'ի նախնեացն ոչ ունիմք, զի ահա ցուցաւ վերադոյն. և յայլ ազգս ոչ տեսանիմք. և նոր առաքեալ ոչ յայտնեցաւ մեզ, որ խախտեաց զառաքելոցն սահման: Յայտ է թէ ունիմք յանրմաստութեան և յարհամարհութեան օրինացն Աստուծոյ»: Լամբ:

«Եւ արդ ուստի՝ հաւանեցուցից զձեզ, ոչ գիտեմ. զայն ասացից՝ թէ որդն նոցա ոչ վախճանի և հուրն ոչ շիջանի, թէ ըզմիսն որասիցէ՝ թէ երթիցեն 'ի հուրն յախտնից: Եթէ զմեծատունն ածեալ կուցուցից առաջի, և տակաւին ասիցէք թէ

վասն սղառնալիաց ասացեալ է: Եւ արդ ուստի՝ հաւանեցուցից զձեզ: Սատանայի միտք են այդ, անօգուտ շնորհ շնորհեալ՝ որ ամենեկին ծոյս կազմէ. և արդ ուստի՝ բառնայցեմք զայն 'ի միջոյ. որչափ և ասիցեմք 'ի զրոց, ասէք՝ վասն սղառնալեաց է: Այլ զայլոց զհանդերձելոցն և 'ի գլուխ ելելոցն՝ ոչ ևս: Լուարուք զըրհեղեղէն. մի թէ այն վասն սղառնալեաց ինչ ասացաւ, և չեղն, և չնլ 'ի գլուխ»: Ոսկեր:

Հ. Զինչ են աղերստանք.

— Պաղատանք խառն ընդ պատճառաւ բանութիւնս առ 'ի հաւանեցուցանել:

Ազգոգադոյն է ձեա, և յաճախ սովորութիւն է 'ի կիր առնուլ 'ի վերջաբանութիւնս: Զոր օրինակ Լամիրոնացի ձեացուցանէ աղերս 'ի դիմաց Որդւոյ առ Հոգի. «Այսուհետև քեզ եկեալ եհաս ժամանակ՝ գործոյ, ո՛վ փառակից իմ Հոգի. պարտիս և դրոյդ մարդասիրութիւն ցուցանել 'ի յերկրի. այսուհետև քեզ աղաստան առնեմ՝ զանուն աստուածութեանս մեր յարգել առ մարդիկ, Հայր իմ ներեաց և եթող զսրտսն՝ որով դուն խափանեցար 'ի հեղոյ առ նոսա՝ մարմնոյ իմ պատարազաւն. սա առ զիս առհաւատչեաց 'ի նոցանէ, և տայ նոցա զքեզ խաղաղութիւն: Ե՛ջ այժմիկ, սիրոյ աղբիւր, սիրով առ նոսա, և մխիթարեա զորս 'ի պանդխտութեան վայրն նժդեհ և անցաւոր կենօք տառապիւն: Քեզ տամ զնոսա, քեզ յանձն

առնեմ զնոսա. գրեզ խոստացայ նոցա,
և այժմ 'ի քեզ ամրապահեմ զնոսա զա-
մենեսեան »:

« Աղաչեմ զամենեսեան, և զոտս եղ-
բարցդ սրբոց արտասուօք սիրոյն համբու-
րեմ. ներեցէք իմոյ անդգամութեանս, և
իրր վշտակից ծառայակից ընկալարուք
զիս, և զձեզ ընկալցի Յիսուս Քրիստոս
տէր մեր »: Լամբ:

Հ. Զինչ են անէձք.

— Զև մաղթելոյ այլոց կամ անձին չա-
րիս առ զայրացման. զոր օրինակ:

« Անէձք այնպիսի բանից »: Ոսկեր:

« Կորիցէ օրն՝ յորում ես ծնայ, և գի-
շերն՝ յորում ասացին թէ ահա արու: Խա-
ւարեսցի գիշերն այն, և մի խնդրեսցէ
զնա Տէր 'ի վերուստ: Մի եկեսցէ 'ի վե-
րայ նորա լոյս. ընկալցի զնա խաւար և
ստուերք մահու. եկեսցէ 'ի վերայ նորա
մէգ: Անիծեալ լիցի օրն այն և գիշերն,
և տարցի զնա խաւար. մի եղիցի յա-
ւուրս տարւոյ, և մի թուեսցի յաւուրս ամ-
սոց: Այլ գիշերն այն եղիցի 'ի ցաւս, և
մի եկեսցէ 'ի վերայ նորա ուրախութիւն
և մի ցնծութիւն: Խաւարեսցին աստեղք
գիշերոյն այնորիկ. սպասեսցէ և 'ի լոյս
մի եկեսցէ, և մի տեսցէ զարուեսեալն ծա-
գեալ »: Յոք:

« Այլ իմ մեռցի և կորիցէ անուն և յի-
շատակ յերեսաց երկրէ, և խաւարեսցին
բիրք աչացս, և մի տեսցեն զլոյս. և քա-

կեսցին ականջքս՝ և համար եղիցի հովեալ
բերանս, և լեզու իմ 'ի քիմս իմ կցեսցի,
և մէգ և մառախուղ մեղաց և ստուերք
մահու պատեսցէ զբոլոր անձնս, եթէ ինչ
չարժեցայց կամ զգացայց տեսանել կամ
լսել կամ խօսել. զարդարոյն զանիրաւու-
թիւն... Գաւ լիցի ինձ ձեռս ամբառնալ
յօժեալն Աստուծոյ... ապա թէ ոչ, բաց-
ցէ երկիր զբերան իւր, և կլցէ զիս կործա-
տեամբ ընդ բանակն Աբիրոնի, և կենդա-
նւոյն իջցեմ 'ի դժոխս »: Յովն. կար:

« Վասն այսորիկ Աստուած 'ի սպառ-

կործանեսցէ զքեզ յաւիտեան.

Եւ խըլեսցէ զարմատըս քո,

Յերկրէ հանցէ կենդանական...:

Արդ քեզ ելցէ կարճ 'ի յօրեր,

Եւ Կայենին հասցէ երեր:

Ի դառնութիւն դարձցին տարերք,

Զըրհեղեղին ելցեն գետերք:

Սեաւ ամալ մըթին կարկըտաբեր

Զքեզ արասցէ անպլտղաբեր.

Սոգոմացւոց հուր ծըծմբեր

Իջցէ 'ի գլուխդ արինապիւր...:

Արդ 'ի զըժոխս իջցես 'ի խոր,

Քեզ անկողին մէջք և ցեցեր:

Եւ նոյն հրեշտակըն մահաբեր

Սըրով հատցէ զքեզ 'ի յաղգեր...:

Տուն քո լիցի անհետ աւեր,

Եւ զու գերի աղգով երեր »: Շնորհ:

ԴԱՍ ԺԴ

Հարցումն. — Հաղորդակցութիւն. — Լուս-
թիւն. — Շնորհումն:

Հ. Ձինչ է հարցումն.

— Ձե հարցական, ոչ առ 'ի խնդրել
դուծումն տարակուսանաց՝ այլ առ 'ի ստի-
պել զունկնդիրս, և առ 'ի սաստկագոյն
բացատրել զբանն. զոր օրինակ.

«Ընդէր, աչս ունելով և ականջս, ոչ տե-
սանեմք և ոչ լսեմք: Քանի՜ ասպարէզ է
'ի բերանոյ մինչև ցունկն, զի զբարբառ
սորին ոչ ներեմք ունկանն լսել և տեղի
տալ: Այսքան է՛ր խաւարեցուցաք զսայ-
ծառութիւն եկեղեցւոյ վասն սնոտի յու-
սոյ» . Լամբ:

«Մի թէ որ տնկեաց զունկն, ինքն ոչ
լուիցէ: — Ո՛վ իցէ նման քեզ յաստուածս,
տէր. կամ ո՞վ նմանիցի քեզ, փառաւո-
րեալդ 'ի սուրբս»: Ար պարզաբար պարտ
էր ասել. Ար տնկեաց զունկն, ինքն ևս
լուիցէ: Ոչ որ է նման քեզ յաստուածս,
տէր. և ոչ որ է նմանիցի քեզ, փառաւո-
րեալդ 'ի սուրբս:

Այսպէս և Ոսկերերան փոխանակ ասե-
լոյ՝ թէ այլ ոչ ևս կարեմ համբերել, հզո-
րագոյն յոյժ գործէ զբանն հարցուածոյ
պայմանաւ ասելով. «Մինչև ցայդ վայր
համբերիցեմ»:

Մերթ ևս հարցմանն առնթեր զնի սա-
տասխանին. զոր օրինակ.

«Խակ արդ չա՞ր արժան էր ասել թագաւո-
րին. քաւ, ևս ոչ ասեմ. այլ խրատ 'ի գործ
արկեալ զայս ուսուցանեմ» . Եղիշէ:

«Ձինչ պտուղ յայնժամ ետուն աշխար-
հի. զինչ այլ, բայց եթէ երկիրս երկին
եղև, և փառքն՝ որ 'ի բարձունս էր Աս-
տուծոյ՝ և յերկիրս տարածեցաւ» . Լամբ:

«Ձինչ ծանր հրաման առաք առնել.
զսարս հատանել անցանել, թէ ընդ օգս
թոչել, թէ ընդ բնութիւն համատարած
ծովուն ցամաքաթեւս սլանալ. և ոչ եր-
բէք. այլ այնպէս զիւրին է առարինու-
թիւն, մինչև այնպիսի գործոյ մի ինչ կա-
րօտանալ, այլ միայն ոգւոյն և գթոյ. Չոր
գործի ունէին առաքեալքն՝ որ զայնպիսի
ուղղութիւնս արարին. ոչ միաճորձք և
բոկք չըջէին, և ամենեցուն յաղթեցին:
Ձինչ դժուարին 'ի հրամանաց իցէ. Մի,
ասէ, առնե՛ր զօր թշնամի. մի՛ ատեար
զօր. մի՛ չար զուժեքէ խօսիր: Սոցին
հակառակք են դժուարինք, և ոչ սղքա» .
Ոսկեր:

Ընդ սովիմբ բովանդակի և ձեն հաղոր-
դակցութեան, որով ճարտարախօսն վըս-
տահացեալ 'ի դատիւր՝ հարցանէ զունկըն-
դիրս. զոր օրինակ.

«Արդ աղէ ասա, որ է արժանահաւատա-
լի. բանքն եթէ արդիւնքն. ոչ տալարէն
արդիւնքն. զի բանք չվճարեն ինչ 'ի հա-

ւատոց սակս, բանիւ զՔրիստոսին կրել զանուն, և գործով զսատանային, զի լի և լի է այնպիսին անհաւատութեամբ»։
Սարգ։

«Արդ աղէ տաա. եթէ յանկարծ կոչ լինիցի 'ի քաղաք ուրեք արքունի, որք ոչ գրաստու ինչ կարօտ լինիցին, ոչ պատանեաց, ոչ կօչկաց, և ոչ այլ ինչ կայի և կաղմածոյ, այլ զհացիկն միայն և զջուր յաղբերացն բաւական համարիցին. և այլքն ասիցեն՝ եթէ ոչ կառս կաղմիցէք, և ոչ կակուղ անկողինս պատրաստիցէք, չկարեմք երթալ, եթէ ոչ բազում սպասանորս ունիցիմք, և ստէպ հանգչել հասանիցէ, և նծոյգ ևս և կարծութեան վանս և այլ ինչ բազում պէտս, չկարեմք երթալ. և ընդ ոյս արժան է զարմանալ, ընդ նոսա՞ թէ ընդ սոսա. յայտ է թէ ընդ սոսա, որք ոչ ինչ իւրք ումեք բուռն լինին։ Նոյնպէս և յաշխարհիս ճանապարհի ումանց բազում պէտք են, և ումանց չափ ինչ. որպէս զի աղքատութեամբն, եթէ պարտ ինչ էր, 'ի դէպ էր մեծամտել»։
Ոսկեր։

Հ. Զինչ է լուծթիւն.

— Լուծութիւն ինչ աղղղազոյն տալ իմանալ զայն. զոր օրինակ.

«Զի մի մի թուլցեմ. այլ զամենայն անարժանս յառաջ մատուցանէր, և զամենայն արժանաւորս յետս տանէր»։ Եղիէ։

«Որ մեղանչէ, օրինաղանց է. իսկ որ

զօրէնս լուծանէ, զինչ անուն է նորա. ևս պատկառիմ ասել, մանաւանդ թէ երկընչ իմ. զի մի աղեկեղ բժշկութեամբս վասն 'ի խոր հարմանս զգեղ բանիս՝ երեւցայց թշնամի»։ Լամբ։

«Զորս վասն Կռնոսի և Արամաղդայ պատմութիւնք իցեն՝ ամաչեմ ասել. ոչ սակս նոցա՞ որ արժանի են ամենայն պարստանաց, այլ խնայեմ 'ի ընդու իմ, զի մի ժանտասցի յիշատակօք պղծութեան նոցա»։ Սարգ։

«Ո՛վ թշուառութեան, և արտասուաց արժանի մոլութեան. վասն այսորիկ և քահանայք ելով, 'ի զպրաց կարգ թերեւս կարողանամք լինել. և եպիսկոպոսք՝ բռնաւ և ոչ ճաշակեալ վերադցրութիւն բարեկարգութեանս, զոր բուխնդակն ասել հեղգանամ, բաւականացեալ 'ի լինելս անձամբ անձին կշտամբիչ»։ Լամբ։

«Քահանայք քարոզք բանին

Եւ սպասաւորք սուրբ խորհրդին

Անխըտարբար վարուք կէին,

Զոր չէ ասել պարտ՝ գործէին»։ Շեորհ։

Ըստ այսմ է և կեղծեօք զանց առնելոյ զբանիւք իւրք՝ ասելն զայն. զոր օրինակ. «Թողից ասել զեւս գծնդակազոյնսն այսր ժամանակի եպիսկոպոսաց զործ. զի և բազում տնարգանաց և տուժից տանին յայլազգեաց, ոչ յաղազս աստուածային օրինացն՝ այլ վասն մնոտի փառաց յուսոյ»։
«Զպտուղսն՝ որ նախ քան զայս 'ի միա-

շնչութեանն և մինչդեռ 'ի տաճարին խաղաղութեան էաք՝ տայր աշխարհ, ձեզ թողումք իմաստասիրել քան թէ բանիւ զանճառն ճառել»։ Շնորհ։

Հ. Զինչ է շնորհունն.

— Շնորհն անիրաւ ինչ հակառակորդին, վստահացեալ յանձին իրաւունս։ Զոր օրինակ առնէ առաքեալն.

«Իսկ արդ տսիցես. ոստքն վշրեցան, զի ես պատուաստեցայց։ Բարւոք է. անհաւատութեամբն վշրեցան, և դու հաւատովք հաստատեցար. մի հպարտանար, այլ երկիր. զի եթէ Սատուած 'ի բուն ոստան ոչ խնայեաց, գուցէ երբէք և 'ի քեզ ոչ խնայեսցէ»։

«Բայց համարեաց՝ թէ 'ի հաւատոցն թիւրեցան. 'ի կարգացն ոյր աղաղաւ. զի այլ է հաւատոյն բան, և այլ է աւանդութիւն կրօնից։— Դարձեալ թիւր՝ մի աղգն կամ երկուսն. երեք աղգ քրիստոնէից, և որ ընդ նոքօք բազմապատիկ աղինք հաստատուն աշխարհօք և աթոռովք՝ զխորդ վրդովեցան 'ի ճշմարտութենէ, և առ յեղշիղեալ և տատանեալ աղգս մեր նոյն միայն միաց հաստատուն»։ Լամբ։

«Գեղեցիկ դատիմք 'ի ձէնջ, եղբարք. քանզի գրեալ է, մի փոխեսցես զսահմանս զոր եղին հարքն քո. և որ քակէ զցանկ, հարցէ զնա օձ։ Բայց ասա, զորս խոստովանիս դու հարս քո. եթէ զառաքեալսն և զճայրապետսն՝ որք աստուա-

ծաշունչ բանիւք դեռ ևս կենդանի են 'ի միջի մերում, և առ ամենայն ճշմարտութիւն տաճարդեն, և ես եմ նոցա քատագով, և առ 'ի նոցանէ վարժեալ և աշակերտեալ։ Ապա թէ այլս ոմանս, որոց ոչ անուն երեւի 'ի միջի մերում, և ոչ արձանագրութիւն բանից՝ վկայ իւրեանց ուղղութեանն, զիմաստասիրութիւնն պարտիմք յայսմ վայրի 'ի գործ արկանել, և ընտրութեամբ ճանաչել, մի գուցէ լիցին մեզ մոլորեցուցիչք 'ի սրբոցն հետոց, որպէս ծերք Խարայէլի 'ի Մովսիսէ»։ Լամբ։

Ի սոյն պատկանի ձեւ վստահութեան, որով ճարտարախօսն աներկիւղ ձայն տայ հակառակորդին, որպէս Շնորհալի առ ժպիրհն.

«Ծանիր և զայս, զի զիս թէ և ամենայն լեզուք գովեսցեն յայն բարի՝ որ ոչ է առ իս, հոգւոյն հնչմունք վարկանիմ. և թէ պարսաւէ որ և դատի յայն ինչ՝ որ 'ի մշտացս խղճէ ոչ դատիմ, ոչ փայթ ինչ առնեմ. իսկ եթէ յորոց ունիմ և ասէ որ, ոչ վասն ասելոյն, այլ վասն ունեւոյն վտանամ»։

«Յոր ինչ որ համարձակիցի, անզգամութեամբ ասեմ, համարձակիմ և ես։ Աբրայեցիք իցեն, և ես. իսրայելացիք իցեն, և ես. զաւակ Աբրահամոյ իցեն, և ես. պաշտօնեալք Քրիստոսի իցեն, յանդգնադոյնս ասացից՝ թէ առաւել ևս ես»։

ԴԱՍ ԺԵ

Բացադարձութիւն. — Դիմաւորութիւն,

Նկարագրութիւն:

Հ. Զինչ է բացադարձութիւն.

— Խօսք առ անձն բացակայ կամ վախճանեալ, և կամ առ անշունչ իսկ և առ անզգայ իրս. զոր օրինակ.

« Լուր երկին, և սենին գիր երկիր, զի տէր խօսեցաւ »:

« Զարթիր երեմիաս զարթիր, և ողբա հանգերձ մարգարէութեամբ զոր ինչ թըշուառացօքս և զոր ինչ թշուառանալոցս եմք. գուշակեալ դճառնել հովուացն տգիտաց, որպէս երբեմն Զաբարիա յԽրայելին ». խորհե:

Այսու ձեռով Եղիշէ վարդապետ 'ի կարգի պատմութեանն յանկարծ խօսել սկսաւ նի առ Թագաւորն Պարսից.

« Զի կոծիս, զի մրցիս, զի այրիս, զի բորբոքիս, զի չիջանիս, զի կոչես 'ի խորհուրդ դայնոսիկ' որ զոգիսն ձեր 'ի ձէնջ քաղեալ' հանեալ է զանապականդ յապականութիւն, և զապականելի մարմինդ գիշաքարչ արարեալ իբրեւ զազիր մեռելոտի 'ի բաց ընկեցեալ: Ապաքէն դայդ կամիս, զի ծածկես զխորհուրդ ամպարչտութեան. տես ջիր յործում յայտնեցի, ապա գիտասցես զելս կատարածի դորա »:

Հ. Զինչ է դիմաւորութիւն.

— Նոյնպէս բացակայ կամ վախճանեալ անձանց, և կամ անշունչ և անզգայ իրաց՝ մարդկօրէն խօսք. զոր օրինակ.

« Զորդանան լուեալ վախստական դառնայր.

Վըտակ առ վըտակ պատգամաւոր լինէր.

Գետ, մի դարհուրիր, քո արարիչն եմ ես.

Եկեալ մեկըրտիմ, և լըւանամ զմեզս ». Տաղ:

Ըստ այսմ և Շնորհալի ձեացուցանէ 'ի դիմաց Եղեսիոյ առ Հռոմ քաղաք զդիմաւորութիւնս.

« Եւ դու Հռոմ, մայր քաղաքաց

Գերապայծառ և պատուելի,

Մեծին աթոռըդ Պետրոսի

Առաքելոյ գըլխաւորի,

Եկեղեցիդ անշարժելի

Ի կեփայեան շինեալ վիմի.

Դրանց դժոխոց անյաղթելի

Եւ կնիք երկնիցըն բացողի.

Ահա առ քեզ բանքս խօսիմ

Վիճակ լաթոռքս Թագելի.

Լուր 'ի հեռուստ իմոյս ձայնի,

Լիւր ողբակից ինձ յայս վայրի »:

Օրէնակք գեղեցիկք յեղեկիւնէ.

« Այսպէս ասէ տէր տէր ցՏիրոս... ամենայն իշխանք ազգաց ծովուդ... յոգւոց հանցեն 'ի վերայ քո, ողբս առցեն 'ի վե-

րայ քո և ասացեն. զիւրդ կորեար քակ-
տեցար 'ի մէջ ծովու քաղաքդ հոյակապ,
որ եղեր զօրացեալ 'ի մէջ ծովու դու և
բնակիչք քո, որ զարհուրեցուցանէիր դա-
մենայն բնակիչսքս: — 'ի ձայնէ բարբա-
ռոյ քո նաւավարք քո երկիւղիւ զարհու-
րեցին... Կո՞ծ դառնութեան առցեն որ-
դիր նոցա 'ի վերայ քո, ողբս առցեն և ող-
բացին. Ո՞վ էր իբրեւ զՏէրոս՝ որ լռեաց
դադարեաց 'ի մէջ ծովու»:

Զգուշութեամբ պարտ է զձեռն զայս 'ի
կիր արեանել, և 'ի սաստկութեան և եթ
կրից, և մի յերկարածգել յոյժ զայն:

Գարձեալ և 'ի մեծամեծ իրս և եթ վա-
րել նովաւ և ոչ 'ի չնչինս, զոր օրինակ ոչ
է 'ի դէպ խօսել զիմառնաբար առ հան-
դերձ ուրուք կամ առ ոտն:

Գիմառնութիւն է և զործս ինչ կամ
կիրս տալ անշունչ և անզգայ իրաց. որ-
պէս Մամբրէ տայ մահու:

« Զտեղի կալաւ Յիսուս աւուրս երկուս,
թոյլ ետ աւաղակին մօտանել 'ի տուն սի-
րելոյն. եմուտ ապականագործն, և արար
խռովութիւն ըստ կամաց իւրոց. գոռողա-
ցաւ հպարտացաւ մահ, և կատարեաց
զկամս իւրոյ չարութեանն»:

« Դողալով սարսեցին դժօխք, տեսանե-
լով զթագաւորն անմահ»։ Շարս:

Հ. Զինչ է նկարագրութիւն.

— Յայտ յանդիման առաջի աչաց կա-
ցուցանել զիրն ստորագրութեամբ. վասն

որոյ պարտէ առաջի առնել զիւրաքանչիւր
մասունս իրին, դյարակից հանգամանս,
զպատճառս՝ այլովքն հանդերձ. զոր օ-
րինակ.

« Զտեսանիցեն զերեսս պատերազմողացն,
զիւրդ արտմագին 'ի խոնարհ կախին.
յօնքն ահագինք և զէմք խոժոռք. աչք ա-
րիւնախառն և սիրտ 'ի թնդով 'ի վեր վա-
զեն և զկուրծս բաղխեն՝ ժողովեալք գու-
մարեալք համօրէն, զահի հարեալք 'ի մի
վայր ժողովեալք և ճակատեալք բաղում
կարգօք, առաւել յօրինուածովք»։ Ոսկերս:

« Քաղցր է ինձ ասել և յաղագս գեղե-
ցիկ դաստակերտին Երուանդակերտի,
զոր յօրինաց նոյն ինքն Երուանդ գեղե-
ցիկ և չքնաղ յօրինուածովք: Քանդի զմի
ջոց հովտին մեծի լնու մարդկութեամբք և
պայծառ շինուածովք լուսաւոր որպէս ա-
կան բիւր. իսկ շուրջ զմարդկութեամբն
ծաղկոցաց և հոտարանաց կաղմութիւն, որ-
պէս շուրջ զբոլորէ զայլ բոլորակութիւն
ական: Իսկ զբաղմութիւն այգեստանոյ
իր զարտեանաց խիտ և գեղեցիկ ծիր.
որոյ հիւսիսային կողմանն գիր կարակնա-
ձե գեղաւոր կուսից յօնից դարեանդաց
համեմատ. իսկ 'ի հարաւոյ հարթութիւն
դաշտաց՝ ճնօտից պարզութեան գեղեցկու-
թիւն. իսկ գետն բերանացեալ դարաւան-
դօք ավանց՝ զերկթերթիւն նշանակէ շըր-
թունս: Եւ այսպիսի գեղեցկութեան գիր,
անթթթելի իմն գոգցես 'ի բարձրաւանդակ

Թաղաւորանիստն զՀայեցումսն ունի » :
Խորեն :

« Տիկնայք փառեալսունք Հայոց աշխարհին, որ գրգեալք եւ գգուեալք էին յիւրաքանչիւր պատեռութեան եւ ի դաճաւորակս, հանապաղ բոկ եւ հետի երթային ի տունս աղօթից, անձանձրոյթ խնդրեալ ուխտիւք՝ զի համբերել կարասցեն մեծի նեղութեանն : Որ ի մանկութենէ իւրեանց սնեալ էին ուղղովք դուարակաց եւ ամճովք էրէոց, խոտաբուտ կենօք իբրեւ ըզվայրենիս ընգունէին զկերակուրն մեծախնդութեամբ, եւ ոչ յիշէին ամենեւին զսոսմորական խորտիկան : Սեպեալ ներկան մորթք մարմնոց նոցա . փսն գի ցերեկ արեակէզք էին եւ զամենայն գիշերս գետնաբեկք : Սաղմոսք էին մշտնջենաւոր մըրմունջք ի բերանս նոցա, եւ մխիթարութիւն կատարեալք՝ ընթերցումաճք մարգարէիցն : Միաբանեցին երկու երկու իբրեւ ամուք հաւանք եւ հաւասարք՝ ուղիղ տանելով զակօսն արքայութեանն, զի առանց վերաբերոյ հասցեն ի նաւահանգիստն խաղաղութեան » : Եղիշէ :

Սովին ձեռովք գեղեցիկ յոյժ նկարագրէ Բսկերեւրան զբնակութիւն սրբոց միայնակեցայն :

« Եթէ դժուարին ինչ թուիցի բեղ այս, եւ կերթիցուք յայն տաղաւարս . զի արդեամբք խոկ ուսանիցիս զգիրութիւն : Խուզս եւեթ չինեցին . եւ եթէ չուել հասանիցէ, այն-

պէս թողուն եւ չունեն, որպէս զօրականքն ի խաղաղութեան դրանակն թողուցուն եւ դնայցեն . քանզի այնպէս բանակեալ են . մանաւանդ թէ ես աւելի ցանկալի տեսիլ տեսանել իցէ : Քանզի եւ ցանկալի խոկ տեսիլ է տեսանել զանապատն լի վանականօք, վարկապարզի խորանօք խիտ առ խիտ թե ի թե հարեալ ճիգն ի ճիգն զսպարմանց թեակս խառնեալ քան ըզզօրականացն բոնակի . ուր սրահակք ձգիցին, եւ զտէզս եւ զգեղարդունս կանգնեցն, եւ զընիցն գեղարդեանցն զաղեղնակապարճս կախիցեն, սղոնձապատ զգլուխսն առնիցեն, եւ մեծապայծառ իմն կմբեայ վահանացս փայլեցեն, եւ կողինաւորք եւ զրահապատ չողայցեն, թագաւորին սպաս առնիցեն ի գաշտի ուրեք ի հարթ եւ յողորկ վայրի, եւ ճաշք զճաշս մըղիցեն, եւ ընթրիք զընթրեօք անցանիցեն, գուռանք երգիցեն, փողարք զճայն փողոցն նուաղիցեն . սակայն եւ այնպէս չիցէ գեղեցիկ տեսիլն քան զայն, զորմէ այժմ ես պատմեմ : Եթէ երթիցուք յանապատն, եւ տեսանեմք զՔրիստոսի զօրականացն զխորանս, ոչ սրահակս ձգեալս տեսանեմք անդ, եւ ոչ չողունս գեղարդանց, եւ ոչ խորանս ոսկեղօծս արքունիս, այլ այնպիսի ինչ՝ եթէ որ յերկրի, եւ առաւել եւ այնչափ երկայնագոյն այլ երկիր գործէր, եւ ի վերայ բազում երկինս ձգէր, ոչ ապաքէն նոր իմն եւ չքնաղ տեսիլ ցուցա-

նէր. նոյնպէս և անդ է տեսանել: Չէ ինչ ընդհատ յերկնից բնակութիւնն նոցա. քանդի և առ նոսա հրեշտակը իջանն և հրեշտակապետացն տէրն: Զի թէ առ Աբրահամ եկն, որ կրն ունէր և որդիս սնուցանէր, քանդի ետես իթէ հիւրասէր է, յորժամ ևս առաւել առաքինութիւն ուրեք գտանիցէ, զմարդն ազատեալ յերկրէ, և ՚ի մարմնի զմարմինն արհամարհեալ, որչափ ևս առաւել և անդ բնակեսցէ, և պարտաւալ չըջիցին ՚ի միջի նոցա գունդը հրեշտակաց. քանդի և նորայնպէս կազմեցին զանձինս, որպէս և նմա հաճոյ է »:

Ընդ սովին ձեռով բովանդակին և նկարագրութիւն բարուց կամ զիմաց, և կամ խառն երկոցունցն նկարագիր. զոր օրինակ նկարագրէ Յովհաննէս կաթողիկոս զմեծն Աշոտ.

« Քաջահասակ էր նա և անձնեայ և թիկնաւէտ և զուարթերես և մրայօն, նկարէն իմն և նիշ արեան յաչս ունելով որպէս զյակինտ կարմիր ՚ի մէջ մարդարտի ծագեալ, և վայելչացեալ գեղեցկութեանն այեօք, մեծիմաստ և քաղցրաբան, և առ կերակուրս խրախճանաց ոչ խնդացեալ նորա ընդ լաւագոյնն, և ոչ արհամարհեալ զնուստապետոյնսն... Միանգամայն խիստ ասել, եթէ որ ինչ մարդկութեանն է պիտանի՝ ոչ ինչ կասեցուցանէր »:

Նոյնպէս և Սարգիս վարդապետ զբարկացողն նկարագրէ.

« Յօնքն անկեալք և խոնարհեալք, երեսքն դեղինք և սպականեալք, չրթունքն սեաւք և երթեացեալք, ունչք երկայն և սուր, ձայն խոշոր և թիւր, աչք հրատեսակք, բանք ընդգիմագրեալք և անախորժելիք, և բոլորովին դժնայ և ահարկու տեսողաց »:

ԴԱՍ ԺԶ

Հակադրութիւն. — Կատուսն:

Հ. Զինչ է հակադրութիւն.

— Չե բանի, յորում բառք բառից կամ իմաստք իմաստից ներհականք յօրինին. զոր օրինակ.

« Վասն առողջութեան զապիկարն կարգայ, և վասն կենաց զմեռեալն աղաչէ, և վասն ՚ի թիկունն հասանելոյ տարակուսելոյն մաղթէ. և վասն ձանսպարհորդութեան զայն՝ որ և զոտն յոտանէ չկարէ փոխել, և վասն ընչաւետութեան և գործոց կորովութեան յանարգասաւորէն ձեռօք զարգասաւորութիւն խնդրէ ». իմաստ:

« Արդ կրիցն լիցուք մի ազճատիչք, այլ ցաւակիցք. մի եպերիչք, այլ առողջացուցիչք. մի կսկծեցուցիչք, մի երգիծանիչք, այլ մխիթարիչք ». Լաւք:

Վայելուչ է ձեռս այս մանաւանդ ՚ի կըշտամրութեան. այսպէս հաւատացեալք զնախարարս Հայոց տկարացեալս ՚ի հաւատոց կշտամրէին.

«Վարդապետը էիք առաքելական քարոզութեանց, արդշաշակերտ լինիցիք մուսրխարէութեանն. ուսուցիչք էիք ճշմարտութեանն, արդ ուսուցանէք զպատիր խաբէութիւն մոգաց. քարոզք էիք արարչական զօրութեանցն, արդ զտարերս աստուածս խոստովանիք. յանդիմանիչք էիք ստութեան, արդ և քան զսուտն ստաղոյնք լինիցիք. 'ի հուր և 'ի հոգի մկըրտեալք, արդ 'ի մօխիւր և յաճիւն թախաւիցիք. կենդանի մարմնով եւ անմահ աբեամբ էիք սնեակ, արդ 'ի ճենճեր զոհից և 'ի չարաս աղտեղիս միճոտիցիք. տաճար էիք Հոգւոյն սրբոյ, արդ զոհարան գիւաց լինիցիք. քրիստոսագլեացք էիք 'ի մանկութենէ, արդ մերկայեալք 'ի փառացն՝ գիւարար արեգական կաքաւիցէք. ժառանգ էիք արքայութեան, արդ անձամբ զանձինս արկէք 'ի ժառանգ գեհեւնին». Եղիշէ:

Սովին հակադրութեան ձևով բաղդատէ Ոսկերերան զվարս այնր ժամանակի որերոյն ընդ սրբոց միայնակեցացն.

«Մեք յորանչիցեմք, խորայցեմք, այսր անդր յեղեղիցիմք, մինչ նոքա զգիշերն ամենայն ընդ օրհնութիւնսն հանիցեն: Եւ յորժամ այդ լինիցի, հանգչին փոքր մի. և յորժամ ընդ գործ խառնիցեմք, նոքա խուն քնովն յագեցեալք և հանդուցեալք, դարձեալ միսանդամ՝ յօրհնութիւնսն կազմիցին: Իսկ մեք չեւ այդ եղեալ իւրա-

քանչիւր զընկեր կոչեմք համարս պահանջել, և կէսք ընդ հրապարակս ճեմ առեալ շողայցեմք:.. Իսկ նոքա դարձեալ իրրեւ դառաւօտին զաղօթսն և զօրհնութիւնս կատարեն, ապա յընթերցուածս գրոց չբըիցին:.. Մինչ մեք ամենեքին ճաշիցեմք, խաղայցեմք, ծիծաղիցեմք, ուսուցանիցեմք զորովայնս, որկորստութեամբ շուտիցեմք, մցոիցեմք, նոքա օրհնութեամբքն զմայլիցին: Չիք ժամ սեղանոց և ոչ խորտկաց յառաջ բերելոց. և դարձեալ յետ ճաշոյ 'ի նոյն ոճ մտանիցեն, կան պատկառ օրհնութեանցն: Աշխարհականք և ցերեկն ննջեն. նոքա ցանկ արթունք և պատրաստք 'ի պաշտամանն. արդարեւ որդիք լուսոյ են և որդիք տունջեան»:

Հ. Չինչ է ձե կախման:

— Տարտամեալ ունել զոգիս ունկընդրաց՝ ակնկալեալ 'ի լուր կարեւոր խնչ իւրաց:

Սովին ձեով յօժարամիտս առնէ ճարտասանն զուսկնդիրս, որով աղդողագոյն մտանեն բանք 'ի լսելիս նոցա. զոր օրինակ. «Կամիմ և նոր ինչ սասել. այլ մի ինչ կարի զարմանայցէք կամ խռովիցիք: Եւ գի՛նչ իցէ: Պատարազն նոյն է. եթէ չափ և գոյոյն որ մատուցանիցէ, և եթէ Պաւղոս և Պետրոս գլխովին սակայն նոյն է. զոր և Քրիստոս եւ աշակերտացն, ըզնոյն այժմ՝ քահանայքս կատարեն, և չէ ինչ ընդհատ յայնմանէ».

Ճարտար 'ի կիր արկանէ գձեա զայս
Յովնեպոս 'ի պատմել զիրս կնոջն, որ
վասն սովոյն զորդին իւր խորովեաց և ե-
կեր. զի յետ պատմելոյ թէ որպէս յանհնա-
րին սովուն զկաշիս վահանացն և զխոտ
ցամաք ճարակէին Հրեայք, յաւելու ւալա.
« Բայց զինչ պիտոյ է մեզ զշարութիւն
սովոյն յանշունչ կերակրոյն ցուցանել. զի
ունիմ ես ցուցանել զործ մի, որ նման նմա
ոչ 'ի մէջ Յունաց և ոչ բարբարոսաց
պատմի եթէ գործեցաւ. զի դողումն և
սոսկումն է պատմել, և լսելաց դժուա-
րին է հաւատար: Արդ կամակար անխոյթ
առնէի ես անցանել զպսու թշուառու-
թեամբ, զի մի ստել երեւցայց յետա-
մնացացն, եթէ ոչ բազում վկայս ունէի. և
թերեւ չնորհս ինչ դուգնաքեայ ընդ որդիս
ժողովրդեան իմոյ առնէի ես, խնայելով
զայն ինչ՝ զոր արդեամբքն պաշտեցաւ »:
Եւ ապա յարէ զպատմութիւնն:

Կրկին օրինակք գեղեցիկք դարձեալ
յՈսկերեքանէ.

« Եւ ուր է՝ զի չէ ախտն այն (խեղկատա-
կութեան.) արդ և յեկեղեցի ևս եմուտ,
և 'ի գիրս ևս մեսեցաւ: Ասացից ինչ, զի
ցուցից զշարեացն առաւելութիւն. ամա-
չեմ, բայց սակայն ասացից. քանզի կա-
միմ ցուցանել թէ որչափ տարածեցան չա-
րիքն, զի մի կարծիցիմ եթէ վասն շնչին
իրաց սուտ խօսիցիմ, այլ զի գոնեա այն-
պէս կարացից մերժել գձեղ 'ի պատրա-

նայն: Եւ մի որ համարիցի եթէ 'ի մտաց
ինչ կարկառեմ, այլ զոր ինչ լուայն՝ զայն
ասեմ: Եմուտ ոմն 'ի տուն աւագաց, թէ-
պէտ և ծաղու բանք են, սակայն ասացից:
Խրքե սկուտեղ խորտիօք առաջի եղին,
ասէ. ընկալարուք զխրատ, զի մի բարկա-
ցի որովայն »:

« Հաւատացէք արդեօք եթէ եղև ջրհե-
ղեղ, եթէ առանցելոց ինչ բանք թուիցին
ձեզ, ուր և լերինքն յորս տապանն դադա-
րեաց՝ վկային. զՀայոց լեռանցն ասեմ:
Այլ ևս յաճախութեամբ, և յայլ ևս քան
'ի նոյն յայտնադոյն ածիցէ բանս. երթեալ
ուրուք իցէ ձեր 'ի պաղեստինացւոց աշ-
խարհն: Այսուհետեւ ոչ ևս բանս, այլ
արդիւնս իսկ ասեմ. թէպէտ առաջինքն
քան զարդիւնքն յայտնադոյնք են զի զոր
զիրք ասեն, և քան զաչաց տեսիլ հաւա-
տարմադոյնք են: Երթեալ ուրուք իցէ ձեր
'ի պաղեստինացւոց աշխարհն. զինչ որ 'ի
ձէնջ վկայեցէ ինձ, որոց զտեղիսն իսկ
տեսնայ իցէ. քան զԱսկաղոն և քան ըզ-
Գազա 'ի վերոյ, անդ իսկ 'ի սպառուածի
Յորդանան գետոյ վայրքն ինչ բազում են
և ամենալիցք, մանաւանդ թէ էին, քանզի
այժմ ոչ է նոյնպէս, որ երբեմն իրբեւ զգը-
բախտ Աստուծոյ էին »: Եւ ապա նկարա-
գրէ զՍողոմոնայ հրոյն արգասիս:

ԴԱՍ ԺԷ

Նախապաշարուն. — Ձև Բազմայեղանակ.
Բաժանորդութիւն:

Հ. Զինչ է նախապաշարուն.

— Յառաջ բերել զառարկութիւն այլոց, և լուծանել զայնս. որպէս առնէ առաքեալն.

« Իսկ արդ ասիցես. ոստըն փշրեցան, զի ես պատուաստեցայց: Բարոք է, անհաւատութեամբն փշրեցան, և դու հաւատովք հաստատեցար. մի հպարտանար, այլ երկիր. զի եթէ Աստուած 'ի բուն ոստն ոչ խնայեաց, զուցէ երբէք և 'ի քեզ ոչ խնայեցէ »:

Մոյնպէս և Ռսկերերան յառաջ բերէ զանողորմածայն առարկութիւնս և հերքէ. « Այլ բազում անգամ, ասէ, ետու: Եւ նա չուսիցէ հանապաղ. և զորդիսն քո, յորժամ յաճախ խնդրիցեն, միթէ 'ի բան մերժեսցես. ո՞ր անհնարին անամօթութիւն:.. Զգիտիցես որ հարկք որովայնին են, որ զամենայն ինչ վասն նորին հնարիցիս:.. Այլ 'ի շատխօսութիւնս հատանիս. այսր անուան այսչափ դահեկանք 'ի վարձու կան, և այսր անուան ևս աւելի, և նա մուրանայ: Զմանկաւոյ զրոյց խօսիք և զչաղփաղութիւնս. քանզի և նոքա միշտ առասպելաց դայեկոյն անսան: Զառնում յանձն, չհաւատամ, քաւ լիցի,

փոխ որ տայցէ և 'ի բարութեան իցէ՝ և մուրանայցէ: Է՞ր վասն, աղէ ասա. զինչ ինչ քան զմուրանալ զործ ծանականաց կայցէ. լաւ է մեռանել քան զմուրանալ »:

Հ. Զինչ է բազմայեղանակն ձև.

— Բազմօրինակաբար զնոյն և զմի բան յեղյեղել, զանազան եղանակօքն ազդողազոյն զբանն առնելով:

Ի յօրինուած այսր ձևոյ խառնին բազում և այլ ձևք:

Արանչելի յօրինէ Սարգիս վարդապետ զայս ձև 'ի կոչելն Աստուծոյ զԱդամ յապաշխարութիւն.

« Լճւր նմին Աստուծոյ, զինչ ասէր առ մեղուցեալ և թագուցեալ մարդն. Ադամ ո՛ւր ես: Միթէ ո՞չ զիտէր թէ ո՛ւր էր. միթէ ո՞չ տեսանէր ամենատես ակնն, միթէ տգիտանայր արարիչն. քաւ լիցի: Ադամ ո՛ւր ես. տրամութեան էր ձայնն, տարակուսանայր արբառն: Որպէս հովիւ զիկորուսանիցէ ոչխար 'ի հօտէն, և տրամութեանն ձայնիւ ընուցու զանտառն, նոյնգունակ և արարիչն զգրախտն: Ադամ ո՛ւր ես. ընդէր թաքչիս յերեսաց արարչիս, հիմ ամօթով լցեալ ես և երկիւղիւ: Ոչ վասն այդորիկ ստեղծի զքեզ, զի վախըստական լինիցիս յինէն, ոչ վասն այդորիկ վառօք զարդարեցի զքեզ, զի ամուշէիր յինէն, այլ զի 'ի զերկս քո և 'ի հօգի ընդունէիր զիս: Ադամ ո՛ւր ես. յորախալ անարգանս, յորախալ զազարալի տեսակս,

յորպիսի ամօթ երեսաց, յորպիսի խիզճ մտաց, յորպիսի ալիս տարակուսանաց: Լուայ, առէ, զձայն զնալոյ քո 'ի զրախտի աստ, և երկնայ. քանզի մերկ էի, և թաղեայ:.. Արդարեւ ստուգապէս մերկ, ոչ 'ի հանդերձից միայն՝ այլ և յարգարութենէ:»

Հ. Զինչ է բաժանորդութիւն.

— Յիշատակեալ առհասարակ զկարեւոր մասունս բանին, և ապա մի ըստ միջէ բացատրել զայնս. զոր օրինակ. «Արդունս զքաղցրութիւն և զսաստկութիւնն Աստուծոյ. 'ի վերայ կօրծանելոցն սաստկութիւն, և 'ի վերայ քս քաղցրութիւն Աստուծոյ». Համ:

«Հոգիք սրբոց հետի են յայտպիսի ախտակրութեանց (այսինքն 'ի մարդահաճութենէ), այլ մանաւանդ ընդզիմակացք այսպիսի ախտիցս են բանիւք և արդեամբք: Բանիւք, յորժամ առէն Գալիթ. Աստուած ցրուեսցէ զոսկերս մարդահաճոյից:.. Ի վերայ այսօրիկ կնքէ առաքեալ բանիւք իւրովք. Եթէ տախալին մարդկան հաճոյ լինէի, ապա Քրիստոսի ծառայ ոչ էի: Իսկ արդեամբք, յորժամ թնամանէին և բամբասէին և նախատէին, և ըզփառաց ինչ ոչ հոգային, և փոխարէն ըզնախատիչսն ոչ նախատէին, այլ և երախտիս հատուցանէին». Սարգ:

«Քանզի որ մարք են առաքինութեանց սկզբունք՝ իմաստութիւն, արութիւն, ող-

ջախտհութիւն և արդարութիւն, վրիպեալ գտանին յիմուսն իշխանականի մասին: Զի ոչ խրատեցի զբանն որ յիս՝ իմաստութեամբ, և ոչ զցանկութիւնն՝ ողջախտհութեամբ, և ոչ գարձեալ զայսօրիկ խրատեցի արդարութեամբ». Շնորհ:

ԴԱՅ ԺԸ

Ուղղութիւն. - Անցում. - Աստուղութիւն:

Հ. Զինչ է ուղղութիւն.

— Ուղղել զսացեալն պատշաճադոյն ստացումով. զոր օրինակ.

«Այս է քս պանծալի աստուածաբանութիւնդ, մանաւանդ թէ յիմարութեանդ ցոյցք, զնիւթս զայս յաւէժակից ասել աւարչական դօրութեանն». Լամբ:

«Աստանօր ամաչեմ ասել զճմարտութիւն, մանաւանդ թէ զանօրէնութիւն և զամալարչութիւն անգլիս մերոյ, զմեծի ողբոց և արտասուաց արժանի սոցա ըզգործս». Խորեն:

«Զայսօրիկ լսելով, և զբարք, հայեացութի մեզ և սթափեսցուք յահագին արբեցութենէս, եթէ արբեցութիւն պարտ է անուանել զմերս, և ոչ խելագարութիւն և կամ զխաղաղսութիւն». Սարգ:

«Աստ աղբիւր հրեղէն հոգեւոր բղխէ 'ի սեղանոյս, և քո զայս թողեալ 'ի թատրն ճեպիս... Թուեալ զՔրիստոս՝ որ նստի

առ աղբիւրս, քանզի և այժմ առ աղբիւրն նստի, ոչ ընդ շամրտացոյն միայն խօսի՝ այլ ընդ համօրէն քաղաքիս: Բայց թերեւ և այժմ ընդ շամրտացոյն, քանզի չիք որ և այժմ առ նմա մօտ. այլ ոմանք մարմնով միայն, և այլք և անձամբ իսկ մեկուսի»։ Ոսկեր։

« Մեդ իսկ 'ի ստառուածի Յորդանան զետոյ վայրքն ինչ բազում են և ամենալիցք։ մանաւանդ թէ էին, քանզի այժմ ոչ է նոյնպէս, որ երբեմն իբրև զգրախան Ստառուոյ էին»։ Ոսկեր։

Հ. Զինչ է անցումն։

— Զօդ կցորդութեան մասանց ճառին. զոր օրինակ.

« Եւ արդ վասն զի ծանուցաւ փոքր 'ի շատէ որքան միանգամ յաստուածազգեստիցն տուաւ յաղագս երկնայնոցն կարգաւորութեան, բեր այսուհետև զբնտանեղոյնն մեր զիցուք առաջի առ 'ի քննութիւն»։ Շնորհ։

« Սլլ այսոքիկ քեզ բաւականացեալ, ես 'ի կարգ պատմութեանն դարձայց»։ Յով. կար։

« Բայց մեր զայսոսիկ 'ի տեսողս անդր թողացուցեալ, և զորս աջօր իսկ տեսեալ է մեր՝ ոչ գանդաղեցուք պատմել»։ Նոյն։

« Սլլ չգիտեմ զկարգ վայրապար ընդ խարս եկի յայսպիսի բանքս. զայլս խրատէի հեղութեամբ ուսուցանել, և ես ինձէն 'ի ցասումն զառաձայ, թէ այնպէս

իցէ, դարձցուք անդրէն 'ի մեր խրատն, և հոգ տարցուք ամենայն թերութեան կեանաց մերոց, զի ուղղեսցուք զոր կամկցիմք»։ Ոսկեր։

« Ահաւասիկ երեք ճառք, և զսկզբանս բան ոչ ևս կարացաք լուծանել. մի թէ վայրապար ինչ ատէի եթէ խորք անդնդոց են միտք ճառիցս, Օ՛ն սուեալ այսօր զմեացեալսն արկանիցիմք 'ի հարց և 'ի փորձ»։ Ոսկեր։

Հ. Զինչ է արտուղութիւն.

— Սուղ ինչ հեռացումն 'ի կարգէ բանին, առ 'ի հանգիստ ունկնդրաց կամ՝ յառաւել աղղութիւն բանին։

Բայց ամենին զգուշալի է զի մի ինչ բռնի և անյարմար մուծցի 'ի ներքս, և զի 'ի կատարածին վայելչաբար դարձցի յառաջադիր բանն։

Այսպէս Յովսեփոս 'ի պատմել զպատեւրացմն Հրէից ընդ հռոմայեցիս՝ առնէ արտուղութիւն, ստորագրելով զհրահանգս հռոմայեցի զօրականին։

« Աստանօր յոյժ զարմանալոյ արժանի համարիցի որ զնախագահութիւն հռոմայեցւոց, որք այնպէս վարժեն դժառայս, մինչ զի ոչ միայն 'ի պաշտօն կենաց՝ այլ և 'ի գործ պատեւրադմի օգտակարք իցեն։ իսկ եթէ որ նայիցի 'ի նոցա կրթութիւն զինուորութեան, արդարեւ իսկ ծանիցէ զի զայսքան թագաւորութիւն ոչ շնորհիւ բարեբախտութեան՝ այլ իւրեանց քաջու-

Թե՛ մը ստացան: Քանզի զինու վարել ոչ եթէ 'ի պատերազմի սկսանին, և ոչ միայն յորժամ պիտոյ է՝ գձնու շարժեն մինչ 'ի խաղաղութեան պարապիցին, այլ ընդ զի նու որպէս թէ բնութեամբ միացեալք... ոչ երբէք ժամանակի սպասեն »: Եւ յետ նկարագրելոյ զկրթութիւն նոցա և զհրու-թիւն և զարիւթիւն և զամենայն ինչ խորհրդով զործել, յաւելու ապա. « Արդ որոց զործք սկսանին 'ի խորհրդոց, և ըզ-խորհնցեալն այնչափ յօժարութեամբ կա-տարեն զօրք, զինչ դարմանք՝ եթէ Եփ-րատ յարեւելոց, և Ուլիանոս յարեւմտոց, և 'ի Հարաւոյ Ալիւիկեայ քաջաբեր երկիր, և 'ի Հիւսիսոյ Հռենոս և Գանուր են սահ-մանք Թաղաւորութեանն Հռոմայեցւոց՝ զոր բարեղք-կարիցէ որ ասել զեռ փոքր զոյ զստացումն ստացողացս: Արդ զայս յիշնել, ոչ զի սփոփիցեմ զպարտեալն՝ և զխռովամէրսն երկեցուցանեմ: Թերեւ և առ Հմտութիւն քաջութեան Հեռեղացն ասացեալքս օգտակարք եղիցին, որք ոչ զիտեն զսահմանադրութիւն զինուորու-թեան Հռոմայեցւոց: Բայց զարձայց անդ-րէն ուստի ելի »:

Զկերպարանս այսր ձեռոյ բերեն 'ի Հա-մառօտութեան և միջանկեալ պարբերու-թիւն, զորս փակագծիւ սովորութիւն է ոմանց արոհել. զոր օրինակ.

« Եթէ ոչ գիտէք, եղբարք, զի ընդ զի-տունս օրինաց խօսիմ, զի օրէնք տիրեն

մարդոյ որչափ ժամանակս կենդանի է »: Համ: Իբր տեսել, պարտիք զիտել զայս, զի օրէնսդէպ էր:

« Եւ արդ միտ զիր և Հաւատոցն և Հնա-զանդութեան առաքելոցն: Թէպէտ և 'ի գործ արուեստին դրողեալ էին, (և զի-տէք խի թէ զիարդ քաղցր և պատիր ձկնորսութիւն էր), սակայն ոչ ինչ դան-դաղեցան լսել այնմ որ կոչեացն գնոսա »: Ռսկեր:

« Եւթեալ ուրուք իցէ ձեր 'ի պաղես-տինացւոց աշխարհն, (այսուհեաւ ոչ ևս բանս, այլ արդիւնս խի ասեմ, թէպէտ առաջինքն քան զարդիւնսն յայտնագոյնք են. զի զոր զիրք ասեն, և քան զաչայ տեսիլ Հաւատարմագոյնք են): Երթեալ ուրուք իցէ ձեր 'ի պաղեստինացւոց աշ-խարհն »: Ռսկեր:

ԳՍԱ ԺԹ

Ընդլայնումն:

Հ. Զինչ է ընդլայնումն.

— Զսուղ ինչ իմաստ ընդարձակել առ 'ի բացայայտագոյն իմացուած, և առ 'ի սաստկագոյն ազդուութիւն բանին:

Եւ զոր օրինակ կրկին ազգ են ձեռոց, ըստ բառից և ըստ իմաստից, նոյնպէս և ընդլայնումն կրկնակի յօրինի, բառիւք և իմաստիւք:

Հ. Որպէս յօրինի ընդլայնումն բառիք.

— Յօրինի, որպէս 'ի կարգս ձեռք աւացաք, յաճախութեամբ նոյն կամ համանշանակ բառից. զոր օրինակ Դաւիթ յողբալն զԱբիսողոմ, ազգեալ 'ի բնութենէ զձեռ զայս յօրինէր.

« Որդեակ իմ Աբիսողոմ, Աբիսողոմ որդեակ իմ. ո՞տայր զմա՛նչ իմ փոխանակ քո, ես փոխանակ քո Աբիսողոմ որդեակ իմ, որդեակ իմ Աբիսողոմ »:

« Եւ մեք յորանչիցեմք, ձգտիցիմք, քոչքիցեմք, քոչքոտիցիմք, շնչիցեմք, խորհայցեմք, այսր անդր յեղյիղիցիմք, և յորսայս խաղայցեմք, և ազգի ազգի խտպտանս զմտաւ ածիցեմք, մինչ նորա զգիշերն ամենայն ընդ օրհնութիւնսն հանիցեն »: Ոսկեր:

« Եւ արդ վասն այնր չէր պարտ բիրաւ պատիկ պատառ պատառ կոտորել, ցանկ սպանանել, բազում մահուց համբերել, և զամենայն զինչ և ինչ իցեն չարչարանք կրել և բանիւք և արդեամբք. և եթէ կեն զանուոյն հրով այրել իսկ հասանէր, չէր պարտ այրել վասն հասանելոյ խոստացելոց բարութեանցն »: Ոսկեր:

Ընդ սովին ձեռով բովանդակի և ընդլայնումն 'ի ձեռն փոխաբերական բառից. որպէս Սարգիս վարդապետ առնէ 'ի գովել զԽախի սուրբ միանձունս.

« Որք իմաստուն վաճառականքն էին, ան-

ցաւորօքս դյաւախեանականն գնելով ըզկեանս. ճարտար ղեկավարք, որք առանց հաւակոծութեան անցին ընդ ահագին ծովս կենցաղոյս. արիազոյն դօրականքն Քրիստոսի, որք ոչ լբան 'ի հոգեւոր պատերազմին. միամիտ աղաւնիքն, որ 'ի խուճապելոյ բողէին 'ի սիրոյն Աստուծոյ ոչ խուճապեցան. ողջ խոհ տատարակքն, որ 'ի դարչ ցանկութեանց տախանացն ոչ աղտեղացան. բանաւոր ծիծուռք, որ 'ի յօձիցն խարամանեաց ոչ վնասեցան. անմեղ գառիկքն, որ 'ի զայլոցն պատառուղաց ոչ կեղեքեցան »:

Ըստ սմին օրինակի և շրջաբանութեամբ յօրինի ընդլայնումն. որպէս Եղիշէ վարդապետ փոխանակ ասելոյ զուխտադրուծն Վասակայ թէ ուրացաւ զհաւատս Քրիստոսի, ասէ.

« Քանզի մոռացօնք եղեն նմա զալուստ Որդւոյն Աստուծոյ, և ոչ յիշեաց զբախուղութիւն սուրբ աւետարանին. և ոչ 'ի սպառնալեացն զանդիտեաց, և ոչ յաւետիսն մխիթարեցաւ. ուրացաւ զաւագանն, որ յղացան զնա. և ոչ յիշեաց զընկալուչ սուրբ Հոգին, որ ծնաւն զնա: Անարգեաց զմարմինն պատուական՝ որով սրբեցան. և առ ոտն եհար զարիւնն կենդանի՝ որով և քաւեցան 'ի մեղաց. ջրն ջնաց զգիր օրդեգրութեանն, և իւրովք ձեռովք խորտակեաց զհաստատուն կնիք մատանւոյն. եւ 'ի թուոյ երանելեացն, և

ապստամբեցոյց ընդ իւր զրազումս. ձեռն արկ կամակարութեամբ և եմուտ յորդեզրութիւն զիւսապատութեանն, և եղև աման չարին, և ելից զնա սատանայ ամենայն խորամանկութեամբ. 'ի ձեռն էառ իբրև զվաճան, և ագաւ զնա իբրև զրահս, և եղև իբրև զինուոր կատարեալ կամաց նորս»:

Յօրինի դարձեալ և 'ի ձեռն աստիճանաց. զսր օրինակ.

« Զկարիցեն թափուր յընչից լինել, գէթ զայլոց մի յափշտակիցեն. չկարիցեն սաւհել, գոնեա 'ի փափկութիւնս մի հատանիցեն հանձն. չկարիցեն 'ի դետնի ննջել, զաչոյս արծաթապատս մի առնիցեն ».

Ոսկեր:

« Թելադիր լեր, աղաչեա, զամենայն հնարս հնարեցիր. թերևս կարասցես զմանս սարեցուցանել. և եթէ գոմանս ոչ, սակայն կէս մի. և եթէ կէս մի ոչ, սակայն զերիբ մասն մի, սակայն տասներորդ մի: Եւ եթէ ոչ այսպէս, գոնեա զմի որ 'ի բազմաց: Եւ եթէ ոչ զմի որ, սակայն զքո անձնդ. ապրեցուցես 'ի տանջանայ ».

Սարգ:

« Ոչ միայն առաքեալք, այլ և սպասաւորք, այլ և ականատեսք Բանին. և ոչ միայն ականատեսք, այլ և սիրելիք, և բարեկամք, և որդիք, և ժառանգք, և ժառանգակիցք ».

Հ. Որպէս յօրինի ընդլայնումն իմաստիւք.

— Հարտարութիւն մեծ հարտասանին յայժմ իսկ է, ճոխաբանել առանց շատ խօսութեան և համառոտակութեան, և այս իսկ է տիրապէս ընդլայնումն. և առ այս չիք վարժապետ վեհագոյն՝ քան զՌսիկերբանին ճառից յաճախ ընթերցուած:

Օրինակք ինչ 'ի ճառից անտի պարդաբանեացն զպատասխանիս քան զամենայն բացատրութիւնս բանից: Քանզի զսուղ իմաստս զայս, զի ոչ ինչ իւր օրէն է մարդոյ մեծամտել, այսպէս ընդարձակէ.

« Ո՞րչափ ինչ բարութիւնս ծաննիցի մեղ խոնարհութիւն. զի՞նչ կամիցիս, ո՞րս չունել, անցածումն լինել, մարդասիրութիւն, մտադիւրութիւն. այս ամենայն բարիք 'ի խոնարհութենէն են, և սոցին հակառակք 'ի հպարտութենէ: Հարկ է այնպիսւոյն թշնամանիչ լինել, հարկանող և բարկացող և դառն և անհամբոյր, զազան մանաւանդ և ոչ մարդ: Ուժգին իցես, և յայն սակս մեծամտիցես. թէ այնպէս իցէ, և վասն այնորիկ առաւել պարտիս խոնարհել: Զի՞ չնչին իրօք մեծամտիցես. քանզի և առիւծ զաղանազոյն քան զբեղ է և վարաղ ուժգնագոյն, և դու իբրև զմթիլս մի ես առ նորօք. և աւաղակք և զերեզմանակրկիտք, և 'ի վսեռ եկեալքն. և ծառայքն իսկ քո, և թերևս որ կարին իսկ անաղաւթ և չարարարոյք իցեն, զօրագոյն քան զբեղ իցեն: Եւ այն զովու-

թեան ինչ արժանի իցեն. և չկայցեն ինչ ծանակ այնպիսի ինչ իրօք մեծամոտեւ » :
« Այլ թերեւս գեղեցիկ և բարենշան որ իցես. և այն աղջկանցնաղանք են. բայց սակայն քան զսիրամարգ գեղեցիկ չիցես, և ոչ այնպէս ծաղկալից համապայծառ թեւս ունիցիս իբրեւ զայն թռչուն՝ որ վարսիւքն և զիսակօքն, որ խրճացեալ կարակնեալ բազմաճեմուկ տանալն յաղթէ քեզ գեղեցկութեամբ : Նա և փորն կարի իսկ գեղեցիկ է և այլք եւս բազումք 'ի թռչնոց, ընդ որս թէ կամփիլիս անցանել 'ի հանդիսի՝ ոչինչ ամենեւին տեսանիցես զանձն : Բազում անգամ և մատաղ մանկտի, և աղջկունք անիորձք յամուսնութենէ, և պոռնիկ կանայք և արք կանացիք իգացեալք նաղեցան այնպիսի պարծանօք : Եւ արդ այն պարծանաց ինչ արժանի իցէ կամ մեծամոտութեան » :

« Եւ թերեւս զի մեծատուն իցես, հպարտանայցիս : Աւստի իցէ զոր ունիցիսն, և կամ զինչ ունիցիս. ոսկի, արծաթ, աւանս սպասուականս. այն և աւաղակոյց և սպանողաց պարծանք են և ոսկեհանաց, և որք 'ի քրէական մետաղսն խոնջիցին : Թերեւս զարդուք ինչ և պաճուճանօք հըպարտանայցես, զայն և 'ի ձիսն է տեսանել. սլարսիկք և զչառաւունսն նկարեն և պաճուճեն, այլ 'ի մարդկան միջի 'ի բռզանոցս և եթ վայելեն այնպիսի պաճուճանք, ուր պատիւքն և որոգայթքն են :

Չամաչեն չթրջիս այնպիսի իրօք հպարտանալ, որովք և անասունք հանգոյն քեզ լինիցին, և ծառայք և սպանողք և կանայք և աւաղակք և գերեզմանակրկիտք » :
« Այլ 'ի տունս ինչ գեղեցիկս պարծիցիս : Բազում թռչունք եւս 'ի գեղեցիկ տունս բնակեն. մանաւանդ ճայք եւս առաւել պայծառագոյն քան զքո տունսն ունին բընակութիւնս : Այլ թերեւս ձայնիւ ինչ հպարտանայցիս : Քան զփորն և զսոխակ և զառաւոճակ չիցես ինչ ձայնիւ երբէք քողցր և հեշտական մրմնջիւ : Այլ թերեւս պէտպէս արուեստիւք : Եւ ո՞վ որ յայնմ զմեղուք զճարտարակօք անցանիցէ. որ դրօշուղ, որ նկարիչ, որ գեանաւոր գտանիցի քան զնոսա իմաստուն, որ կարիցէ ճարտարութեան մեղուաց նմանել : Այլ թերեւս բարակ ինչ հանդերձիւք. այնուսարդք իսկ անցանեն զանցանեն զքեւ : Այլ թերեւս ոտիւք արագութեամբ. և այնու եւս անասունք զլին, մանաւանդ նաւաստակք և այծեմունք և այլ եւս անասունք՝ որ արագ իցեն ոտիւք : Այլ թերեւս 'ի տար աշխարհ ինչ կրթալով. և այնու թռչունքն անցանեն զքեւ : Մանաւանդ խորդք և ծիծառունքն՝ որ զիւրաւ հարկանեն զտարաշխարհական ճանապարհս. ոչ սրաշար բառնան, և ոչ զբաստու կարօտանան, այլ ընդ ամենայնի բաւական են նոցա թեքն : Նովին և նու և գրաստ ինչ և կտուք և հողմք, և ամենայն զինչ և իցէ,

արագագոյն են քան զքեզ: Այլ թերևս քաջատեսութեամբ ինչ հպարտանայցես. այլ ոչ ինչ նման ես այժմման եւ արծուոյ: Թերևս զի արագ լիցես. այլ չիցես ոտը ականջօք քան զէջ: Եւ թերևս հօտ քաջ առնուցուս. այլ չկարես անցանել զամբ: Եւ թերևս զի գործունեայ եւ համբերող լիցես. այլ չես ձեռնհաս լինել անդադար իբրեւ զմիջին: Եւ թերևս զի ոսկի բաղում յանձին ունիցիս. այլ ոչ որպէս զհնդիկ միջինն»:

« Իսկ առողջութեամբ յոյժ իսկ առաւել են քան զմեզ անասունք. եւ անհոգութեամբ ինչ չերկնչին յաղքատութենէ, չկասկածեն ՚ի կարօտութենէ: Հայեցաբուք, ասէ, ՚ի թռչունս երկնից, զի ոչ սերմանեն, եւ ոչ հնձեն, եւ ոչ ժողովեն յըշտեմարանս: Թէ այսպէս իցեն, քան զմեզ՝ զանասունս լաւագոյն արար Աստուած: Տեսանես ո՞րչափ ինչ մեաս իցէ չքննելն. տեսանես, ո՞րչափ ինչ չնորհէ մեզ իրացն բնութիւն. որ քան զամենայն մարդիկ առաւել մեծամտէր, գտաւ եւ քան զանասունս եւս խոնարհագոյն. այլ խնայեցուք ՚ի նա, եւ չնմանեցուք նմա: Մի, զի քան զբնութիւնս առաւել մեծամտեաց, ի՞նչոցանմբ զնա յանասնոց աշտիճան, այլ կանգնեցուք զնա անտի, ոչ վասն նորա, այլ վասն հասարակաց սլատուոյ՝ զի նա արժանի էր այնպիսի ինչ կրելոյ »:

Նոյն ինքն դարձեալ զսուղ իմաստս դայս, հայեցեալ ՚ի կապանս Պաւղոսի՝ զամենայն վիշտս ըստ նմին օրինակի յանձն առցուք, ընդարձակէ այսպէս.

« Եւ արդ մի տրտմանցուք ընդ նեղութիւնս ինչ, որ վասն Քրիստոսի իցեն. այլ յուշ լիցին մեզ եւ կապանք Պաւղոսի, եւ նոյն եղիցի մեզ յորդորիչ: Եթէ խրատիցես զումանս աղքատանալ վասն Քրիստոսի, յուշ արասցիր նոցա զկապանսն Պաւղոսի, եւ զանձն եւ զնոսա եղիցիս համարեսցիր, եթէ զմարմինս եւ ՚ի կապանս արկ վասն նորա, դու եւ ոչ կերակրելով զբաղցեալս լինիս հաղորդ ուղղութեանցն: Յուշ արա զկապանսն Պաւղոսի, թէ չկրեցեր ինչ այնպիսի չարչարանս, եւ չցանկանայցես այնուհետեւ ընկերին: Յիշեալ կապանսն Պաւղոսի, եւ տեսցիր զի անպատեհութիւն է՝ նմա այնչափ ՚ի վիշտս կալ, եւ քեզ այդչափ փափկանալ: Յանկանայցես գրգռութեան. զմտաւ ածջիր զբանտն Պաւղոսի, զի նորին աշակերտ եւ եւ նորին զինուորակից, զիարդ ՚ի դէպ իցէ զղինուորակիցն ՚ի կապանս տեսանել եւ զանձն ՚ի գրգռութեան: Նեղութիւն ինչ ՚ի վերայ հասանիցէ, եւ կարծիցես եթէ թողու ՚ի ձեռաց. առաջի աչացդ նկարեալ կապանսն Պաւղոսի, եւ տեսանիցես՝ թէ ՚ի նեղութեան լինել չէ ՚ի ձեռաց թողոյ նշանակ: Եւ յորժամ ՚ի միտ անկանիցի կերպաս հանդերձ զգենուլ, յիշեսցիր զկա-

սղանան Պաւղոսի, և քան զկապերոսն ապահարից անարգազոյն ևս թուեսցին քեզ, և կամ որ ընդ այլ գայռ ինչ թօթափեալ իցեն։ Կամ իցին ոսկի զարդս կրել յանձին. զմտաւ ամջիր զկապանսն Պաւղոսի, և քան զչուան ինչ հին չթուիցի քեզ լաւազոյն։ Կամ իցին ծամս գործել և գեղեցիկ երեսել. նկարեսցիր զերկաթն Պաւղոսի 'ի բանտին, և խանդաղատեսցին միտք քո յայն գեղ, և զքո պճնանսն գարչիկի համարեսցիր, և դառնապէս հաշիցես հառաչիցես նորա կապանացն » :

Հ. Սոս ինձ արդ համառօտիւ որ ինչ յօրինակաց աստի պարտ իցէ 'ի միտ առնուլ :

— Նախ զայն իսկ, զի թէպէտ և զսուղ ինչ իմաստ օրէն է ընդարձակել, մանաւանդ թէ ճարտարութիւն իսկ է, այլ զգուշալի է յոյժ՝ չյաւելուլ յայն գուղնաբետայ և ճնչին հանգամանս, և մի այնպիսի ինչ որ չյաճախիցէ զգօրութիւն բանին :

Եւ երկրորդ զի զամենայն աղգս աղգս ձեռց, զօրոց յառաջադոյն ասացաք, մարթ է 'ի կիր արկանել յընդլայնումն :

ԴԱՍ Ի

Պարբերութիւն. — Արատսանութիւն :

Հ. Զինչ է պարբերութիւն.

— Պարբերութիւն է բան լրացեալ, զոր քերականն վերջակիտիւ ուսուցանէ աւարտել :

Մեծագոյն մասունք նորա կոչին անդամք, որ միջակիտիւ տրուին. և փոքրագոյնք կոչին հատաճք, որ ստորակիտիւ բաժանին. զոր օրինակ.

« Ոչ որ յուղի անկեալ, և բառնայ ինչ ընդիւր յաւելորդացն. այլ պարտ և պատշաճ է պնդակազմ լինել, զի կարող լինիցի ընթանալ » :

Եւ դարձեալ. « Զի թէ զվարս առաջ նորդացն պարտէաք ինչ քննել, ապա և զձեռնադրութիւնն մեք պարտէաք տալ, և ամենայն ինչ վեր 'ի վայր կործանէր, ոտքն 'ի վեր և գլուխն 'ի վայր » . Ոսկեր :

Հ. Բարեռք պարբերութեան քանի՞ անդամք պարտին լինել :

— Ոչ նուազ քան զերկուս, և ոչ աւելի քան զչորս. այլ ըստ պատշաճի իմաստիցն մարթ է և բաղմանդամ ևս յօրինել պարբերութիւնս, մանաւանդ 'ի սկիզ ասացուածս, և միանգամ ևս 'ի վճիռ ասացուածս :

Օրինակ առաջնոյն յՈսկերբանէ.

«Յորժամ հաւ դառաջինն խօսիցի, ոչ որ-
պէս աստ 'ի տունս' խորդան ծառայք,
դուրք փակեալք, և ամենեքին նման մե-
ռելոց կան ծանրաքունք, և պահնոյդքն
միայն զգանգախան զանչեցուցանեն. չիք
անդ այսպիսի ինչ, այլ վաղվաղակի ամե-
նեքին միանգամայն երկրիդ և զքունն թօ-
թափեալ, յառնեն կան առ հասարակ.
յորժամ գլխաւորն աղղ կամ ոտամբ կամ
ձայնիւ առնիցէ, 'ի զգաստական պարսն
յօրինեալք, դունդ առ դունդ կացուցեալք,
ամենեքեան առ հասարակ զձեռս յերկինս
համբարձեալ, զնուիրական օրհնութիւնսն
երգեն միահամուռ»:

Որինակ երկրորդին յաճախ ուր'ք գտա-
նի 'ի դիրս Առակաց.

«Այկիքն իմաստութեան երկիւղ տեսն:
Չիմաստութիւն և զխրատ ամպարիշտք
անդոսնեն... Որդի իմաստուն ուրախ
առնէ զհայր. որդի անմիտ տրամութիւն
է մօր»:

Հ. Առ ինչ տրոհմունքս այսոքիկ պար-
բերութեան իցեն կարեորք.

— Նոխ առ 'ի պարզ իմացուած ճա-
ռին, և երկրորդ առ 'ի բարւոք արտասա-
նութիւն' որ յոյժ կարեւորն է ճարտասա-
նին: Կեմոսթենեայ երիցս հարցեալ, թէ
զինչ կարեւորագոյն իցէ ճարտարախօսի,
զնոյն երեքինեաց պատասխանի' թէ Ար-
տասանութիւն:

Եւ արդ քանզի մի 'ի կարեւորաց բարւոք

արտասանութեան է ուրեք ուրեք հան-
գիստ կամ դադարումն առնել ձայնի, նը-
մին իրի և բարւոք տրոհմունք պարբերու-
թեանց օգնեն առ այս:

Հ. Համաստեա ինձ զօրէնս բարւոք
արտասանութեան.

— Նախ քան զամենայն պարտ է ճար-
տարախօսին կրթել զլեզու իւր 'ի յստակ
տրտաբերութիւն, զամենայն զլանկս և
զտառս քաջ առողանելով:

Երկրորդ' ելեէջ առնել ձայնին ըստ ո-
րակաց և ըստ իմաստից ճառին, և մի
նմանաձայն զհարցականն և զարգելական
կամ զսաստ և զօղերս արտասանել, որ
զի անկենդան կացուցանէ զճառն, և նիր-
հեցուցանէ զսելիս:

Երրորդ' հանգարտութեամբ և ծանրաւ
տասանել' ըստ պատշաճի անդամաց և հա-
տուածոց պարբերութեան զհանգիստսն
առնելով, և մի շտապել տղայօրէն և պար-
տասեցուցանել զսելիս:

Չորրորդ' մի մուծանել եղանակ յոր-
տասանութիւնն' իրր նուազելով զճառն,
որպէս ոչ սակաւք առնեն. որ տաղտկալի
է և օտար 'ի բնականէն:

Հինգերորդ' մի բարձրագոյն ճառատուն,
այլ մանաւանդ 'ի սկիզբան մեղմ և զաշն
ձայնիւ յառաջաբանել' եթէ ոչ յանկար-
ծական ինչ իմաստիւք սկսանիցի ճառն.
և ասլա տոկիս ըստ պատշաճի սաստկա-
ցուցանել զբարբառ:

Այս ամենայն օգնէ մեծապէս ընթեռնուլ 'ի ձայն զճառս Ոսկերերանին, և մանաւանդ ուսանել յորդորակս ինչ յայնչանէ 'ի բերան, և արտասանել զայնոսիկ առ 'ի կրթութիւն:

ԴԱՍԻՍ

Շարժուածք:

Հ. Համառօտեսլիր ինձ և զկանոնս շարժուածոց, որ զոյգ ընդ քաջ արտասանութեան կարևոր են.

— Շարժուածոց պարտ է յարմարել ընդ ձայն և ընդ կիրս արտասանողին. և է սա լեզու համր, այլ ճարտարախօս. և բազում այն է՝ զի հզօրագոյն քան զբարբառ իսկ:

Երեւելագոյն յանդամս է գլուխ. և զայն պարտ է ուղիղ ունել, և ըստ իմաստից ճառին շարժել ընդ ձեռս: Զոր օրինակ 'ի մերժելն ինչ կամ հրաժարել յիմեքէ կամ 'ի դարչիլ, պարտ է 'ի ձգել զձեռս ընդդէմ՝ դարձուցանել զգլուխն 'ի բաց: Զիք 'ի կրից՝ զոր ոչ 'ի դէմս և յաչս մարթ իցէ արտասանողին յանդիման երեւցուցանել. նմին իրի պարտ է նմա ըստ իմաստից փոփոխել զայնոսիկ, մերթ սպառնական և մերթ աղերսական, մերթ տրխուր և մերթ զուարթ, մերթ խորիստ և մերթ ցածուն երեւալ:

Բայց թէպէտ և յաչս և 'ի դէմս տպաւորագոյն երեւիցին կիրք հոգւոյ, այլ ճարտար ևս են ձեռք 'ի բացատրել զիմաստս: Մնկատակացն 'ի թատերս նախնեաց խաղք, որք զտեսողս շարժէին յարտասուս, բաւականք են 'ի ցուցանել զճարտարխօսութիւն ձեռաց:

Սրգ 'ի շարժուածն ձեռաց՝ զաջ ձեռն 'ի ձախմէ յաջ տանելի է, սկսեալ 'ի հանդիւպոյ կրծոց: Զմատունս ձեռաց պարտ է արձակ և 'ի բաց ունել, զբազուկն պարզեալ. մի՛ դարձուկն 'ի վեր քան զուս ամբառնալ, և մի՛ հաւասար բարձրութեան ուսոց. մեկուսի յանձնէ ունել զայն, և գրեթէ միշտ նուաւ սկսանել զշարժուածս: Ըստ այսմ և զահեակ ձեռն յաջմէ 'ի ձախ կոյս ածելի է, և ոչ երբէք զձախն միայնակ շարժել, այլ միշտ աջակից:

Պարտ է ընդ աւարտ պարբերութեանց աւարտել զշարժմունս ձեռաց, և ապա թողուլ անկանել բնականապէս 'ի վերայ ամբիոնին՝ եթէ յամբիոնի որ բանախօսէ, և մի՛ երբէք 'ի ներքս կամ արտաքս արկանել զձեռն: Իսկ եթէ յոտին կացեալ բանախօսիցէ որ, պարտ է յաւարտ պարբերութեանց թողուլ երկուստեք զձեռս 'ի կախ. իսկ եթէ բազմեալ յաթոռ, արկանել զձեռս 'ի վերայ ճնշաց:

Բազում ազգի ազգի ձեռք են շարժուածոց, զորս սովորութեամբ և կրթութեամբ մարթ է ուսանել:

Առ 'ի ցուցանել զբարձրութիւն, պարտ է զարժուցանել փոքր մի զգլուխ առ 'ի կողմն, և ամբառնալ զաչս 'ի վեր' առանց ամբառնալոյ զգլուխն, և զերկոսին զձեռս միանգամայն 'ի միւս կողմն առ 'ի ստոր մեկուսի յանձնէ երկայնել, զերեսս ձեռաց զարժուցեալ առ ունկնդիրս:

Իսկ ընդ հակառակն առ 'ի ցուցանել զխորութիւն, պարտ է խոնարհեցուցանել աստի զաչս յերկիր, և անտի ամբառնալ զձեռս 'ի վեր' զարտաբոյս նոցա ցուցանելով ունկնդրաց:

Առ 'ի ցուցանել զտարածութիւն, պարտ է զերկոսին զձեռս 'ի հանդիպոյ կրծոց յաջ և յահեակ ածել շուրջանակի զոյգ ընդ աչս:

Առ 'ի ցուցանել զերկայնութիւն, պարտ է զերկոսին զբազուկս միանգամայն 'ի մի կոյս երկայնել ուղղակի զձեռս ընդ արմիւնս ունկնդլ, և զափ 'ի խոնարհ:

Ըստ այսմ' օրինակի պարտ է և զայլ ձեռ զիտել և ուսանել 'ի քաջակիրթ և 'ի բարեձեռ բնասորելոց անձանց. և զայն ևս զիտել, զի ոչ ամենայն շարժմունք և ձեռ ամենեցուն 'ի ճաշ գան: Եւ գործեալ մի անդէն 'ի սկզբան ճառին սկսանել և զշարժուածս, այլ տակաւ. և միշտ իսկ հանդարտութեամբ առնել զշարժմունս:

Այլ կարեորագոյն և ընդհանուր կանոն և ձայնի և շարժուածոց այն է՝ բնականին հետեւել, յորում է կատարումն ա-

բուեստին. զի պարտ է սմա ըստ օրինակի նկարչաց գեղեցկացուցանել զբնականն, այլ մի երբէք օտարանալ 'ի բնութենէ:

ԳՅՍ ԻԲ

ՈՃ ՎԵՏԷ:

Հ. Ձինչ է ոճն.

— Կերպարան բանից ըստ իմաստից ճառին յարմարեալ: Արդ թէպէտ և բազում ազգի ազգի կերպարանք բանից են, ոչ միայն ըստ զանազանութեան շարագրածոց՝ այլ և ըստ հանգամանաց բարուց շարագրողացն զանազանեալ, այլ հոռտորք ու հիշտի ուսանողաց երես ազգս ոճոյ գլխաւորս զանազանեն, վետմ' պարզ և բարեխառն:

Հ. ՈՐ է վետմն.

— Յորում ճարտարախօսն 'ի կիրարկանէ ագնուագոյն մտածութիւնս, պերճագոյն աստեղութիւն, քաջայանգուղն ձեռս, և աստեղագոյն յոյս կրից:

Այսպէս իմաստունն նկարագրէ զԱՅարոն, յորժամ և կաց նա ընդ մէջ մեռելոց և կենդանեաց՝ զիջուցանել զցասումն տեսուն 'ի կոտորել նորա գոգոլուրդն.

« Գութացեալ այրն անարաք, մատեալ յառաջ 'ի կոխ իւրով պաշտաման զինուն, ագօթիւք և խնկօք ուղերձեալ գրաւու-

թիւնն. եկաց ընդդէմ բարկութեանն, և արար վախճան հարուածոցն, յայտ արարեալ թէ քո ծառայ է: Յաղթեաց բազում ամբոխի, ոչ զօրութեամբ մարմնոյ, և ոչ զինուոյ ազդեցութեամբ, այլ բանիւ զտանջին հնազանդեաց: Զերգմունս և ըզգաշինս հարցն յիշատակեալ, զեղջուղ զիականցն անկելոց առ միմեանս, կացեալ 'ի մէջ, գաղարեցոյց զբարկութիւն. եհերձ ճանապարհ ընդ մէջ կենդանեաց և մեռելոց: Քանզի 'ի պճղնաւոր հանդերձին էր ամենայն զարդն, և փառք հարցն 'ի չորեքկարգեան ականան քանդակեալս, և մեծութիւն քո թագ 'ի գլուխ նորա: Յայնց խորշեցաւ սատակիչն, և 'ի նոցունց զարհուրեցաւ »:

Այսպէս և յորժամ նկարագրէ զպաշտպանել Սատուծոյ զարդարս.

« Բայց արդարք յաւիտեան կեցցեն, և 'ի տեառնէ վարձք նոցա, և խնամք նոցա 'ի Բարձրելոյն... Զի աջով իւրով հովանի լիցի նոցա, և բաղկաւ իւրով վերակացու լիցի նոցա: Առջէ սպառազինութիւն զնախանձ իւր, և վառեսցէ զարարածս առ 'ի խնդրելոյ զվրէժս 'ի թշնամեաց: Զգեցցի զրահս զարդարութիւն, և զիցէ սաղաւարտ զգատաստանն անաչառ: Առջէ վահան զարբութիւն անվկանդ, և սրեսցէ զհատու բարկութիւնն 'ի սուսեր. և պատերազմեսցի խառն ընդ նմա և աշխարհս առ անդամս: Գնասցեն նետք կորովիւր

փայտաւանդ. և իբրեւ 'ի լայնալիճ աղեղանէ յամսոցն ոստիցեն 'ի նալատակս, և 'ի քարընկէց բարկութեանէ թափեսցի լիով կարկուտ: Զայրագնեսցի 'ի վերայ նոցա ջուր ծովու, և գետք ողողեսցեն անխնայ: Ի գիմի հարցի նոցա հողմն բռնութեան, և իբրեւ զմրբիկ հոսեսցէ զնոսա: Աւերեսցէ զամենայն երկիր անօրէնութիւն, և խտրախուրթիւն կործանեսցէ զաթոռս բռնաւորաց »:

Այսպէս և Յոբայն ստորագրութիւն երկվարին.

« Որոտայ 'ի դաշտի և դափր հատանէ, և բանէ 'ի դաշտ զօրութեամբ. 'ի պատահել նետից՝ արհամարհէ, և ոչ դարձցի յերկաթոյ: Ի վերայ նորա շողան աղւղն և սուսեր, և չարժին վահանի և նիզակի. և բարկութեամբ ազականէ զերկիր: Եւ ոչ հաւատայ մինչև փող հարկանիցի. և իբրեւ փող հարկանի, նա վաշ վաշ կարգայ. 'ի հեռաստանէ սառնու զհոտ պատկրազմի, վազս առնելով և փռնչելով »:

Ըստ սմին օրինակի և Եսայի զատաւ հումն թագաւորին բարեւուցւոց նկարագրէ.

« Եւ եղիցի յաւուր յայնմիկ հանգուցէ զբեղ տէր 'ի ցաւոց և 'ի սրտմտութիւնէ քումմէ, և 'ի ծառայութեանէ խստութեան զոր ծառայեցեր նոցա: Կը առցես զողբս զայս 'ի վերայ թագաւորին բարեւուցւոց, և ասասցես յաւուր յայնմիկ. զխորհրդս

դարեալ կայ սոսկանջողն, հանգեաւ տագնաւոյն, զի խորտակեաց տէր զլուծ մեղաւորացն, զլուծ իշխանաց։... Հանգեաւ յուսով երկիր ամենայն և զոչէ ուրախութեամբ և փայտքն Վերանանու ոտնհար եղեն քեզ, և մայրքն Վերանանու ասեն, թէ յորմէ հետէ դու դադարեցեր, ոչ ելին 'ի մեզ փայտահալք։ Դժոխք 'ի ներքուստ դառնացան 'ի պատահելն քեզ. կանգնեցան միանգամայն հսկայքն ամենայն որ լեալ էին իշխանք երկրի, որ յարուցին յաթոսոց իւրեանց դամենայն թագաւորս ազգաց։ Ամենեքեան պատասխանի տացեն քեզ և ասացեն. և դու իբրեւ զմեզ բմբունեցար, և ընդ մեզ համարեցար. իջին 'ի դժոխս փառք քո և բազում ուրախութիւնն քո»։

ԴՍԱ ԻԳ

Ո՞՞ պարզ, և բարեխառն։

Հ. Ո՞ր է պարզ ո՞՞ն.

— Յորում ճարտարախօսն զիւրիմաց բանիւք և ընտիր ասացուածովք զարդաբնականս 'ի կիր առնու, զոր Որաւորոս ինքնազարդ կոչէ զո՞՞ն զայն. որպէս բազում ուրեք 'ի պատմութեանն Եղիշէի և մանաւանդ 'ի յառաջարանսն է տեսանել. զոր օրինակ.

« Թէպէտ և ոչ իցեմք բաւական տսել զա-

մենայն չարիսն՝ որ անցին անդէն 'ի կարաւանին ընդ գունդն Հայոց, սակայն և ոչ լուել կամիմք ծածկելով զվիշտս նեղութեանն. այլ ասասցուք փոքր 'ի շատէ, զի ձայնակիցք լիցուք այնոցիկ՝ որք դառնապէս զմեզ ողբային։ Զի և դու իբրեւ լուիցես, ոչ սակաւ արտասուս հեղուցուս 'ի վերայ ազգին թշուառութեան»։

« Մինչև ցայսվայր ոչ ինչ կարի զանգիտէի պատմել զհարուածս ազգիս մերոյ, որ յարտաքին թշնամեացն ճամարտութեան չարաչար յարեան 'ի վերայ մեր. որք սակաւազոյնք հարին զմեզ, և յուրազոյնք հարեալ գտան 'ի մէնջ, քանզի դեռ ևս միաբանք և հաւատարք էաք։ Թէպէտ և ոմանք 'ի ծածուկ ունէին զերկամութիւն նենգութեանն, սակայն յաչս արտաքնոցն ահաւոր երեւէր միաբանութիւնն։... Արդ յայսմհետէ և անդր, ուր սարդեալ անկանի երկպառակութիւն 'ի ներքս, ընդ քակել միաբանութեանն և երկնաւոր առաքինութիւնն հեռանայ. և անձնընտիրք լինելով, յոյժ բազմանայ լալումն ողբոյս»։

« Մեծ է սէրն Աստուծոյ քան զամենայն մեծութիւն երկրաւոր. և այնպէս անբուրեւ առնէ զմարդիկ, իբրեւ զանմարմին զօրս հրեշտակաց. որպէս անգստին 'ի սկզբանէ է տեսանել զբազումս բազում անգամ 'ի բազում տեղիս։ Մարդիկ՝ որ սիրովն Աստուծոյ իբրեւ զինու վառեալք էին, ոչ ինչ խնայեցին զանգիտելով ի-

բրե զանարի՛ գօլով վատասիրտք կամ 'ի մահ անձանց, կամ յափշտակութիւն ընչից, կամ 'ի խողխողումն սիրելեաց, կամ 'ի գերութիւն ընտանեաց, ելանել 'ի հայրենի երկրէն և անկանել 'ի ստրկութիւն յօտարութեան. առ ոչինչ համարեցան յայս ամենայն անցս չարքամաց. այլ միայն միարան կալ ընդ Աստուծոյ, զի 'ի նմանէ միայն մի գերի ելցեն »:

Հանգոյն իմն ոճով և Շնորհալին բազում ուրեք 'ի թուղթսն վարի. զոր օրինակ .

« Զարթեաք որպէս 'ի քնոյ զուարթարար բանիւք՝ որ 'ի սուրբ թագաւորութենէդ. որով պատառեցաւ քուրձ սգոյ առ 'ի մէնջ, և զգեցաք զուրախութիւն ըստ գոհաբանութեան սուրբ մարգարէին՝ որ յազազս Աստուծոյ. Քանզի ծանոյց մեզ գորութիւն բանիս, ոչ միայն անուանակցութեան ճշմարտին էմմանուէլի արժանաւորել ձեզ, այնմ՝ որ հարիւրոցն ոչխարաց և դրամոցն տասանց էջ 'ի խնդիր նուազութեանցն լրման. . . Քանզի զցանկ օրինացն՝ զոր խրամատեաց թշնամին, և զուռան հաւատոյ՝ զոր քանդեաց կինձն վայրենի 'ի ճշմարտ օրթոյն, փութալ խրամակարկատ լինել, և առ նոյն պատուաստել վերստին, և այսմ բարւոյ գործակից լինել զմերս տկարութիւն հրամայեալ էք եզրօրն իմոյ առաքել 'ի սուրբ թագաւորութենէդ »:

Հ. Ո՛ր է բարեխառն ոճն.

— Որ ոչ զպարզին ունի փափկութիւն, ոչ զվսեմին շանթիչ զօրութիւն, այլ հազարգի երկաքանչիւրոցն. որպիսիք են բազմազոյք 'ի ճառից Ասկերերանին. զոր օրինակ .

« Այլէ ասու, 'ի պէտս բնակութեան սիւնք բաղումք և խոյակքն ախաւեղագէսք, և ազգի ազգի գիմակք պատկերացն, և ոսկի խառնեալ ընդ նկարս որմոյն, և այլ ևս համապայծառ գունակք երանգոցն, և աղզի աղզի գեղքն ընդ միմեանս 'ի ճամուկան մտեալ, զինչ օգուտ իցէ, այլ հպարտութեան և պարծանաց և յօրանալոյ պատճառք են և աւելորդ անմտութեան: Ամենայն ուրեք կարեւորաց պէտք են՝ որով կարօտ իցեմք, և զպէտսն վճարիցեմք: Տեսանեն, զի վնաս է և ոչ օգուտ, և աւելորդ և անշահ. զի թէ աւելի պէտս ինչ չտայցէ, և ոչ վայելչութիւն երեսաց: Քանզի յորժամ ժամանակ 'ի վերայ անցանիցէ, յազի ակն, և չթօի ինչ վայելուչ, և չտայ զայն իմանալ սնապարծութիւն: Պաւղոս և զոր շահն կարծէր, զայն վնաս համարէր վասն Քրիստոսի: Մինչև ցերբ ընդ երկիր բեւեռիւք, մինչև ցերբ ճնայիցիմք ընդ երկինս: Չտեսանիցէք ըզձերացեալսն, դիարդ և ոչ զմիոյ ինչ գախորժելոցն յիշեն. չտեսանիցէք զվախճանեալսն, զոմանս 'ի ձերութեան, զոմանս 'ի մանկութեան. չտեսանիցէք զբաղումն

խիսկ կենդանւոյն զրկեալս յընչիցն. զի այն-
չափ ծնգիցիմք ընդ չկայսս և չմնալիս.
ընդէր այդչափ կապեալ իցեմք ընդ վնա-
սակարսս. մինչև ցերբ ոչ հարկանիցեմք
բուռն զկայիցն և զմնացելոց »:

Սովին ոճով և Եղիշէ վարդապետ նկա-
րագրէ գերանելի կանայս սուրբ նախարա-
րացն նաճատակելոց.

« Բաղու՛մ ձմերայց հալեցան սառնամա-
նիք. եհաս գարուն, և եկին նորեկ ծիծ-
ռունք. տեսին և խնդացին կենցաղասէր
մարդիկ, և նոքա ոչ երբէք կարացին տե-
սանել զանձկալիսն իւրեանց: Ծաղիկք
գարնանայինք յիշատակեցին զսրակասէր
ամուսինս նոցա, և աչք իւրեանց կարօ-
տացան տեսանել զցանկալի գեղ երեսաց
նոցա: Սպառեցան բարակք որսականք,
և խցեալ կուրացան արչաւանք որսոր-
դաց: Բնագործք յիշատակեցան նոքա, և
ոչ մի տօնք տարեկանաց ոչ ածին դնոսա
'ի հեռաստանէ: Ի ճաշատեղս նոցա հայե-
ցան, և արտասուեցին. և յամենայն ա-
տեանս յիշեցին զանուանս նոցա: Բաղու՛մ
արձանք կանգնեալ էին յանուն նոցա, և
անուանք իւրաքանչիւր նշանակեալ 'ի նո-
սա: Եւ իբրեւ այնպէս յամենայն կողմանց
ալէկոծ լինէին միտք նոցա, ոչ ինչ կա-
սեալ թուլացան յերկնաւոր առաքինու-
թենէն: Արտաքնոցն երեւէին իբրեւ այրիք
սգաւորք և չարչարեալք, և յոգիս իւ-
րեանց զարդարեալք և մխիթարեալք եր-

կնաւոր սիրովն: Ոչ ևս սովորեցին հարցա-
նել զեկեալ որ 'ի հեռաստանէ, եթէ երբ
լինիցի մեզ տեսանել զսիրելիսն մեր. այլ
այն էին իղձք աղօթից նոցա առ Աստուած,
եթէ որպէս սկսանն՝ քաջութեամբ 'ի նմին
կատարեսցին լի երկնաւոր սիրովն »:

Դարձեալ նոյն ինքն 'ի յառաջաբան եր-
կորոզ գրոցն.

« Որոց ոգիքն թուլացեալ են յերկնաւոր
առաքինութենէն, յոյժ ընդ ահիւ անկեալ
է բնութիւն մարմնոյ. յամենայն հողմոյ
չարժի, յամենայն բանէ խռովի, և յա-
մենայն իրոց գողայ. երազագէտ է այն-
պիսին 'ի կեանս իւրում, և յանգիւտ կո-
րուսան յուղարկի 'ի մահուան իւրում: Որ-
պէս և ասաց ոմն 'ի հնումն. Մահ ոչ իմա-
ցեալ մահ է. մահ իմացեալ անմահութիւն
է. որ զմահ ոչ զիտէ, երկնչի 'ի մա-
հուանէ. և այս ամենայն չարիք մտանեն 'ի
միտս մարդոյ յանուսումնութենէ: Կոյր
զրկի 'ի ճառագայթից արեգական, և տղի-
տութիւն զրկի 'ի կատարեալ կենաց. լաւ
է կոյր աջօք քան կոյր մաօք, որպէս մեծ
հոգի քան զմարմին, այսպէս մեծ է տեսա-
ւորութիւն մտայ քան զմարմնոյ »:

ԴԱՅ ԻԳ

Ընտրութիւնը ոճոյ :

Հ. Ո՞ր յերկից աստի կերպարանաց բա-
նի ընտրելագոյն իցէ :

— Երեքեան իսկ գովելիք են, այլ վսեմն
գերագոյն քան զայս, և պարտէ ճարտա-
սանին ըստ իմաստից ճառին զերեսեան ևս
ի կիր արկանել. քանզի պարտութեամբ
երեցունցս այսոցիկ յարգարի ճարտարա-
խօս կատարեալ :

Այլ դժուարին է յոյժ այսոցիկ յուժեք
ի միասին պատահել, և յոյժ զիրին երե-
քումբն իսկ զեղծանել, զպարզութիւն փո-
խեալ ի գծութիւն, զզարդ ի պշրանս և
չարուեստակութիւն, և զվսեմութիւն ի
ճոռոմ ճամարտակութիւն :

Հ. Բովանդակեալ ինձ որ ինչ այլ ևս գի-
տելիք իցեն զոճոյ :

— Բաց յերկից ճարտասանական կերպա-
րանաց ասացուածոյ, են և ուսումնականն,
և ընկի պատմականն, և լակոնական՝ որ
յարձանադիրս և այլ ուրեք ուրեք վարի :
Սորս օտար յամենայն զարդուց՝ զկարեւորն
ենթ ըացատրեն :

Օրինակ ուսումնականին յաճախ ուրեք
գտանի ի գիրս Եղնկայ. զոր օրինակ.

« Յորժամ անիւ շրջանակիցի, և մըջին
մի ի խեցին գնայցէ յարեմոյց կողմանէ

ընդ արեւելս, վասն անուին արագագոյն
ընդ արեւմտից կողմն շրջելոյ թուի թէ մը-
ջինն յարեւելից յարեւմուտս կոյս ընթա-
նայցէ. որ ոչ յարեւելից յարեւմուտս կողմն
գնայցէ, այլ յարեւմտից յարեւելս, և ա-
նիւն ստէպ շրջելովն այնպէս երեւցու-
ցանէ » :

« Եւ օգ ընդ ջուրս և ընդ երկիր խառն է.
և զի ընդ ջուրս օգ խառն է, ի զեռնոցն
յայտ է՝ որ ի ջուրս զօգոյն կենդանու-
թիւնն ձծեն : Եւ զի ընդ երկիր նոյն օգ
խառն է, յորժամ անձրեւ լեալ իցէ, և
արեւ տայցէ, ի գոլորշոյն՝ որ ի սրտէ եր-
կրին ի վեր ցոլանայ՝ յայտ յանդիման ե-
րեւի : Եւ զի ընդ օգս հուր խառն է, ի փայ-
լատականցն՝ որ ի շփելոյ ընդ միմեանս
հողմոյն և ամպոց արձակին՝ յայտ յանդի-
ման ցուցանին : Եւ գարձեալ, թէ յապա-
կի սպիտակ ջուր արկեալ՝ յարեւու ունի-
ցիս, լուսաւորութեան արեւուն մոտեալ ընդ
սպիտակութիւն տալիւոյն, և ընդ յառա-
կութիւն ջրոյն օգով թափանցանց անցեալ,
հուր ծնուցանէ » :

Յօրինակ պատմականին շատ իսկ են
պատմութիւնք սուրբ գրոց, և մանա-
ւանդ աւետարանին Ղուկայ և գործոց ա-
ռաքելոց. որոց յառաջաբանքն զեղեցիկք
են յոյժ, ամենին անդարդ բացատրու-
թեամբն :

« Քանզի բազումք յօժարեցան վերստին
կարգել զպատմութիւնն վասն իրացն հաս-

տատելոց 'ի մեզ, որպէս աւանդեցին մեզ որ 'ի սկզբանէ ակասատես ե. սպասաւորք եզեն բանին, կամ եղև և ինձ, որ 'ի սկզբ բանէ զհետ երթեալ էի ամենայնի ճշմարտութեամբ, կարգաւ գրել քեզ, քաջ Թէոփիլէ, զի ծանկեցս զբանիցն՝ որոց աշակերտեցար՝ զճշմարտութիւն»:

Մոյնպէս և նախադրութիւնք սուրբ գրոց գեղեցիկք են յոյժ. համառօտ և առանց աւելորդաց զպատճառս և զհանգամանս գրոց իւրաքանչիւր բացատրելով: Օրինակ իմն նախադրութիւն իմաստութեանն.

« Բազում զիրս երևեցուցանեն գոլ Սողոմոնի՝ ասացեալքն գնմանէ երկու հազար առակս, և հինգ հազար օրհնութիւնս. զոր կէսը յԱռակոն և յՆբգերգոյն իմանան, և այլք՝ Թէ չէ բովանդակն 'ի միջի: Արդ զկարծիս զայս Խալցի որ որպէս և ախորժէ: Այլ առ այս զիրք՝ ոմանք կարծեօք վարեցան, իբր Թէ չէ նորա. բայց բազում քննութեամբ ստուգեցաւ նորա գոլ, և ընդ առաջին գիրսն հարազատ, որպէս տիպք բանիցն և զօրութիւն իմաստիցն յայտնէ, հաւատարագօր զոյով առաջնոց գրեանց, Թէ և սուգ ինչ զանազանի, որպէս ժողովօղն յԱռակացն, և Նբգերգոցն յերկրոցունց. որով մեծ հարստութիւնն նորա յիմաստս և 'ի բանս ցուցանի: Նոյնպէս և այս զիրք առատագոյն բանիս խրատէ զլսողսն՝ սիրել Բարդարու-

թիւն՝ որով կարասցեն ընդունել զսուրբ Հոգին. և փախչել 'ի կորուսիչ խորհրդոց ամալարչտաց, որք Թէպէտ ժամանակօր և ծննդովք բազմանան, փութք են և զաղփաղփունք: Եւ զի վայելեացեն արդարք զանճառ բարութիւնս. որ Թէպէտ և անզաւակք կամ կարճակեացք, այլ անմահութեան յուսով հաստատեալք, և Թէ 'ի պատուհասիլ անդգամացն՝ նորա մեծապէս փառաւորեցին: Խրատէ զԹաւաւորս՝ և որք վերնոյ Թազին փափաքեն՝ պատուել զիմաստութիւն, որով յաւիտեան Թազաւորեցեն. և հաստատէ ըզբանն բազում վկայիք, ինքեամբ և այլովք՝ որք պատուեցին զիմաստութիւն և փառաւորեցան, և այլովք՝ որ վարեցան անդգամութեամբ և պատուհասեցան»:

Հ. Ո՛ր իցէ լակոնական ոճն.

— Ամենեկն հակիրճն և սուր: Եւ կալաւ սա զանունն 'ի լակոնացւոց անտի, որ են սպարտացիք. քանզի սոցա կարի ախորժական էր ոճս այս, և ատելի յոյժ պերճախօսութիւն: Որով առ բազում ըստառնալիս թշնամեաց ետուն պատասխանի միով յունական վանկիւ՝ որ նշանակէ Եթէ. իբր ասել, Եթէ կարող իցէք: Սոյնպէս և առ ռաբառնալիս Փիլիսոպոսայ արքային մակեդոնացւոց ետուն պատասխանի. « Գիտնեսիրոս 'ի Կորնթոս ». իբր ասել. Բիշեա գիտնեսիրոս՝ որ բռնակալեցն ջանայր որպէս զքեզ. և այժմ տարազիր

ի թագաւորութիւնէ պանդխտի ի Կորնթոս:

Արդ ո՞ճա այս կարի յարմար է և կարեոր արձանագրի. այսպիսի էր արձանագիր բազմին յԱթէնս, « Անժանօթի Աստուծոյ ». յայտ առնելով զի բազմին այն նշւիրեալ էր ի ժողովրդենէն աթենացւոց աստուծոյ ումեմն՝ որ անձանօթ էր նոցա:

Որպիսի էր և արձանագիր աշտարակին Փարոսի յԵգիպտոս.

« Սոստրատ Կնիդացի, Դիքսիփանեայ որդի, զիցն պաշտօնաց վասն նաւորդաց »: Զի խորամանկ ճարտարապետին, հրամանաւ Պտղոմեայ Եղբայրսիրի զչինուածն զայն կանգնեալ, ուր լապտեր ի բարձու լուսատու նաւաց եկաւորաց վառէր, խարդախութեամբ զիւրն ի նմա դրոշմեաց զանուն. իբր թէ ինքն Սոստրատ Կնիդացի, որ էր որդի Դիքսիփանեայ, նուիրէր զայն զիցն խնամակալուաց նաւերոցն ընդ ծով, զի ի լոյս լապտերին զիւրութեամբ մտցին նաւորդք ի նաւահանգիստ անդր ի գիշերի:

Այսպէս և ի վաղեմի ուրեմն չիրմի տղայոյ ուրուք մանկան, զոր մայրն կանգնէ վաղամեռիկ որդեկին, գտանի գրոշմեալ արձանագիրս այս. « Զոր դու ինձ պարտէիրն, ընկալ ի մօրէս »:

Այնպէս գեղեցիկ է ո՞ճա այս յարձանագիրս, զի ազգու ևս է յոյժ քան զարձանագիրս քերթողական ճոխս յօրինեալ չափու:

ԴՍՍ ԻԵ

Կրթութիւն ոճոյ:

Հ. Ո՞րպէս մարթ իցէ ստանալ ո՞ճ վայելուչ:

— Նախ քան զամենայն պարտ է ի շարագրելն քաջ խորհել և ի միտ առնուլ որ ինչ առաջի կայ ասել. զի եթէ ոչ կարգաւ և բացայայտ ի միտսն որ ունիցի զիմաստս, անհնարին է թէ բարւոք բացատրեսցէ զայնս:

Երկրորդ՝ կրթել զանձն ի գրութիւն, և այն հանդարտութեամբ և ոչ շտապաւ և վեր ի վերոյ. և մանաւանդ ի սկզբան անգլարժից. զի ապա հանդարտութեամբ և ուշով մարթի զհնարաւորն ստանալ շարագրութիւն:

Երրորդ՝ յետ ծամանակի առնուլ զշարագրեալն ի քննութիւն, և գթերութիւնս նորա հետազօտել. յղիել զայն և կոկել և զաւելորդս ի նմանէ յապաւել:

Չորրորդ՝ վերձանել մտադրութեամբ ըզքաջ մատենագիրս, և քննել զո՞ճ նոցա և զեղանակ բացատրութեանցն. օրինակել հատուածս ինչ ի նոցանէ, կամ ուսանել ի բերան:

Հինգերորդ՝ ի միտ առնուլ զիմաստս հատուածոց ինչ յընտիր մատենագրաց, և շարագրեալ զայն ի մտոյ՝ բաղդատել ապա ընդ բնագրին:

Վեցերորդ՝ ըստ խմաստից իւրաքանչիւր
զեղանակ բանին յարմարել։ զի չէ վայել-
լուչ քերթողարար յօրինել զբանսն՝ ուր
ճշգրտաբանութեան փաստից պէտք իցեն
կամ սլարդ պատմութեան։

Եօթներորդ՝ ընթեռնուլ զգիրս քննա-
բանից և հռետորաց վարժապետաց ա-
րուեստին, և ՚ի միտ առնուլ զկանոնս
ճարտասանութեան ասանդեալս ՚ի նոցա-
նէ, զթերութիւնս՝ յորոց պարտ է զգոյշ
լինել։

Շ. Իցէ՛ և այլ ինչ հնար կրթելոյ և յար-
դարելոյ զոճ.

— Ի իսկ, բայց լիզուադիտաց և եթ պա-
հեալ։ Քանզի սոցա դիւրագոյն յոյժ մարթ
է կրթել զոճ իւրեանց՝ պարապելով ՚ի
թարգմանութիւն ընտիր մատենագրաց,
պահելով ըստ կարի զճշգրութիւն՝ առանց
ստնանելոյ յատկութեանց բնիկ բարբա-
ռոյն։ Զի այլ են քերականական կանոնք
և յատկութիւն լեզուաց իւրաքանչիւր, և
այլ եղանակ ասացուածոց նոցա և իւրա-
քանչիւր ուրուք ՚ի մատենագրաց։

Արդ պարտ է թարգմանչին գրերակա-
նական կանոնս նոցա և զյատկութիւնս
փոխել յիւրն, այլ ոչ զեղանակ բացա-
տրութեանց նոցա. ապա թէ՛ ոչ, միօրի-
նակ ընդ գրչաւ նորա խօսեսցին մատե-
նագիրք ամենայն, ընտիրն և հետեակ-
և ոչ ևս այնուհետեւ մատենագիրն, այլ
թարգմանչն իցէ՛ որ Լատիցի, Թարգմա-

նութիւն այսպիսի սակաւ կամ ոչ ինչ օգ-
նէ ՚ի կրթել զոճ, ոչ միայն զընթերցողաց,
այլ և զթարգմանչին։ Իսկ որ ճգնի ոչ ինչ
տեւի կամ պակաս ասել քան զընագիրն,
և սեփականէ իւր զտիպս կերպարանաց
բանից նորա, այնպէս կրթի ոճ իւր, զի և
՚ի գրելն յոնձնէ՝ հանգոյն նմին յօրինէ
զեղանակ ասացուածոցն, և ընտիր գրա-
ցատրութիւնսն։ Իսկ քերականական ոճ
նորա ընտիր ևս յօրինի. զի որ հանդերձ
կատանօք թարգմանութեան պահէ զոճ և
զյատկութիւնս բնիկ բարբառոյն, յորժամ
աղատ ՚ի կապանաց անտի իցէ, յայտ է զի
ընտիր ևս հայկաբանէ։

Շ. Եւ որպէս մարթ իցէ վարժել ՚ի քաջ
թարգմանութիւն.

— Յորմէ լեզուէ թարգմանել ինչ որ և
կամիցի, պարտ է նմա ընդ բնագիրս այնր
լեզուի բաղդատել զընտիր թարգմանու-
թիւնս։ Եւ քանզի թարգմանութիւնք նախ-
նեաց մերոց ՚ի հին լեզուս և եթ ամիսփին,
առ ՚ի վարժս թարգմանութեան արդի լե-
զուաց հարկ է դարձեալ ՚ի սուրբ գիրս
դիմել, Զի որովհետեւ առաւելագոյն ՚ի նո-
սա պահի ճշգրութիւն, և երկաքանչիւր
թարգմանութիւնք, մերն և այլոց, յար և
նման են ընագրին, սրով և ընդ իրեարս
գտանին համեմատք, որ բաղդատէն զնոսա
տեսանէ զինչ մատնիւնս և բառս իտա-
լացին կամ՝ զաղղիտացին և այլն, յաւելու
առ ՚ի պահել զյատկութիւնս լեզուի իւ-

բոյ, և թէ ո՞ր ո՞ճ նոցա որո՞ւմ 'ի մերոցս
համեմատիցի: Օգտակարագոյն ևս լիցի
բաղդատութիւնս այս, եթէ ընտրեսցին և
'ի սուրբ գրոց ընտրելագոյն մատենա-
գրեալքն, որպէս Պործք առաքելոցն, աւե-
տարանն Ղուկայ, Իմաստութեան զիրքն
և Յուդիթայ և այլն:

Հ. Ո՞րպէս մարթ իցէ ստանալ զյիշողու-
թիւն, և ուսանել ինչ զիւրաւ 'ի բերան.

— Որպէս ամենայն զօրութիւնք մտաց
վարժիւք և կրթութեամբ առաւելուն, այս-
պէս և յիշողութիւնն. նմին իրի ոչ է պարտ
թողուլ երբէք անգործ զյիշողականն զօ-
րութիւն, այլ ստէպ ուսանել 'ի բերան
զհատուածս ինչ ճառից կամ քերթուածոց
գեղեցիկս, և ստէպ արտասանել զայնս:

Երկրորդ՝ նախ քան զուսանելն ինչ 'ի
բերան քննել զմասունս նորա, և 'ի միտ
առնուլ զիմաստս:

Երրորդ՝ եթէ երկայն ինչ իցէ, բաժա-
նել զայն 'ի մասունս:

Չորրորդ՝ ինքնին գրել զուսանելիսն, և
մի փոխել զգրեալն. զի ձեք խկ գրուա-
ծոյն և եղծուածք օգնեն յիշողութեան:

Հինգերորդ՝ 'ի սկզբան անդ մի 'ի ձայն,
այլ լռութեամբ ուսանել, և ապա բար-
ձրածայն յեղյեղել զուսանել:

Վեցերորդ՝ ուսանել յանօթուց և ընդ
առաւօտս զեռ անխոնջ մտօք, մինչև
ծանրացեալ 'ի խորհրդոց:

Եօթներորդ՝ յերեկոյի նախ քան զմտա-

նել 'ի մահիճս ընթեռնուլ զուսանելիսն
միանգամ կամ երկիցս մտադրութեամբ,
զի գիշերային հանգստեանն 'ի վերայ ե-
կեալ՝ խորագոյն տօլաւորէ զայնոսիկ 'ի
միտս:

Ութերորդ՝ օգնեն և նշանք ինչ արտա-
բինք 'ի յիշցուցանել զուսանելիսն:

Ս. յլ առաւել քան զամենայն զգաստ
կեանք և հանգարտութիւն մտաց, որ և
առ ամենայն աղգի աղգի վարժս զիտու-
թեանց և համաւորոյ անհրաժեշտ կարե-
ւորք են:

ԴԱՍ ԻԶ

Տրամաբանական ձեռնարկք. — Հաւաքաբանու-
թիւն. — Հնարք:

Հ. Աւելորդք ուրեմն իցեն տրամաբա-
նին ցուրտ և տաղտկալի ձեռնարկք, զի
տհա ճարտասանն հզօրագոյն ևս համոզէ
հանդերձ զուարճութեամբ 'ի ձեռն ձեռցն
և հնարից արուեստին.

— Արդարեւ հռետորականին ձեք և հը-
նարք օգնեն յոյժ 'ի համոզել, այլ առանց
տրամաբանութեան՝ զի անկենդան է ճար-
տասանութիւն, և չունչ իմն և հոգի նորա
նն ձեռնարկութիւնք բանական արուես-
տին. որպէս զի յեղանակ բացատրու-
թեանն և եթ զանազանին տրամաբանն և
ճարտասան. զի ուր նա կարգաւ զառա-

ջարկութիւնսն դասէ, և ակն յանդիման պատրաստէ զվարման, սա վեր 'ի վայր փոփոխէ զկարգն, և սեթեթիւք զվարման ծածկէ, ոչ խրտուցանելով զորսն:

Հ. Իբր ապա յօրինէ ճարտասանն զհաւաքաբանութիւն.

— Հաւաքաբանութիւնն է ձեռնարկութիւն, յորում 'ի գնել երկուց առաջարկութեանց՝ հարկաւ երրորդ իմն յառաջ գայ:

Արդ զոր պարտն էր տրամաբանին կարգել այսպէս.

Մեռանի այն՝ որ կենսաւորն է. իսկ կրակն չէ կենսաւոր, Ապա և չմեռանի. այսպէս կարգէ զայն Եղիշէ վարդապետ 'ի ձև ճարտասանական:

Մեռանի այն՝ որ չնչէն և չարմի և գնայ և ուտէ և ըմպէ.

Ե՞րբ տեսեր դու զկրակ գնայուն կամ խօտուն կամ գիտուն.

Արդ զոր կենդանի քո չէ տեսեալ, մեռեալ խոստովանիս:

Եւ Ոսկերերան զհաւաքաբանութիւնս գայս.

Կեղծաւոր է, որոյ գործք հակառակք են բանիցն.

Իսկ արդ դու զամենայն ցոյցս ուրախութեան 'ի բեզ բերես, յորժամ ասեսդ առ Աստուած 'ի սուգ և 'ի տրտմութեան կալ.

Ապա կեղծաւոր ես, և խաբել Հնարիս զԱստուած. — այսպէս յօրինէ 'ի ձև ճարտասանական.

« Զի՞նչ գործես, մատուցեալ Աստուծոյ աղօթս մատուցանես, և չուրջանակի կուռ յոսկի համակիս, 'ի հիւսս ոսկեմանս ընդելուղեալս մարգարտով: Միթէ 'ի կաքաւ իջանես, 'ի պաթ անցանիցես, 'ի հարսանիս խնձղայցես, միթէ 'ի գեղճն յառնիցես և 'ի ցոյց չլարիցիս. անդ պիտոյ է ոսկին և մարգարտն ընդելուղեալ, անդ հանդերձքն պաճուճեալք անդէն զարդուցն ապք և ժամանակ մենթանաց, անդ սեթեթել, և անդէն պերեթել, աստ չէ այնմ ժամանակ, և ոչ պէտք ինչ այն պիսիք: Պաղատել եկիր, խնդրուածս մատուցանել, աղերս վասն մեղաց արկանել, ընդ յանցանացն եղձանալ, 'ի հաշտութիւն ասել զտէրն. մի՞ զարդարիցես զանձնդ, չեն այգալիսի կերպարանք խընդրուածոց: Զխաբք կարիցես հեծել, կամ ուրպէս յողւոց հանել և արտասուս արկանել, զիսրդ հաշելով հառաչելով զաղօթսն մատուցանիցես: Յորժամ՝ այգալիսի կերպարանս ունիցիս և արտասուիցես, ծաղր կայցես բազմաց և կատականք տեսողաց: Զմարթի, յոսկի համակեալ, և արտասուս արկանել. խաբէութիւն գործես, կեղծաւորութիւն ցուցանես: Յորժամ 'ի նոյն մրտաց, ուստի այնչափ պաճուճանք և զարդարանք ծնանին, և արտասուք ևս վիժիցին, չէ 'ի դէպ, չէ հաւատալի: Ի բաց առ զայն կեղծաւորութիւն, քանզի չկարես զԱստուած խաբել. վարձակացն և կաքաւչացն են այնպիսի կերպարանք »:

Հ. Ո՛րպէս յօրինէ ճարտասանն զհնարս.

— Հնարք կոչի 'ի տրամաբանից հաւաքաբանութիւն անկատար. յորում միակ առաջարկութեան 'ի վերայ ածեմք զհետեւութիւն, ընդ լռութեամբ թողեալ ըզմիսն իբր ծանօթ. զոր օրինակ.

Համահայր և համամայր որդիք եմք.

Ապա չէ պարտ մեզ հակառակ լինել միմեանց:

Արդ զայս ձեռնարկութիւն այսպէս 'ի ձե ճարտասանութեան ածէ Եղիշ վարդապետ.

« Մի է մայր մեր եկեղեցի, որ երկնեացն զմեզ, և մի է հայր մեր սուրբ Հոգին, որ ծնուն զմեզ. զիարդ համահարք և միոյ մօր որդիք՝ երկպառակք լինիցին և ոչ միաբանք »:

Կարձեալ զհնարս զայս. Ոչ միայն խօսել ընդ Աստուծոյ կայ մեր առաջի, այլ և չօչափել և ճաշակել զնա. ապա պարտիմք մարբել զամենայն անդամս մեր, այսպէս կազմէ Դնորհալի 'ի ձե ճարտասանական.

« Զի ոչ միայն խօսել ընդ Աստուծոյ ըստ Մովսեսի կայ մեր առաջի, և կամ տեսանել զյետոյսն Աստուծոյ, այլ և ձեռք չօչափել զանչօչափելին, և չրթամբք համբուրել զոէրն, և բերանով ճաշակել զկերակրիչն ամենայնի, և 'ի սիրտս ընդունել և հոգւով միանալ ընդ նոյն, և լինել

աստուած շնորհօք՝ ընդ Աստուծոյ միաւորելովն: Ասան որոյ զտեսանելիս և զլսելիս և զեղոս և զամենայն անդամ իրատեցէք 'ի բարիս չարժել, 'ի չարիս անչարժ մնալ. և ողջխոհութեամբ և սրբութեամբ յաշխարհական շցանկութեանց և զբօսանաց զմիտս ամբոյնելով, և ապա յերկնային խորհրդոյն սպասաւորութիւն մերձեցէք »:

Եւ Ոսկեբերան զարձալ զհնարս զայս. Ննջեցեալքն 'ի տէր հանգչին մանաւանդ և պսակին, ապա չէ պարտ տրտմել ընդ մահ նոցա, այսպէս ճարտասանէ.

« Այլ հեծին միշտ միտք դառնապէս, եթէ յո՛ւ եհան զմեզ Քրիստոս, և յո՛ւ իջուցաք մեք զանձինս, յորժամ տեսանիցեմք զկոծողս 'ի հրապարիս և զձիշ և զաշխարհս 'ի վերայ մեռելոց, զիարդ խայտառակն զանձինս ողբովք և կական բռնալով: Թէ հաւատայք, ամաչեմ 'ի հեթանոսաց և 'ի Հրէից և յայլազանդոց, և յամենեցունց իսկ առ հասարակ որ զայն տեսանին, զմեզ ծաղր առնեն: Եւ որչափ ասիցեմ այնուհետեւ, ընդ վայր ասեմ վասն յարութեան. և որչափ ճարտարիցեմ ինչ, ոչ ընդ իմ բանսն հային հեթանոսք, այլ ընդ ձեր գործսն, և անգէն վազվազակի ասիցեն. Ո՛վ որ 'ի սոցանէ կարիցէ զմահ արհամարհել, որ ոչ և զայլոց մահ կարիցէ տեսանել: Բարեւոք են բանքն որ 'ի Պաւղոսէ ասացան, բարեւոք

և երկնից արժանի և Աստուծոյ մարգա-
սիրութեանն. Որ ապրեցուցէ զայնոսիկ՝
որ հանապաղ մահուն երկիւղիւ կէին, և
ի փոարանդի էին ի ծառայութեան: Այլ
չտայք այնմ հաւատարիմ լինել դուք, որ
գործովքդ մարանչիր ընդ բանսն. թէպէտ
և Աստուած բազում անգամ արգել ՚ի
մարդկանէ, զի բառնայցէ ՚ի միջոյ զայն-
պիսի չար սովորութիւնն: Եւ արդ աղէ
ասա՛, զի՛նչ յայտ առնիցեն կանթեղքն և
մոմղէնք լուցեալք. ոչ ապաքէն իբրև ըզ-
նահատակս յուղարկեմք: Զի՛նչ ինչ յայտ
և օրհնութիւնքն առնիցեն. ոչ ապաքէն
զԱստուած փառաւորեմք և գոհանամք՝
թէ այսուհետև պսակեաց զգնացեալսն,
և ազատեաց յաշխատութեանց, և հան
յանցայտ աշխարհէ, առ իւր պահել զե-
տեղ և անարատ: Ոչ վասն այսորիկ են
օրհնութիւնքն և սաղմոսիցն պէսպէս նը-
ւագքն. և այն ամենայն յուրախութենէ
սրտիցն յայտ առնին. Ուրախ որ իցէ, ա-
սէ, սաղմոս ասիցէ »:

ԴԱՍ ԻԷ

Մահածութիւն. - Յարացոյց:

Հ. Որպէս կազմէ ճարտասանն զմահա-
ծութիւն.

— Մահածութիւն կոչի ՚ի տրամբանից
ձեռնարկութիւնն, յորում առաջադրեալ

ղիւս աներկբայելիս զանձնիւր տեսակաց
սեռին կամ զանհատից տեսակին, ապա
հաստատեմք զնոյն զբովանդակ սեռէն
կամ զտեսակէն. զոր օրինակ. Տղայոյ,
մանկան, պատանւոյ, երիտասարդի, առն,
ծերոյ և զառամեկոյ իւրաքանչիւր կարիք
են. ապա և ամենայն հասակաց կարիք են:

Բայց ճարտասանին ոչ են պարտք մի
ըստ միովէ զամենայն մասունս թուել, այլ
համարձակագոյն վարի ձեռն: Որպէս
Նարեկացին փոխանակ ասելոյ՝ չիք որ որ
առանց ուղղչի կամ օժանդակութեան կա-
րացէ գործել ինչ, ապա և ոչ ես առանց
կամացն Աստուծոյ, այսպէս յօրինէ ըզ-
բանն. « Զի ոչ երբէք հարթ ընթանայ ե-
րիվար՝ առանց սանձակալի, և ոչ նաւ
համբառնալ հանդէպ՝ առանց ուղղչի, և
ոչ արօր կշիռ ինչ գործէ՝ առանց մաճա-
կալի, և ոչ երկուորեակք լծոցն ՚ի ճահ ձե-
մեսցեն՝ առանց եղողի, ոչ ամալ վերա-
չուէ՝ առանց հողմոյ, ոչ աստեղք ցնդին
կամ գումարին՝ առանց ժամանակի, ոչ
արեգակն փոխարեւալ չըջանակի՝ առանց
տարրական օդոյ, և ոչ ես նորօք հան-
դերձ, առանց բարեգործիդ հրամանաց
ակնարկութեան »:

Եւ Ոսկերեւան ՚ի լրմանէ ամենայն կոն-
խասացութեանցն Քրիստոսի մակածու-
թեամբ զհետ բերէ և զհանգրձեալ լրումն
կանխասացութեան կատարածի աշխար-
հիս այսպէս.

« Բաղումինչ յառաջագոյն ասաց Քրիստոս. և եթէ չիւ այն ամենայն 'ի գլուխ, մի հաւատացեալ այլոցն ևս բանից. և եթէ ելին 'ի գլուխ և կատարեցան, ընդէր երկմտիցես 'ի մնացելոցն... Ասաց Քրիստոս՝ եթէ Երուսաղէմ՝ առցի, և այսպիսի աւերածով աւերեսցն. և ել 'ի գլուխ կանխասացութիւնն: Ասաց՝ եթէ եղիցի նեղութիւն մեծ, և եղև: Ասաց՝ թէ որպէս մանանիս սերմանի, այնպէս տարածեսցի քարոզութիւնն. և զնոյն տեսանեմք հանապազ ընդ ամենայն աշխարհ ընթացեալ: Ասաց՝ եթէ որք թողուցուն զհայր կամ զմայր կամ զեղբարս կամ զքորս, ունիցին հարս և մարս. և զայն արդեամբք իսկ տեսանեմք կատարեալ: Ասաց՝ եթէ յաշխարհի աստ նեղութիւն հասանիցէ ձեզ, այլ քաջալերեցարուք, ես յաղթեցի աշխարհի, այսինքն է՝ թէ ոչ որ իցէ որ ձեզ յաղթիցէ. և զայս արդեամբ իսկ տեսանեմք ելեալ 'ի գլուխ: Ասաց՝ եթէ զբաւնք դժուարաց ոչ յաղթահարիցեն զեկեղեցի, և այն զի 'ի հալածանս կայցէ, և ոչ որ իցէ որ չիջուցանիցէ վարդապետութիւն. վկայեաց և այսմ կանխասացութեան փորձ իսկ իրացն. թէպէտ և կարի առունց հաւանութեան էր յորժամ զայս ատէր: Ընդէր զի ամենայն բանք էին, և չէ ևս հանդէս ցուցանէր բանիցն. որպէս զի կարի իսկ հաւատալի եղև այժմ: Ասաց՝ եթէ յորժամ քարոզեցի աւետարանս ընդ ա-

մենայն հեթանոսս, ապա եկեացէ կատարած: Ահաւասիկ այսուհետև մօտ 'ի վախճան եկաք հասար, քանզի 'ի մեծ մասն աշխարհիս քարոզեցաւ աւետարանս. այսուհետև եկն և հաս կատարած, երկիցուք քրիստոսի »:

Հ. Որպէս կազմէ ճարտասանն զյարացոյց.

— Յարացոյցն է մտածութիւն անկատար, զի 'ի նմանոյ այլ ինչ նման գուշակեմք նովաւ. զոր օրինակ Պաւղոս զհալածիչսն օրհնեաց, ապա և քեզ աշակերտի նորա զնոյն պարտ է առնել:

Արդ զայս ձեռնարկութիւն այսպէս յօրինէ Լամբրոնացի.

« Պաւղոս բամբասելոցն ընդդէմ օրհնեաց, զհալածիչն յանձն առ, 'ի հայհոյելն աղաչեաց, և այնպիսի մաղթանօք զտիեզերս աշակերտեաց: Զքեզ հետևող նորին ո՞ւսոցց չարին չար հատուցանել »:

Սովին ձեռով Ոսկերերան 'ի պատժոցն՝ զոր կրեցին Հրեայք, ցուցանէ զհանդերձեալ պատուհաս հաւատացելոց.

« Զտղայարարոյսն՝ որք ոչ այնչափ ինչ յանցեան՝ այնպիսի տանջեաց, և 'ի մեզ խնայիցէ. այլ չէ ինչ 'ի դէպ այս: Թէպէտ և զնոյն մեզս զնոցայն մեղանշեմք, մեծամեծ տանջանայ քան զնոսա արժանի եմք: Ընդէր. զի 'ի բաղում շնորհս իսկ վայելեալ, յորժամ աւելի ևս մեծամեծ քան զնոցայն յանցանիցեմք, որպիսի ինչ

պատիժս ոչ կրիցեմք... Կամիս և այլ ևս ինչ լսել, մըշափ ինչ վիշտս 'ի պաղեսափ նոցւոյ աշխարհին կրեցին, սով, սուր, պատերազմունն, գերութիւն, 'ի բարեխաջւոցն, յատրեստանեայցն 'ի մակեդոնաջւոյ, և տնհնարին չարիս 'ի Հաղրիանոսէ և 'ի Վեսալիանոսէ... Կամիս և զայլոց ևս չարեաց նոցա ուսանել. ընդ Յովսեփայ գիրսն անց, և անտի ուսանիս զամենայն աղէտս նոցա: Եւ թրգ հաւանեցուցաք արդեօք զձեզ յայսմ ամենայնէ՝ եթէ զոյ գեհէն: Զմտաւ ամ, զի թէ նոքա տանջեցան, մեք ընդէր չպատժիցիմք. կամ զիարդ չիցէ 'ի դէպ մեզ պատժել, որ սաստիկ քան զնոսա յանցանս յանցանեմք, եթէ յայտ իսկ չէ՝ վասն զի պահեալ կան մեզ պատիժքն»:

ԴԱՍ ԻԸ

Համաբարդութիւն. — Երկսոյրաբանութիւն:

Հ. Ո՛րպէս կազմէ ճարտասանն զՀամաբարդութիւն.

— Համաբարդութիւն կոչեն տրամաբանք զչար բանից, որ այնպէս յեռեալ և կապեալ են ընդ միմեանս, զի որ 'ի վերայ յետին ենթակային ամի հետեւութիւն նոյն հաստատի գառաջնոյն: Զոր օրինակ կամեցեալ ցուցանել զանմահութիւն հոգւոյ, ասեմք. Հոգին է պարզ, պարզն է առանց

մասանց, որ առանց մասանց է՝ անբաժանելի է, անբաժանելին է անապական, աննոպականն է անմահ 'ի բնէ. ապա հոգին է անմահ 'ի բնէ:

Արդ զսոյն ձև և ճարտասանն 'ի կիրարկանէ առաւելագոյն համարձակութեամբ. որպէս Լամբրոնայի առ 'ի ցուցանել զի առ ստացումն և օրհայանութիւն հաւատոց՝ կարեօր է արհամարհել զհանգիստ և զփառս մարմնոյ, ասէ.

« Զի հոգեւոր խորհուրդ է և ոչ մարմնաւոր, զհոգւոյ կամս պարտ է սորին հաւատոց հաւանեցուցանել և ոչ զբարբառ բերանոյ. և հոգին ոչ հաւատայ առանց հոգեպէս տեսութեան. և հոգեւոր տեսութիւն ոչ լինի առանց իմաստութեան. և իմաստութիւն ոչ հաստատի առանց բանաւորապէս առաքինութեան. և բանաւոր առաքինութիւն ոչ ուղղի առանց մարմնոյս հանգստեան և փառաց արհամարհութեան »:

Գրեթէ սովին ձեռով ցուցանէ և Ոսկերերան, զի խոնարհն պատրաստ գտանի առ ամենայն վիշտս և բամբասանս.

« Վասն այնորիկ միշտ յառաջնմէն յաջորդսն յառաջագոյն հորդէ ճանապարհ պատուիրանացն, իբրեւ չար իմն ոսկի առդեալ մի բառ միովէ զպատուիրանս: Զի յորժամ՝ խոնարհ օր իցէ, յայտ է թէ 'ի սուգ է վասն մեղացն. իսկ որ սղաւորն իցէ և հիւզ, յայտ է թէ արդար է և ողոր-

մած. իսկ որ ողորմածն է և արդար, յայտ է թէ մտախոհ և սուրբ սրտիւ է: Իսկ այն պիսուոյն պատշաճ է, զի խաղաղարար ևս իցէ: Իսկ որ զամենայն զուգըութիւնսն յանձին ցուցանիցէ, այնպիսին և առ ճրգնութիւնսն պատրաստագոյն գտանի, և ոչ ինչ խռովի՝ յորժամ լսիցէ բանս բամբասանաց, և ոչ ինչ զանգիտէ՝ յորժամ բիւր չարչարանս յանձին կրիցէ »:

Հ. Ո՞րպէս կազմի երկսայրաբանութիւն ՚ի ճարտասանից.

— Երկսայրաբանութիւն կոչին տրամաբանք զձեռնարկութիւն կազմեալ յերկուց ներհական առաջարկութեանց, որոց չիք միջին ինչ: Որպիսի է հոշակաւոր երկսայրաբանութիւնն Տերտուղիանոսի առ Տրաքիանոս կայսր, որոյ պատուէր տուեալ էր՝ մի ևս ՚ի հարցախորձ քննութեան մատուցանել զբրիտանեայս, իսկ եթէ յայտ նեսցին, պատուհասել զնոսա.

« Կամ վնասալարտք են, ասէ, քրիստոնեայքք և կամ արդար. եթէ վնասալար, ընդէր արդելուս ՚ի հարցախորձէ. իսկ եթէ արդար, հիմ գատապարտես »:

Այսպիսի երկսայրաբանութեամբ Սարգիս վարդապետ յորդորէ ՚ի համբերութիւն զբամբասանալս.

« Եթէ որ բամբասանաց զքեզ՝ սուտ ասաց որքան ինչ միանգամ ասաց. զինչ առ քեզ ասացեալքն. ո՞չ ապաքէն ՚ի նորա զլուխն կուտի աբաստանութիւնն՝ որ

բամբասանացն: Ապա եթէ յիրաւի բամբասեցար, առ քեզ է դայթակղութիւնն՝ որով բամբասեցարն: Ապա յերկուսին կողման չէ պարտ քեզ ընդդէմ ասել ինչ, և ոչ բամբասանացն փոխարէն բամբասել »:

Այսպէս և Ռսկեբերան կարճէ զբամբասանս ընդդէմ մուրողաց, ցուցանելով զի թէպէտ և ՚ի հայրենի ժառանգութենէ որ և թէ ՚ի վաստակոց իւրոց կերակրիցի, սակայն չպարտի անգունել զմուրողս վասն անգործութեան, այլ ողորմել նոցա.

« Եւ երանի՛ր թէ այսչափ միայն, այլ վաղ վաղակի չարախօսութիւնք և բամբասանք յառաջ մատչին զմուրողէն: Ընդէր չգործիցես, ասեն, և ընդէր գատարկ հաց ուտիցես... Աղէ ասա, դու ՚ի գործոց ունիս զինչ ունիսդ. ո՞չ ապաքէն զհայրենի ժառանգութիւնն առեր: Իսկ եթէ զի գործեսն՝ վասն այնորիկ զայլս նախատիցես, չլսիցես Պաւլոսի, որ ասէրն, զի յետ ասելոցն եթէ Որ ոչն գործիցէ, և կերիցէ մի, ասէ. Բայց դուք զբարիս գործել մի ձանձրանայք »:

ԴԱՍ ԻԹ

Ազգի ազգի շարագրածք. — Բարոյ. — Պատմագրութիւն. — Թղթագրութիւն:

Հ. Համառօտեանքիւ ինձ որ ինչ ազգի

աղգի շարագրածաց սեփական կանոնքն իցեն, և նախ զկարեւորս բեմախօսութեան կամ քարոզի.

— Քարոզ է բան յորդորական յուզողութիւն բարուց. և զի առանց հաւանեցուցանելոյ զմիտս չէ մարթ յորդորել զոք, ապա ընդ միտսն նախ պարտ է մաքառել:

Պարտ է հոգեւոր բեմբասացութեան գոլ հանդարտ և եռանդուն. հանդարտ, զի մեծութիւն իրացն պահանջէ զայն. իսկ եռանդուն, զի ճառէ զկարեւորաց առ բարութիւն մարդկան: Վասն որոյ պարտ է բեմբասացին յանձին բերել զօծութիւնն զայն խորազգած ճշմարտութեանցն զորոց ճառէ, և զիդձս քաջ տպաւորելոյ զայնոսիկ 'ի սիրտս ունկնդրաց:

Պարտ է նմա զօգտակարաց հոգւոյ և զպատշաճից ունկնդրացն ճառել. մի գուսումնական իրաց, մի՛ զիմաստասիրական մանրախոյզ քննութեանց, մի՛ զտեսական խնդրոց աստուածաբանութեան, և մի ընդգէմ անհատաւորից և անկրօնից յարդարել զճառսն. զի քարոզի բանին առ հաւատացեալս պարտ է ճառել, որոց աներկբայելի իցեն ճշմարտութիւնք կրօնից, և միայն պէտք իցեն խելամուռագոյնս հաւանեցուցանել զնոսա և յորդորել 'ի կատարումն այնոցիկ:

Կարեւորագոյն կանոնք հոգեւոր բեմասացութեան են.

Ա. Պահել զմիութիւն. այսինքն զի բո-

վանդակ մասունք նորա 'ի մի ինչ ունիցին զգիտաւորութիւն:

Բ. Մասնաւորել զնիւթն. այսինքն զի թէպէտ և բարոք է և հասարակարար ճառել զհնազանդութենէ կամ զայլոց առաքինութեանց, բայց լաւագոյն ևս է ամիտփել՝ զնոյնս, և մասնաւորաբար ճառել զհնազանդութենէ առ ծնողս, և այլն:

Գ. Ոչ է պարտ ջանալ 'ի սպառել զամենայն, որ ինչ մարթ իցէ ասել զառաջարկեալ բնարանէն. այլ յամենայնէ անտի զկարեւորս և զգորաւոր բանս, զի մի յաւիւրացեալ տաղտկասցին ունկնդիրք:

Դ. Պարտ է մանաւանդ 'ի գործնականս իջանել, և ճառել զիրաց՝ որ հանապազօր գործին առ մարդիկ: Զի ոչ այնպէս օգուտ է տեսականաբար ճառել զառաքինութեանց և զախտից, որպէս նկարագրել զայնս 'ի մարդիկ. որով իւրաքանչիւր ոք հանգոյն նկարագրեալ պատկերին տեսունելով զանձն, տպաւորագոյն ևս կրէ ազդումն 'ի բանիցն: Սմին իրի օգնեն յոյժ և պատմական օրինակք 'ի սուրբ գրոց:

Ե. Մի ձեւ նորահնարս կամ քերթողական տարազս բանի կամ զոճ իմաստասիրական և զտրամաբանական 'ի կիրառելու. զի պարտ է ոճոյ հոգեւոր բեմասացութեան լինել պարզ և ինքնազարդ, պատշաճեալ առ ամենայն ունկնդիրս, և զիւրիմաց ամենեցուն: Եւ ուր ուրեք առ եռանդեան յիշաբերութիւնք և այլ ևս

ձեք ճարտասանականք 'ի ճաշ գայցեն, պարտ է առանց արուեստականութեան 'ի կիր առնուլ գայնս. զի նողկալի է 'ի քարոզ բանին իղձ հաճոյ լինելոյ ունկնդրաց, և ցոյց պերճութեան բանից:

Զ. Զբառն սուրբ գրոց մի բռնագրօսել, և մի զանցայտս և զգծուարիմացս ածել 'ի վկայութիւն: և մի գարձեալ 'ի յայտնիս և յանժխտելի իրս յաճախել վկայութիւնս 'ի սուրբ գրոց:

Հ. Զինչ կարեոր է պատմագրի.

— Պատմութիւն է ճշմարտապատում յիշատակութիւն անցից անցելոց առ 'ի հրահանգ և 'ի հմտութիւն մարդկան:

Ս. Պարտ է պատմագրի չունել կողմնաւորութիւն:

Բ. Ոչ զամենայն գէպս պարտ է նմա անխտիր տալ 'ի գիր. այլ զերեւելիս յայնցանէ զցանկալիս 'ի զիտութիւն և զօգտակարս առ 'ի խրատ. և զայնոսիկ հանգերձ պատճառօքն և արգասեօք ստուգապատում առնել:

Գ. Մի հանգէս առնել հանճարոյ՝ սնտի զարդօք և կամ աւելորդ խելամտութեամբք. այլ զկարեոր խելամտութիւնս իսկ խառն ընդ պատմութեանն անզգալի առնել, և մի ուրոյն 'ի գլուխս կարգել գայնս:

Դ. Պահել կարգ և միութիւն 'ի պատմութեանն, և մի ստէպ գրուագօք բանի հատուկտիր առնել զայն:

Ե. Պարզ և բացայայտ ունել ոճ, առանց գծծութեան բանից. և քաջ նկարագրութեամբ իբրեւ 'ի պատկերի ցուցանել զբարս աղգաց և զխրաբանչիւր ուրուք, զախտս նոցա և զառաքինութիւնս, զձեռքալարաց և զտեղեաց, զօրէնս, զկրօնս, զսովորութիւնս, այլովքն հանգերձ:

Զ. Մի կարի երկայնաբան գոլ և մի յոյժ կարճառօտ, այլ 'ի միջատահմանին կալ՝ յերկոցունցն ևս խոյս տուեալ՝ 'ի ծայրայեղ խոտսրմանց, որ տաղտկալի կամ անալի առնեն զպատմութիւնն:

Վարդանանցն պատմութիւն ուսուցէ քեզ զայս ամենայն:

Հ. Զինչ կարեոր է թղթագրութեան.

— Ս. Են ամենայն որ 'ի խօսս ընտանեկան է կարեոր. այսինքն է պարզութիւն, բնականութիւն առանց ամենայն արուեստականութեան, եռանդն, և համառօտութիւն հանգերձ ընտիր ոճով և կիրթ ախորժակօք:

Պարտ է ամենայն ուշիւ միտ դնել 'ի գրել զթուղթս, և թաղուցանել ամենեւին զմտադրութիւնն:

Պարտ է ըստ առաջարկութեան իրացն փոփոխել 'ի սմա զտիպս կերպարանաց բանից, առաւել քան յայլ ամենայն աղգս շարագրածոց: Ս. այս վարժապետ վնհազոյն լիցին Շնորհալոյ թուղթքն:

ԴԱՍ Լ

Անկղբն և զարգացումն ճարտասանութեան:

Հ. Ի լրումն ճարտասանական հմտութեանց ցանկալի է ինձ գիտել և զսկիզբն և զզարգացումն այնոցիկ:

— Անկղբն ճարտասանական արուեստին եղև տիրապէս յԵւլադա տաւթենացիս, որոց և կարգ տեսչութեանն օժանդակեաց 'ի զարգացումն արուեստին. զի անդ ամենայն ինչ կարեւոր սահմանէր 'ի ժողովս. և ճարտարախօսք՝ որոց զօրաւորագոյնք էին բանք՝ նոքա իշխէին 'ի ժողովս:

Պիտիտորատ ժամանակակից Սոդոնի, 528 ամօք նախ քան զթուականութիւն Փրիչին, առաջին ըստ Պուտարբեայ ճարտարախօս անուանի եկաց առ Յոյնս. որ և ճարտարխօսութեամբն զօրացեալ բռնակալեաց յԱթէնս:

Պերիկղէս, 450 ամօք նախ քան զթուաբերութիւն Փրիչին, 'ի կատարումն էած զարուեստն յԱթէնս. որ և վասն հրգոր ճարտարխօսութեանն կոչեցաւ Ողիմպեան, իբր որոտող հանգոյն Արամազդայ: Զսմանէ ասին յօրինել նախ գրով զատենախօսութիւն:

Զհետ նորա յաւուրս պեղոյտնեսական մարտին յարեան Կլոն, Անկրիադ, Կրի-

տիտ և Թերամենէս: Ի նմին ժամանակի եկաց և Թուրիդիդէս պատմագիր:

Յետ ժամանակացն Պերիկղեայ յարեան իմաստալը ոմանք հռետորք անուանալը, որ աղաւաղեցին զարուեստն ճամարտակութեամբ ճառից. 'ի սոսա անուանիք էին Գորգիաս, Լեոնտինոս, Պրոտագորաս, Պրոտիկոս և Թրասիմոս:

Սոցահակառակ եկաց Սոկրատ, և նորք և պարզ ճարտասանութեամբն տապալեաց և նշաւակեաց զիմաստակութիւնն նոցա, և զարձոյց զարուեստն 'ի սկզբնատիպն գեղեցկութիւն:

Զհետ Սոկրատայ կացին Լիսիաս, Իսոկրատ և Իսէոս: Բայց Իսէոս առաւել Գեմոսթենեաւ աշակերտան իւրով եղև անուանի:

Գեմոսթենէս, քաջն և վեհագոյն 'ի հելլեն ճարտարախօսս, եկաց 541 ամօք նախ քան զթուականութիւն Փրիչին: Ճիգն նորա 'ի վարժա ճարտարխօսութեան, չվհատել ընդ ձախող և իւր նախընծայ ճառիցն, երկայնմութիւն 'ի յաղթել ամենայն խափանաց՝ զորս բնութիւնն ընդդէմ եղեալ էր նմա, սորամուտ բնակութիւն նորա ընդ երկրաւ՝ առ 'ի պարապել անգրաւ յուսումն արուեստին, արտասանութիւնք նորա բարձրագոյն 'ի ծովեղբրս ընդդէմ մրրկալից ալեաց՝ առ 'ի սովորել աղմկի բազմամբոյս ժողովրդեան, խիճ 'ի բերանի ունել առ ուղղելոյ զթլուատ լեզուին թե-

ԴԱՍ 1.

Ակիզքն և զարգացումն ճարտասանութեան:

Հ. Ի լրումն ճարտասանական հմտութեանց ցանկալի է ինձ գիտել և զսկիզբն և զզարգացումն այնոցիկ.

— Ակիզքն ճարտասանական արուեստին եղև տիրապէս յԵլլադա առ աթենացիս, որոց և կարգ տեսչութեանն օժանդակեաց 'ի զարգացումն արուեստին. գիտնդ ամենայն ինչ կարևոր սահմանէր 'ի ժողովս. և ճարտարախօսք՝ որոց զօրաւորագոյնք էին բանք՝ նորա իշխէին 'ի ժողովս:

Պիսիստորատ ժամանակակից Սոզոնի, 528 ամօք նախ քան զթուականութիւն Փրկչին, առաջին ըստ Պլուտարքեայ ճարտարախօս անուանի եկաց առ Յոյնս. որ և ճարտարխօսութեամբն զօրացեալ բռնակալեաց յԱթէնս:

Պերիկղէս, 450 ամօք նախ քան զթուարեութիւն Փրկչին, 'ի կատարումն էած զարուեստն յԱթէնս. որ և վասն հըզօր ճարտարխօսութեանն կոչեցաւ Ողիմպեան, իբր որոտող հանգոյն Արամազդայ: Զսմանէ ասին յօրինել նախ գրով զատենախօսութիւն:

Զհետ նորա յաւուրս պեղողոնեսական մարտին յարեան Կլոն, Աւիբրիադ, Կրի-

տիաս և Թերամենէս: Ի նմին ժամանակի եկաց և Թուկիդիդէս պատմագիր:

Յետ ժամանակացն Պերիկղեայ յարեան իմաստալք ոմանք հռետորք անուանեալք, որ աղաւաղեցին զարուեստն ճամարտակութեամբ ճաշից. 'ի սոսա անուանիք էին Գորգիաս, Լևոնտինոս, Պրոտագորաս, Պրոտիկոս և Թրասիմոս:

Սոցա հակառակ եկաց Սոկրատ, և նուրբ և պարզ ճարտասանութեամբն տապալեաց և նշաւակեաց զիմաստակութիւն նոցա, և դարձոյց զարուեստն 'ի սկզբնատիպն գեղեցկութիւն:

Զհետ Սոկրատայ կացին Լիսիաս, Իսոկրատ և Իսէոս: Բայց Իսէոս առաւել Դեմոսթենեաւ աշակերտաւն իւրով եղև անուանի:

Դեմոսթենէս, քաջն և վեհագոյն 'ի հելլեն ճարտարախօսս, եկաց 54) ամօք նախ քան զթուականութիւն Փրկչին: Ճիզն նորա 'ի վարժս ճարտարխօսութեան, չվշատել ընդ ձախող և կը նախընծայ ճառիցն, երկայնամտութիւն 'ի յաղթել ամենայն խափանոց՝ զորս բնութիւնն ընդդէմ եղեալ էր նմա, սորամուտ բնակութիւն նորա ընդ երկրաւ՝ առ 'ի պարապել անդբաղ յուսումն արուեստին, արտասանութիւնք նորա բարձրագոյն 'ի ծովեղերս ընդդէմ մորկալից այեաց՝ առ 'ի սովորել աղմկի բազմամբոյս ժողովրդեան, խիճ 'ի բերանի ունել՝ առ ուղղելոյ զթլուատ լեզուին թե-

րութիւն, սուսեր 'ի վերոյ ուսոցն 'ի կախ
ունել' առ 'ի բաց բառնալոյ զսովորութիւն
ընդոստ-ընդոստ խաղալոյ թիկանցն յար-
տասանելն, այս ամենայն քաջայերեն ըզ-
համբակս հռետորականին յաջողելոյ 'ի
վարժս օրինակաւ այնորիկ, որ անյարմա-
բազոյն գողով արուեստին' կրթութեամբ
և ջանիւ վնհագոյն 'ի ճարտարախօսս գը-
տաւ:

Գեմութենի ոսոխ նախանձըդէմ ե-
կաց Եսրինէս, ճարտարախօս քաջ այլ ոչ
եթէ հաւասար նմին: Յետ սոցա ոչ որ ընդ
ամն յիսուն անուանի եկաց մինչև ցԳե-
մետ փաղերացի. այլ և սորա ոճ պերճ և
բազմազարդ թափուր էր 'ի զօրութենէ:

Իսկ յետ Գեմետրի և ոչ յիշատակաց
որ արժանի եկաց, մինչև հռոմայեցւոց
նուաճեալ զԵլլսդա, ընդ գեղարուեստս
ամենայն փոխեցին և զճարտարխօսու-
թիւն առ իւրեանս:

Ի նոցանէ՝ ճարտարախօսք երեւիլի կա-
ցին Կրասոս և Սնտոնիոս, և զհետ նոցա
Կիկերոն, և նախանձորդ նորա Որտեն-
սիոս: Բայց վնհագոյն յամենեման 'ի նոսա
էր Կիկերոն, կացեալ իբր 50 ամօք նախ
քան գթուականութիւն Փրիչին. և այն-
պէս գերադանցեալ յարուեստին մինչև 'ի
զուգակիլո կալ ընդ Գեմութենեայ:

Յետ Կիկերոնի 'ի բառնալ ազատու-
թեան բարձաւ և պերճախօսութիւն 'ի հռո-
մայեցւոց. քանզի սլակասեցին պէտք ա-

տենախօսութեանց, և ոչ ևս էր յորդոր
զարգացման ճարտարախօսաց: Եւ 'ի սպառ-
կործանեցաւ 'ի յաճախել զպրոցաց ճա-
մարտակացն. որ զանգոյից իրաց ճոռս
արկեալ սլաճուճաբանէին: Այս ոճ 'ի գիրս
Սենեկայ սկսաւ նախ 'ի վեր երեւել, և 'ի
ներքողեանն Պլինիոսի 'ի Տրայիանոս. յո-
րում հռոմէականն ճարտարխօսութիւն
զօրհասականն իւր եցոյց ճիգն: Իսկ 'ի
տարածանել բրիտտական կրօնից, յա-
րեան վարդապետք եկեղեցւոյ առ լատի-
նացիս՝ Մինուտիոս Փելիքս, Լակտան-
տիոս, սուրբ Հերոնիմոս, Տերտուլիանոս,
սուրբ Ամբրոսիոս, սուրբ Օգոստինոս,
սուրբ Գրիգոր մեծն և սուրբն Լեոն: Իսկ
առ Յոյնս՝ սուրբքն Բարսեղ, Գրիգոր նա-
ղիանդացի կամ Աստուածաբանն, Գրիգոր
նիւսացի, և վնհագոյն ամենեցուն Ոսկե-
բերան, պարծանք եկեղեցւոյ, որ սրբա-
զան ճարտարախօսութեամբ ընդ հեթանո-
սականին 'ի կոխ եկաց:

Ընդ սոսա 'ի գէտէ յիշատակել և զմերս
Պրովերբսիոս, զորմէ Եւնարի տէ գա-
սատու ճարտասանութեան 'ի չորրորդ դա-
րու կացեալ յԱթէնս, և վարժապետ սրբ-
բոյն Գրիգորի Աստուածաբանի. և այն-
պէս հռչակաւոր լեալ, մինչև կանգնել
նմա առգրի 'ի Հռոմ, և թաղաւոր ճարտա-
րախօսաց գնա անուանել:

Եւ ապա ընդ դարս տասն 'ի սպառ ան-
հետացաւ ճարտարախօսութիւն առ Յոյնս

և առ խառնս, մինչ 'ի Հայաստան մերքն
յաջորդէին զհետ աշակերտացն Սահակայ
և Մեսրոպայ Մանդակունին, Յոհան Ի-
մաստասէր, Շնորհալին և Լամբրոնացի,
այլովքն հանգերձ: Որոց գրուածք ընդ
հրաշագան թարգմանութիւնս շարագրա-
ծոց սրբոց հարցն Յունաց կան մեզ առա-
ջի օրինակք նախանձեղք 'ի նմանութիւն,
և վարժապետք վեհագոյն ճարտարխօսու-
թեան:

Յ Ա Ն Կ

Աղերսանք	89
Այլաբանութիւն	81
Անդամք պարբերութեան	97
Անէծք	60
Աննմանութիւն	21
Անուանաստեղծութիւն	52
Անցումն	84
Առաջարկութիւն	12
Առաիճանք	90
Ատենական հանդէս	10
Արտասանութիւն	99
Արտաքին ակղիք	28
Արտուղութիւն	85
Աւելարդութիւն	40
Բաղմայեղանակ ձև	81
Բաժանորդութիւն	82
Բաժանումն սեռի	13
Բաղդատութիւն	23
Բաղնոհական հանդէս	10
Բացադանչութիւն	56
Բացադարձութիւն	68
Գործք և պատճառք	20
Դերանունութիւն	53

Դիմառնութիւն	69
Դսրովանք	47
Երգիծաբանութիւն	49
Երկսայրաբանութիւն	132
Զանցառութիւն	65
Զեղումն	41
Ընդլայնումն բառիւք	88
— իմաստիւք	90
Թարգմանութիւն	119
Թուումն մասանց	16
Թղթադրութիւն	137
Լծորդք	18
Լռութիւն	64
Խէլամտութիւն	46
Կախումն	77
Կացրդական հանդէս	10
Կիւք	29
Հակադրութիւն	24
Հակադրութեան ձև	75
Հաղորդակցութիւն	63
Համաբարդութիւն	130
Հարցումն	62
Հաւաքաբանութիւն	122
Հեգնութիւն	47
Հնարք	124
Ձևք բառից	40
— իմաստից	43
Ճարտասանութեան սահման	7
— սկիզբն և զարգացումն	138
Ճարտասանութիւն աղբի աղբի	10
Մակագանչութիւն	56

Մակածութիւն	126
Յառաջաբանութիւն	11
Յարակից հանգամանք	26
Յարացոյց	129
Յիշողութեան կրթութիւն	120
Յոգնահոլովք	42
Յորդոր	28
Յուշումն կրից	29
Նախապաշարումն	80
Նախընթաց և հետևորդ	26
Ներքին տեղիք	15
Նկարագրութիւն	70
Նմանաձայնութիւն	42
Նմանութիւն	21
Շարժուածոց-կանոնք	100
Շնորհումն	66
Շրջաբանութիւն	53
Ոճ բարեխառն	109
— լակոնական	115
— ուսումնական	112
— պատմական	113
— պարզ	106
— վսեմ	103
Ոճոյ ընտրութիւն	112
— կրթութիւն	117
Ուղղութիւն	83
Չափադանցութիւն	54
Պատճառք և քործք	20
Պատմադրութիւն	136
Պատմութիւն	14
Պարբերութիւն	97

Պարզութիւն 'ի խօսս	7
Սահման	15
— ստորագրական	15
Սեռ և տեսակ	19
Ստուգաբանութիւն	17
Վերջաբան	32
Վստահութիւն	67
Տարակուսութիւն	57
Տեղիք ատենական հանդիսին	37
— սեփական	33
— ներքինը	15
Տեսակ և սեռ	19
Տրոհումն	106
Ցուցումն	15
Փակագիծ	86
Փաստ	15
Փոխաբերութիւն	43
Փոխանունութիւն	45
Փոխառութիւն	50
Քարոզ	134

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0695909

